

Ο λόγος
ανάγκη
της
ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Β΄ Γυμνασίου - Τεύχος Α΄

Ο λόγος
ανόγκη
της ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Β' Γυμνασίου - Τεύχος Α'

Ο λόγος
ανόγκη
της ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Β΄ Γυμνασίου - Τεύχος Α΄

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Αφροδίτη Αθανασοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας
Παν/μίου Κύπρου, Συντονίστρια της Ομάδας Σύνταξης

Βασιλική Σελιώτη

Φιλολόγος, Γραφείο Αναλυτικών Προγραμμάτων

Αλέξανδρος Μπαζούκης

Φιλολόγος, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Παντελής Βουτουρής

Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας Παν/μίου Κύπρου,
Πρόεδρος της Επιτροπής Διαμόρφωσης Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας

•

Σύνδεσμος - Επιθεωρητής για τη Λογοτεχνία

Λοΐζος Αναστασιάδης

Ε.Μ.Ε. Φιλολογικών

Σχεδιασμός και ηλεκτρονική σελίδωση

Θεόδωρος Κακουλλής

Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Γενικός Συντονισμός

Χρίστος Παρπούνας

Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Α΄ Έκδοση 2012 (Προκαταρκτική)

Εκτύπωση: Cassoulides Masterprinters Ltd

ISBN: 978-9963-0-4613-3

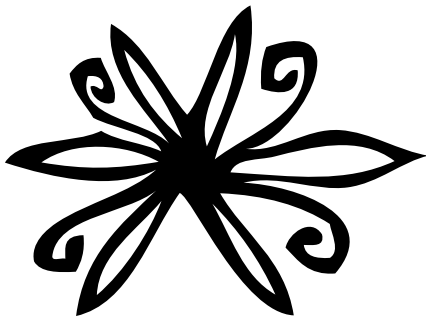
ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το παρόν σχολικό εγχειρίδιο αποτελεί την αναμενόμενη συνέχεια του πρώτου τεύχους της σειράς *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, το οποίο εκδόθηκε την προηγούμενη σχολική χρονιά, προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες εφαρμογής του νέου Προγράμματος Σπουδών του μαθήματος για την Α΄ Γυμνασίου. Είναι ευνόητο ότι όπως και εκείνο, έτσι και αυτό συντάχθηκε με τρόπο που να ανταποκρίνεται πλήρως στους στόχους του εν λόγω Προγράμματος, κατοχυρώνοντας τον ενιαίο και συνεκτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Το εγχειρίδιο αυτό δεν αποσκοπεί στο να αποτελέσει τη μοναδική πηγή από την οποία θα αντλούν οι φιλόλογοι λογοτεχνικά κείμενα προς διδασκαλία, συνιστά όμως αυτή τη στιγμή το πλέον παραδειγματικό σώμα κειμένων, ακριβώς επειδή η σύνταξή του αντανακλά τη φιλοσοφία των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων και θεμελιώνεται στις ειδικότερες αρχές οργάνωσης διδασκαλίας του νέου Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας.

Εκφράζω τις ευχαριστίες μου στον επόπτη καθηγητή Παντελή Βουτουρή, στη συντονίστρια της συντακτικής επιτροπής επίκουρη καθηγήτρια Αφροδίτη Αθανασοπούλου, καθώς και στο σύνολο της συντακτικής επιτροπής και στους υπόλοιπους συντελεστές της έκδοσης συγχάιροντας όλους θερμά.

Δρ Ζήνα Πουλλή

Διευθύντρια Μέσης Εκπαίδευσης

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γενικά

Το τεύχος αυτό αποτελεί τμήμα του σχολικού εγχειριδίου για τη Β΄ Γυμνασίου, το οποίο συνιστά τη συνέχεια του βιβλίου για την Α΄ Γυμνασίου *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, που εκδόθηκε και χρησιμοποιείται από την προηγούμενη σχολική χρονιά (2011-12) για τη διδασκαλία του μαθήματος της Λογοτεχνίας. Η παρούσα έκδοση είναι επίσης *προκαταρκτική* και περιλαμβάνει ένα σώμα κειμένων, το οποίο καλύπτει την πρώτη από τις θεματικές ενότητες για τη Β΄ τάξη του Γυμνασίου που έχει τίτλο «**Λογοτεχνία και Οικολογία**». Αναμένεται να συμπληρωθεί με τις υπόλοιπες δύο ενότητες που προβλέπει για την τάξη αυτή το νέο Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας, παίρνοντας έτσι την πλήρη του μορφή.

Ο όρος «προκαταρκτική έκδοση» δεν σημαίνει πρόχειρη αλλά σύμφωνη με τη φιλοσοφία και τις βασικές προδιαγραφές του νέου Προγράμματος Σπουδών για ένα **ανοιχτό** και **ευέλικτο** σώμα κειμένων που να ανταποκρίνεται στις διδακτικές ανάγκες του μαθήματος της Λογοτεχνίας, όπως αυτές καθορίζονται από τη *φύση* του αντικειμένου προσαρμοσμένη στο περιβάλλον της *σχολικής εκπαίδευσης*. Αυτή η έκδοση, λοιπόν, προτείνει μια επιλογή από *αντιπροσωπευτικά κείμενα*, *πεζά* και *ποιητικά*, της ελληνικής και ξένης γραμματείας (από μετάφραση), δυνάμει *ανανεώσιμα* –αφού αποτελούν «*παραδείγματα*»–, τα οποία δεν δεσμεύουν αλλά υποβοηθούν το έργο των εκπαιδευτικών, παρέχοντάς τους την απαιτούμενη ευελιξία, εντός λελογισμένων πλαισίων, να χειριστούν το υλικό διαφοροποιώντας το ανάλογα με τις απαιτήσεις, τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε σχολικής μονάδας, τάξης ή και τμήματος.

Η μόνη δέσμευση, τόσο για το προτεινόμενο εδώ υλικό όσο και για την ευελιξία των εκπαιδευτικών (οι οποίοι μπορούν να επιλέξουν και δικά τους κείμενα εγνωσμένης λογοτεχνικής αξίας), αφορά στην επίτευξη των εκάστοτε διδακτικών στόχων. Υπενθυμίζεται ότι σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, σκοπός του μαθήματος δεν είναι να διδαχτούν συγκεκριμένα κείμενα, παγιωμένα και αναντικατάστατα, αλλά μέσω «*παραδειγματικών*» *λογοτεχνικών κειμένων να επιτευχθούν οι στόχοι*, όπως αυτοί προσδιορίζονται λεπτομερώς για κάθε βαθμίδα, τάξη και θεματική ενότητα, και ελέγχονται με βάση συγκεκριμένους «*δείκτες επιτυχίας*» στο Αναλυτικό Πρόγραμμα.

Περιεχόμενα – Μεθοδολογία

Το Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας διέπεται από ένα νέο μεθοδολογικό πνεύμα, το οποίο δίνει έμφαση στη **σύγκριση και αντιπαραβολή** ενός λογοτεχνικού κειμένου με άλλα κείμενα, σύγχρονα, παλαιότερα και ξένα – ενίοτε και με άλλες μορφές τέχνης. Με τον τρόπο αυτό, αναδεικνύεται η *συνομιλία* των κειμένων γύρω από τον ίδιο θεματικό άξονα, αλλά και η *ιστορικότητα και διαχρονική εξέλιξη* των θεμάτων και τρόπων της λογοτεχνικής δημιουργίας, σε σύγκριση με άλλες μορφές δημιουργικής έκφρασης και σε *διαθεματική διασταύρωση* με άλλα ανθρωπογνωστικά πεδία (την Ιστορία, την Ψυχολογία, την Αγωγή του πολίτη κ.ο.κ.). Το πνεύμα αυτό αντανακλάται στη σειρά/ακολουθία των κειμένων στο βιβλίο και, ιδίως, στο περιεχόμενο των ερωτήσεων – δραστηριοτήτων, οι οποίες στην πλειονότητα των περιπτώσεων αφορούν δύο ή περισσότερα κείμενα.

Τα κείμενα που προτείνονται στο βιβλίο είναι αρκετά, κι αυτό ήταν μια σκόπιμη, εν πολλοίς και αναγκαία επιλογή για να αναδειχθούν οι πολλαπλές πτυχές αλλά και οι διαφορετικές όψεις οι οποίες αναδεικνύονται από τα κείμενα για κάθε θέμα – με άλλα λόγια, η ποικιλία και πολυσημία του «κόσμου της λογοτεχνίας». Το σώμα των κειμένων επαυξάνεται και άλλο, αν ληφθούν υπόψη και τα «παράλληλα» ή, καλύτερα, συμπληρωματικά κείμενα στις δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο Βιβλίο του εκπαιδευτικού. Η ίδια πολυφωνία –η οποία στην ουσία σημαίνει **διευρυμένη δυνατότητα επιλογών**– απηχείται και στην ποικιλία των ερωτήσεων - δραστηριοτήτων. Η λογική, εν ολίγοις, που πρωτάνευσε ήταν πως όσα περισσότερα κείμενα και ερωτήσεις έχουν στη διάθεσή τους οι φιλόλογοι τόσο πιο άνετα μπορούν να οργανώσουν τη διδασκαλία τους σύμφωνα με την παραπάνω στόχευση (πιο σφαιρική ανάδειξη του διδασκόμενου θέματος ή φαινομένου).

Από το προτεινόμενο οπτικοακουστικό υλικό, ένα μέρος (απαγγελίες ή μελοποιήσεις ποιημάτων) είναι λειτουργικά ενταγμένο στο σώμα των κειμένων, ώστε μαθητές και εκπαιδευτικοί να μπορούν άμεσα να το αξιοποιήσουν στη διδασκαλία. Στο τέλος της ενότητας, μαζί με προτάσεις λογοτεχνικών βιβλίων για περαιτέρω ανάγνωση, παρατίθεται σε πληρέστερη μορφή τέτοιο υλικό, ώστε να φαίνονται οι προεκτάσεις και διασυνδέσεις των υπό εξέταση κειμένων με άλλες μορφές τέχνης και τρόπους έκφρασης. Εντούτοις, η *οργανική αξιοποίηση* των παραπάνω σε σχέση με τα λογοτεχνικά κείμενα γίνεται, και αναδεικνύεται ανάγλυφα, στο **Βιβλίο του εκπαιδευτικού**.

Κείμενα

Η παρουσίαση των Κειμένων ακολουθεί τις βασικές προδιαγραφές που θέτει το Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας για *ενιαίο κορμό της ύλης, συνεκτικότητα και καταλληλότητα* των κειμένων αφενός σε σχέση με τη λογοτεχνική τους αξία και αφετέρου σε σχέση με το γνωστικό επίπεδο των μαθητών και μαθητριών.

Σημειωτέον ότι κάθε θεματική ενότητα έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες που καθιστούν επιβεβλημένη τη διάκριση και κατάταξη των κειμένων σε επιμέρους υποενότητες. Τα κείμενα σε αυτές κατανέμονται σύμφωνα με στοιχειώδεις όρους ειδολογικής διαφοροποίησης (ανάλογα με το αν είναι πεζά ή ποιήματα, αν υπάρχουν στη λαϊκή ή την επώνυμη λογοτεχνική παράδοση, ποιο «κειμενικό είδος» εκπροσωπούν κ.ο.κ.)

Προτάσσονται σύντομα **εισαγωγικά σημειώματα** τα οποία δεν αξιάνουν βιοεργογραφική ή γραμματολογική πληρότητα (η οποία καλύπτεται σε άλλου είδους «βιβλία αναφοράς»: Βιογραφικά Λεξικά και Ιστορίες της Λογοτεχνίας), αλλά αποσκοπούν στο να δώσουν έναν *βασικό προσανατολισμό* σε διδάσκοντες και μαθητές για τον συγγραφέα, το είδος του κειμένου και τη θεματική του πτυχή. Είναι ευνόητο ότι τέτοια σημειώματα τελούν υπό διαρκή εμπλουτισμό (κι είναι στη διακριτική ευχέρεια των εκπαιδευτικών να το πράξουν), αρκεί ο στόχος να παραμένει πάντοτε ο αυτός: όχι ένα αναλυτικό «βιογραφικό σημείωμα», αλλά ένα επιλεκτικό σύνολο από γραμματολογικά και βιογραφικά στοιχεία που κρίνονται αναγκαία για τον φωτισμό της σχέσης του δημιουργού και του κειμένου του με το θέμα και τη λογοτεχνική παράδοση στην οποία ανήκει.

Για τη διευκόλυνση των χρηστών του βιβλίου, και όπως επιβάλλει η φιλολογική δεοντολογία, στο τέλος κάθε κειμένου δηλώνεται η **πηγή** από την οποία αντλήθηκε, έντυπη ή ηλεκτρονική –κάτι που ισχύει γενικά για το υλικό που χρησιμοποιείται, όχι μόνο για τα κείμενα– και δίνεται **γλωσσάρι**, όπου απαιτείται –ιδίως σε περιπτώσεις διαλεκτικών ή παλαιότερων κειμένων, ενίοτε και ξένων– για την επεξήγηση όρων που θεωρήθηκε ότι θα δυσκόλευαν την κατανόηση των μαθητών/μαθητριών.

Επισημαίνεται ότι ειδικά για κείμενα της παλαιότερης γραμματείας, λαϊκής και επώνυμης (δημοτικά τραγούδια, κείμενα του 19ου αιώνα κ.τ.ό.), και φυσικά στα διαλεκτικά, διατηρήθηκε με ελάχιστες προσαρμογές η **ορθογραφία** των εκδόσεων, ώστε οι μαθητές/μαθήτριες να έχουν άμεση εικόνα αυτού που ορίζεται ως «παλαιότερη» ή «διαλεκτική» παραγωγή (η γραφή, ως γνωστόν, συνιστά ουσιώδες μέρος της *μορφής* των κειμένων). Δεν συνέβη το ίδιο με τα κείμενα της ξένης λογοτεχνίας, καθώς αυτά παρέχονται ούτως ή άλλως σε μετάφραση, οπότε η ορθογραφία τους εκσυγχρονίστηκε.

Ειδικότερες διευκρινίσεις

Αναφορικά με τα **προτεινόμενα βιβλία για ανάγνωση**, ο κατάλογος είναι ανοιχτός: οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κομίσουν και τις δικές τους προτάσεις για βιβλία, υπό τη διττή ευνόητη προϋπόθεση αυτά να έχουν αναγνωρισμένη λογοτεχνική αξία και να σχετίζονται με τα θέματα της κάθε ενότητας. Βασική επιδίωξη εδώ είναι η *στοχευμένη* καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας των μαθητών/μαθητριών γύρω από έναν συγκεκριμένο θεματικό πυρήνα. Η επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου σταδιακά μπορεί να μεταβάλει τη νοοτροπία του ενός λογοτεχνικού βιβλίου, το οποίο μέχρι τώρα διδασκόταν και εξεταζόταν με προσημειωμένες ερωτήσεις-απαντήσεις, καθιστώντας την ανάγνωση της λογοτεχνίας ρουτίνα και σύμβαση.

Τα ίδια ισχύουν και για τις *έγκυρες* πηγές πρόσθετου **οπτικοακουστικού υλικού**, έντυπες ή ηλεκτρονικές, που μπορούν να υποστηρίξουν εποικοδομητικά τη διδασκαλία κάθε ενότητας: ο έλεγχος της εγκυρότητας των πηγών στις οποίες θα καλούνται να ανατρέξουν οι μαθητές και οι μαθήτριες επαφίεται, πρωτίστως και ευλόγως, στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς.

Ειδική αναφορά χρειάζεται να γίνει στο ακανθώδες ζήτημα της **επιλογής των κειμένων** και της **χρήσης αποσπασμάτων**. Όσα προηγήθηκαν δίνουν το βασικό περίγραμμα των όρων της επιλογής μας. Ας προστεθεί και τούτο: πρόθεση αυτού του βιβλίου δεν είναι να αναπαράγει τον λογοτεχνικό «κανόνα» ούτε να φτιάξει έναν νέο (αυτό είναι δουλειά των γραμματολόγων και ιστορικών της Λογοτεχνίας), αλλά να αξιοποιήσει τον ισχύοντα κανόνα, κάνοντας μια επιλογή από αξιόλογα έργα της δικής μας και της ξένης λογοτεχνίας για τις διδακτικές ανάγκες του μαθήματος, σύμφωνα με το πνεύμα του νέου Προγράμματος Σπουδών.

Πρόκειται δηλαδή όχι τόσο για μια «ανθολογία», με τη συνήθη έννοια του όρου, όσο μάλλον για μια επιλογή, ένα «απάνθισμα» -που δεν σημαίνει βέβαια συνονθύλευμα- κειμένων με καθαρά *παραδειγματικό* ή *αντιπροσωπευτικό* χαρακτήρα. Θα πρέπει, επομένως, να κριθεί όχι με γνώμονα το σύνηθες *αξιολογικό* κριτήριο μιας ανθολογίας (οι συντάκτες του παρόντος βιβλίου δεν νιώθουν ότι το έργο τους ήταν αυτό), αλλά με το μέτρο, και τον βαθμό, της ανταπόκρισης των προτεινόμενων κειμένων στους διδακτικούς στόχους και σκοπούς του μαθήματος, έτσι όπως ορίζονται αυτοί στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας. Συνεπώς, το βασικό κριτήριο, ήταν εύληπτα κείμενα, τα οποία φωτίζουν –άρα εμπλουτίζουν και τη διδακτική προσέγγιση– με νέες ή αθέατες όψεις των θεμάτων που συγκροτούν το γνωστικό και αξιακό περιεχόμενο της κάθε ενότητας και κατατείνουν στην καλλιέργεια των προσδοκώμενων δεξιοτήτων από πλευράς μαθητών και μαθητριών.

Συστατικό μέρος αυτών των προσαρμογών είναι και τα **αποσπάσματα**. Η αναπόφευκτη αποσπασματικότητα των λογοτεχνικών κειμένων στα σχολικά εγχειρίδια είναι μια πραγματικότητα που δοκιμάζει τη φιλολογική συνείδηση των συντακτών (δουλεύουμε *εξ ανάγκης* και *αναπόφευκτα* με «χωρία» πεζογραφημάτων και με «μέρη» εκτενών ποιημάτων). Σε ό,τι αφορά στη συγκεκριμένη έκδοση, η γενική απόφαση ήταν να κρατήσουμε εκείνα τα χωρία ή μέρη που μας χρησιμεύουν

περισσότερο για τη συνομιλία των κειμένων μεταξύ τους και για τον λογοτεχνικό γραμματισμό. Ειδικότερα στα ποιητικά κείμενα, προσπαθήσαμε να περιορίσουμε τις τομές όπου κρινόταν απολύτως αναγκαίο, είτε λόγω της έκτασης του ποιητικού σώματος είτε για στίχους που προϋπέθεταν από τους μαθητές μια ωριμότητα και μια πραγματογνωσία που δεν αντιστοιχούσε στην ηλικία τους.

Προλαμβάνοντας, από την άλλη, την ενδεχόμενη αιτίαση ότι επιλέχθηκαν κείμενα πιο πλούσια σε ερεθίσματα από αυτά που μπορούν να απορροφήσουν, ηλικιακά και γνωστικά, μαθητές της Β΄ Γυμνασίου, το ζήτημα επιλύεται από την ίδια την οργάνωση και την ευελιξία του Προγράμματος Σπουδών. Σ' αυτό προβλέπεται ρητά ότι τα ίδια κείμενα μπορούν να ανακαλούνται και σε επόμενες τάξεις, επομένως το σώμα των κειμένων δεν είναι «κλειστό», για ορισμένη τάξη ή/και θεματική ενότητα, αλλά ανοιχτό και στην εσωτερική του δυναμική.

Σε τελική ανάλυση, **κείμενα και δραστηριότητες θα δοκιμαστούν** και όποια απ' αυτά κριθούν, κατά γενική ομολογία, ως μη λειτουργικά, θα αντικατασταθούν από άλλα. Η συνδρομή επομένως του συνόλου της εκπαιδευτικής κοινότητας, διδασκόντων και διδασκομένων δεν είναι απλώς ευκαία, αλλά κρίσιμη. Αυτό είναι το νόημα, και η δημοκρατία εντέλει, ενός ανοιχτού σώματος κειμένων σε ένα ευέλικτο Πρόγραμμα Σπουδών, που αναγνωρίζει τον ρόλο των ανθρώπων οι οποίοι το κάνουν πράξη. Η συντακτική ομάδα ευελπιστεί ότι η αναγκαία ανατροφοδότηση «από τη βάση» θα είναι συνεχής, συμβάλλοντας στη διαρκή αναθεώρηση και ανανέωση του διδακτικού υλικού.

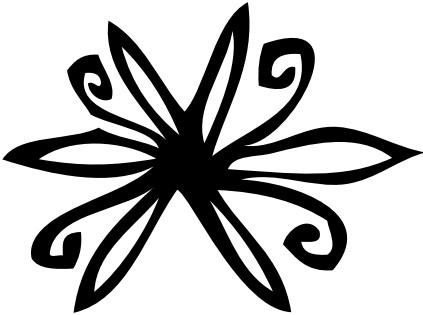
Εκτός από τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής, που υπογράφουν το παρόν σημείωμα, η έκδοση αυτή θα ήταν αδύνατον να ολοκληρωθεί, ειδικά στον σύντομο χρόνο που της δόθηκε, χωρίς την επιμονή, την υπομονή, τη φιλολογική επάρκεια και τον ακάματο μόχθο των φιλόλογων Βασιλικής Σελιώτη του Γραφείου Αναλυτικών Προγραμμάτων και Αλέξανδρου Μπαζούκη της Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων, οι οποίοι στελέχωσαν επίσης τη Συντακτική Ομάδα.

Θα ήταν επίσης αδύνατον να φτάσει έγκαιρα στα χέρια της εκπαιδευτικής κοινότητας, δίχως την αρωγή του Συντονιστή της Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Χρίστου Παρπούνα, του γραφίστα Θεόδωρου Κακουλλή και της λειτουργού της Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων Μαρίνας Αστρα. Εξυπακούεται ότι η τελική ευθύνη του εγχειρήματος βαραίνει τη Συντακτική Ομάδα, αλλά οι ευχαριστίες απευθύνονται απλόχερα και σε αυτούς.

Για την Ομάδα Σύνταξης

Αφροδίτη Αθανασοπούλου (Συντονίστρια)

Παντελής Βουτουρής (Γενικός επόπτης)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ και ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Α.Η ΦΥΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η ΦΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Από τη δημοτική μας παράδοση: Το τριαντάφυλλο, Άνοιξη και φθινόπωρο	17
Από την παράδοση των χαϊκού: Γιαπωνέζικα χαϊκού	18
Ελληνικά χαϊκού	20
Σχηματική ποίηση / Καλλιγράμματα	23

Η ΦΥΣΗ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Το ελληνικό – μεσογειακό τοπίο

Διονύσιος Σολωμός, «Ο Πειρασμός» (απόσπασμα από το γ' σχεδιάσμα των <i>Ελεύθερων Πολιορκημένων</i>)	24
Άγγελος Σικελιανός, «Πρώτη γνωριμία με τη γη μου» (απόσπασμα)	25
Οδυσσέας Ελύτης, «Σώμα του καλοκαιριού» (απόσπασμα από τη συλλογή <i>Ήλιος ο Πρώτος</i>)	26
Γεώργιος Δροσίνης, «Θάλασσα και δάση»	27
Κ. Π. Καβάφης, «Θάλασσα του πρωιού»	28
Κωστής Παλαμάς, «Ρόδου μοσκοβόλημα»	28
Λορέντζος Μαβίλης, «Ελιά»	29
Γιάννης Ρίτσος, «Κουβέντα μ' ένα λουλούδι»	29
Νικηφόρος Βρεττάκος, «Γένεση»	30
Σίμος Μενάρδος, «Επίγραμμα XXVI»	30
Κώστας Μόντης, «Μια λεύκα στην Κακοπετριά»	31
Αλέξανδρος Μπάρας, «Κυπαρίσσι»	32
Γιώργης Παυλόπουλος, «Μαρτυρία για μαν άνοιξη»	32

Ευρωπαϊκά τοπία

Αλουν Λιούις, «Έβρεχε ολημερίς...» (απόσπασμα)	33
Αντόνιο Ματσάδο, «Από τους κάμπους της Καστίλιας» (απόσπασμα)	34
Ισμαήλ Κανταρέ, «Στις Άλπεις»	34
Πέντσο Σλαβεϊκοφ, «Κοιμάται η λίμνη»	35
Λούτσιαν Μπλάγκα, «Καλοκαίρι»	35
Πωλ Βεργλαίν, «Το γαλανό ουρανό» (απόσπασμα)	36
Κάρλο Λέβι, <i>Ο Χριστός σταμάτησε στο Έμπολι</i> (απόσπασμα)	37
Άντον Τσέχοφ, «Ένα παιδάκι στην απέραντη στέπα» (απόσπασμα)	38
Σέλμα Λάγκερλεφ, <i>Το τραγούδι της ζωής</i> (απόσπασμα)	39

Αρχηγός Σηάτλ, *Η νύχτα των Ινδιάνων. Ένας λόγος του 1855* (απόσπασμα) 40

Άνθρωποι και ζώα

Τζακ Λόντον, *Ο Ασπροδόντης* (απόσπασμα) 42

Ζεράρ ντε Νερβάλ, «Ιστορία μιας φώκιας» 44

Νίκος Καββαδίας, «Στο άλογό μου» 46

Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι, «Καλή συμπεριφορά στα άλογα» /
«Να φερόμαστε καλά στ' άλογα» 48

Β. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Αμαλία Τσακνιά, «Νοσταλγία» 50

Γιώργος Σεφέρης, «Ίππιος Κολωνός» 51

Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, «Αθήνα» 51

Πάνος Κ. Θασίτης, «Βρέχει» 52

Ντίνος Σιώτης, «Εμπρηστές (I)» 53

Κώστας Βασιλείου, «Επειδή» 53

Ντριτερό Αγκόλλι, «Ο θάνατος του δάσους» 54

Στρατής Τσίρκας, «Το δέντρο» (απόσπασμα) 55

Γεώργιος Γκίκας, *Χλωριάδα, μια ραψωδία της χλωρίδας* (απόσπασμα) 58

Λουίς Σεπούλβεδα, *Η ιστορία του γάτου που έμαθε σ' ένα γλάρο να πετάει* (απόσπασμα) 60

Αργύρης Χιόνης, «Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε» 62

Παράλληλες δραστηριότητες 65

Πηγές προέλευσης εικόνων 71

Λογοτεχνία
και
οικολογία

Το τριαντάφυλλο

Ο δυόσμος κι ο βασιλικός κι η δόλια μαντζουράνα,¹
κείνα μαλώνουν μοναχά, κείνα τα τρία τ' άνθια
το ποιο είναι τ' ομορφότερο και ποιο μυρίζει κάλλιο².
Πετάχτη το τριαντάφυλλο, το μοσκομυρισμένο,
τους είπε να σωπάσουνε, τους λέει να μη μαλώνουν:
– Σωπάτε βρωμολούλουδα και βρωμοχορταράκια,
τι³ εγώ είμαι το τριαντάφυλλο, το μοσκομυρισμένο,
π' ούλον τον χρόνον κρύβουμαι στις αγκαθιάς τη ρίζα,
το Μάη μήνα φαίνουμαι, την άνοιξη στολίζω,
στολίζω και τις όμορφες κι ούλες τις μαυρομάτες,
κι ούλες με πλέχουν στα μαλλιά για να μοσκοβολούνε.

Άνοιξη και Φθινόπωρο

Ο Μάης και το Χινόπωρον αντάμα¹ τρων και πίνουν,
αντάμα έχουν τους μαύρους τους² σ' έναν ταβλά³ δεμένους⁴
κι εκεί που τρώγαν κι έπιναν κι ατοί τους⁴ εκαυχώνταν,
γυρίζει ο Μάης και του λέει, του λέει του Χινοπώρου:
– Εγώ είμ' ο Μάης ο καλός με τα πολλά λουλούδια,
με τις δροσιές και χλωρασιές, με τα πολλά τ' αηδόνια.
Γυρίζει κι ο Χινόπωρος και του Μαγιού τού λέει:
– Εγώ είμ' ο Χινόπωρος, με τα καινούργια χιόνια,
που ρίχνω χιόνια στα βουνά και πάχνες μες στους κάμπους,
μαραίνω τα λουλούδια σου, μαραίνω τα χορτάρια.

Ελληνικά δημοτικά τραγούδια Β', Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1959

Στα δημοτικά τραγούδια η Φύση έπαιξε πάντοτε καθοριστικό ρόλο, είτε ως πλαίσιο της ανθρώπινης δραστηριότητας είτε ως στοιχείο προώθησης της δράσης, γεγονός δικαιολογημένο αφού ο κόσμος του δημοτικού τραγουδιού είναι αγροτικός, της υπαίθρου. Κάποτε, μάλιστα, η Φύση υμνείται και αυτόνομα («προσωποποιείται»), όπως στα τραγούδια που παρατίθενται εδώ.

¹μα(ν)τζουράνα: φυτό, με έντονη οσμή λεβάντας, που χρησιμοποιείται ως καλλωπιστικό αλλά και στη μαγειρική για να νοστιμίσει τα φαγητά.
²κάλλιο: καλύτερα, πιο όμορφα.
³τι: γιατί, επειδή

¹αντάμα: μαζί, παρέα.
²τους μαύρους τους: τα άλογά τους.
³ταβλάς: χαμηλό στενόμακρο τραπέζι.
⁴ατοί τους: αυτοί οι ίδιοι

Το χαϊκού είναι ένα ποιητικό είδος της Άπω Ανατολής με κύρια χαρακτηριστικά τη συντομία, την αυστηρή φόρμα και τον έντονα φυσιολατρικό/φυσιοκρατικό χαρακτήρα. Η δομή των παραδοσιακών χαϊκού περιλαμβάνει 3 στίχους και 17 συλλαβές (5-7-5 συλλαβές ανά στίχο), και υποχρεωτικά την «εποχιακή λέξη» (kigo), που υποδεικνύει την αφορμή της έμπνευσης (συνήθως μια εποχή του χρόνου ή ένα «στιγμιότυπο» του φυσικού κόσμου). Πρόκειται για ποίηση εξαιρετικής πυκνότητας, εκλεπτυσμένης ευαισθησίας και φαντασίας, που στηρίζεται σε μια οργανική αντίληψη του Κόσμου (το όλον βρίσκεται στο ελάχιστο, στη λεπτομέρεια). Η ποίηση αυτή λειτουργεί με τους νόμους της «συναίσθησης» –την «ανάμειξη», δηλαδή, όλων των αισθήσεων–, συνταυτίζοντας παράλληλα τον φυσικό με τον ανθρώπινο ψυχικό κόσμο στο πλαίσιο της κοσμικής Αρμονίας. Στη Δύση το χαϊκού γνωρίζεται μεγάλη διάδοση από τα μέσα του 20ού αιώνα. Η εκτός Ιαπωνίας παραγωγή συχνά παρεκκλίνει ως προς τη δομή (οι δυτικές μεταφράσεις των γιαπωνέζικων χαϊκού δεν τηρούν πάντα την 17σύλλαβη πειθαρχία), αλλά και τη θεματολογία, η οποία προσλαμβάνει τα χαρακτηριστικά του τόπου στον οποίο δημιουργεί ο κάθε ποιητής, όπως φαίνεται από τα παρακάτω αντιπροσωπευτικά δείγματα γιαπωνέζικων (από μετάφραση) και ελληνικών (πρωτότυπων) χαϊκού.

Γιαπωνέζικα χαϊκού

ΜΑΤΣΟΥΟ ΜΠΑΣΕΟ (1644-1694)	ΧΑΤ-ΤΟΡΙ ΡΑΝΤΣΕ-ΤΣΟΥ (1654-1707)	ΚΑΤΟΟ ΚΥΟΟΤΑΪ (χ.χ.)	ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΕ-ΣΑ (1763-1827)
Το σκοτεινό πέλαγο Το κάλεσμα του γλάρου Άσπρο σχεδόν	Ζωγραφίζοντας πεύκα Στο μαβή ουρανό Απόψε το φεγγάρι	Ήσυχο Μες στους κέδρους Ηλιοβόρχι	Περπατήσαμε μέσα στα χρυσάνθεμα πίνοντας σάκε ³ .
*	ΓΙΟΣΑ ΜΠΟΥΣΟΝ (1716-1783)	ΣΟΥΓΚΙΠΑΜΑ ΣΑΝΠΟΟ (1647-1732)	ΤΑΝ ΤΑΪΓΚΙ (χ.χ.)
Φέγγος αστραπής Στο ζόφο ¹ λάμπει Φωνή ερωδιού ²	Άρωμα δαμασκηνιάς Στεφανώνει Το φεγγάρι	Αργοσαλεύουνε Στην ομίχλη Χρυσάνθεμα	Στη βάρκα Το φως του μισοφέγγαρου Στην αγκαλιά μου

¹ζόφος: το βαθύ σκοτάδι· ²ερωδιός: μεγαλόσωμο πουλί που ζει σε λίμνες και βάλτους· ³σάκε: παραδοσιακό ιαπωνικό ποτό

ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ		<p>ΝΑΚΑΜΟΥΡΑ ΚΟΥΣΑΤΟ (γενν. 1901)</p> <p>Σαν το χέρι του νεκρού μου φίλου Τρυφερός Ακουμπά τον ώμο Ο ήλιος του φθινοπώρου *</p> <p>ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ Φωτιά από κάρβουνα – Τα χρόνια μας σβήνουν Παρόμοια με αυτή. *</p> <p>ΜΑΤΣΟΥΟ ΜΠΑΣΟΟ Δροσιά: πώς αλλιώς Να ξεπλύνεις την τόση Σκόνη του κόσμου. *</p> <p>ΑΝΩΝΥΜΟΥ Στον καθρέφτη του νερού Δυσπιστείς Την ίδια σου την όψη.</p>
<p>Τα μάτια της χρυσόμυγας Καθρεφτίζουν Βουνά *</p> <p>Σπουδαίος Αγναντεύει τους λόφους Ο μικρός βάτραχος *</p> <p>Μη, μη λιώνεις τη μύγα Που τρίβει τα χέρια της Τρίβει τα πόδια της *</p> <p>Και για τους ψύλλους Η νύχτα μακριά και μόνη Είναι *</p> <p>Είναι Είμαι Οι νιφάδες</p>	<p>Αχ, της κερασιάς τα άνθη· Λες και κρέμονται από ουράνιες κλωστούλες. *</p> <p>Κάτω από τις κερασιές Δεν υπάρχουν Ξένοι</p>	
ΚΙΠΤΣΙ		
<p>ΜΑΣΑΟΚΑ ΣΙΚΙ (1867-1902) Λευκή πεταλούδα ανάμεσα στα γαρίφαλα – Ένα κινούμενο πνεύμα</p>		

Οι μεταφράσεις προέρχονται από τις εκδόσεις: Γιώργος Μπρούνιας, *91 Ιαπωνικά ποιήματα συν 1*, Το Ροδακίό, Αθήνα 2004 και *Ο κόσμος της πάχνης, 43 χαϊκού του Μ. Μπάσο και του Κ. Ίσσα*, μτφρ. Διονύσης Καψάλης, Άγρα, Αθήνα 2004

Hiroschige (1797-1858), *Δύση του ήλιου με ανθισμένες κερασιές κοντά στη Γκοτενιάμα*

Ελληνικά χαϊκού

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Από τα «Δεκαέξι Χαϊκού»

Τούτο το ακαριαίον...
ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΡΗΛΙΟΣ

Α΄
Στάξε στη λίμνη
μόνο μια στάλα κρασί
και σβήνει ο ήλιος.

Ε΄
Τα δάχτυλά της
στο θαλασσί μαντίλι
κοίτα: κοράλλια.

ΙΒ΄
ΑΓΟΝΟΣ ΓΡΑΜΜΗ
Το δοιάκι¹ τι έχει;
Η βάρκα γράφει κύκλους
Κι ούτε ένας γλάρος.

ΙΣΤ΄
Γράφεις;
Το μελάνι λιγότεψε
Η θάλασσα πληθαίνει.

Γιώργος Σεφέρης, *Ποήματα*, Ίκαρος,
Αθήνα 1994

ΤΑΣΟΣ ΚΟΡΦΗΣ

Ω, δεξ το θαύμα.
Πουλιά, λουλούδια, ψάρια,
γίνανε λέξεις!

*

Στα λασπονέρια
της στραγγισμένης λίμνης
έντομα βουίζουν.

Τάσος Κόρφης, *Πανσίλυπα-σονέτα και χαϊκού*,
Πρόσπερος, Αθήνα 1987

ΑΡΓΥΡΗΣ ΧΙΟΝΗΣ

Έκπτωτο αστέρι,
αναδεύεις² στο βυθό
σαν αστεριάς.

*

Άπτερες λέξεις
σα μαδημένα πουλιά
σέρνονται χάμω.

Αργύρης Χιόνης, *Ιδεογράμματα –χαϊκού και
τάνκα*, Τα τραμάκια, Θεσσαλονίκη 1997

¹δοιάκι: μοχλός που περιστρέφει το πηδάλιο στα πλοία. ² αναδεύεις: ανακινείς, ανακατεύεις

Ακούστε παράλληλα...

- Μελοποιημένα χαϊκού του Σεφέρη από τους Sigmatropic στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=67PUImyiOr4>
- Μελοποιημένο το ποίημα του Σεφέρη «Το γιασεμί» από τους Sigmatropic στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=W-WnMoggV0Q>

ΓΙΩΡΓΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

4

Κάπου στ' όνειρο
σ' άκουγα πουλάρι μου
να χλιμντρίζεις.

17

Άκουγα κουπιά
χωρίς να βλέπω βάρκα
μέσα στο πούσι.

21

Άχνα δε βγάζω
θαλασσινό μου αηδόνι
να σε ακούω.

9

Κούμαρο μέλι
κι ο κότσυφας άπληστος
ο κερομύτης.

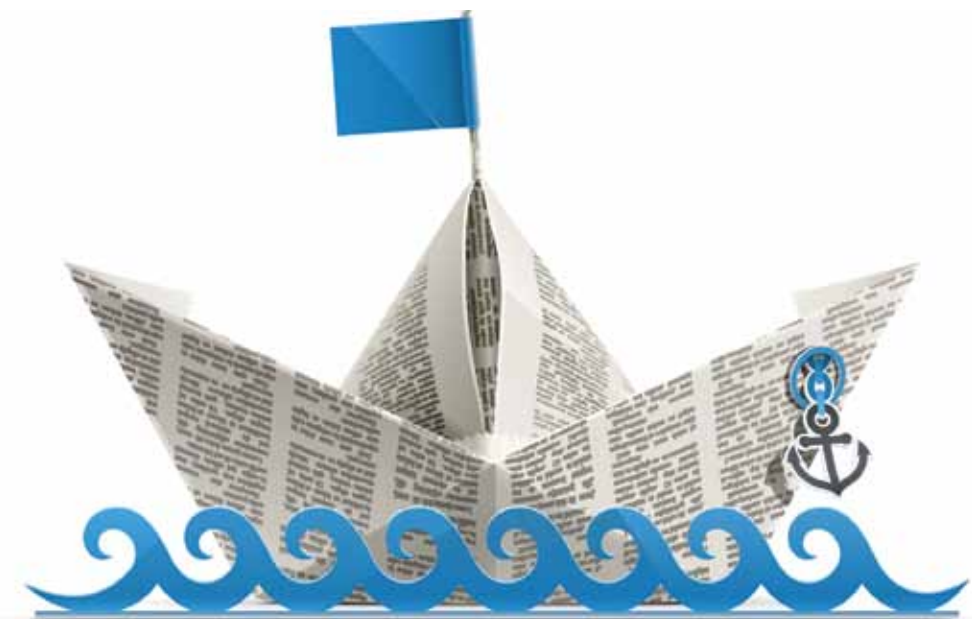
18

Θάλασσα χλωμή.
Με την ψόφια ουρά της
παίζουν τα παιδιά.

29

Άνθη μυγδαλιάς
πέφτουνε στον ύπνο μου.
Ποια με φίλησε;

Γιώργης Παυλόπουλος, *Τριανταγρία χαϊκού*, Στιγμή, Αθήνα 1990

ΗΛΙΑΣ ΚΕΦΑΛΑΣ

Το φεγγαράκι
και πάλι ξεχασμένο
στη δαμασκηλιά.
*

Πλέκει η ροδιά
με τα πράσινα φύλλα
δίχτυα ονείρων.
*

Χιόνια και νερά
απ' τα φεγγαρόκλιωνα
πέφτουν λιχνιστά¹.
*

Τίνος το αίμα
πήρες κοκκινολαίμη
κι έχεις κονκάρδα²;
*

Μόνο του σέρνει
τον σπειρωτό σταυρό του
το σαλιγκάρι.
*

«Σε θέλω», λέει
κι όλο το δάσος σφίγγει
ζηλιάρης κισσός.

Πυγολαμπίδες
το νυχτικό κεντάνε
του Ιουνίου.
*

Βυσσινιά μου μη
τα φωτάκια σου σβήσεις
με το σούρουπο.
*

Κουβέρτα χιονιού.
Κι όσο σκεπάζομαι
τόσο κρυνώνω.
*

Κοίτα ποιος ήρθε:
μα σαύρα απροσκάλεστη
μ' ήλιο στην πλάτη.
*

Αργή χελώνα
σ' όλες τις ρίζες είπες
σοφή πως είσαι.
*

Μη, πορτοκαλιά,
με τα χρυσά κουμπιά σου
χλευάζεις³ το φως.

Χρυσά σιρίτια⁴ –
μαλαματένια χλόη –
παντού Σεπτέμβρης –
*

«Μικρή κερασιά,
πού 'ναι τα μυστικά σου;»
ρωτά το χιόνι.
*

Σιτίζει⁵ πικρά
τ' ανάλαφρά του λόγια
το χιόνι τυφλό.
*

Ο γρύλος, ιδού:
στο νοτισμένο φύλλο
καθρεφτίζεται.
*

Βουνών κορυφές
μη με καταφρονείτε
που ζω στα ριζά⁶.
*

Του κάμπου τ' αγκάθια
τι γράψατε τ' ανέμου
κι ήρθε με κλάμα;

Ηλίας Κεφάλας, *Σιωπητήριο χιονιού - 134 Χαϊκού*, Γαβριηλίδης, Αθήνα 2005

¹λιχνιστά: ανάερα, αραιά· ²κονκάρδα: έμβλημα, διακριτικό σήμα· ³χλευάζεις: κοροϊδεύεις· ⁴σιρίτια: γαλόνια, διακριτικά αξιωματικών· ⁵σιτίζει: κοσκινίζει· εδώ ψιχαλίζει, ρίχνει αραιά· ⁶στα ριζά: στους πρόποδες

Γιώργος Γαβριήλ, *Τοπία*

Ο ξακυνθινός Διονύσιος Σολωμός (1798-1857), κορυφαία μορφή του Ρομαντισμού και «γενάρχη» της νεοελληνικής λογοτεχνίας, καλλιέργησε συστηματικά τη δημοτική γλώσσα, ανοίγοντας τον δρόμο για τη λογοτεχνική της καθιέρωση. Η λυρική ενότητα που ακολουθεί ανήκει στο έργο του Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, που βασίζεται στο ιστορικό γεγονός της πολιορκίας και της ηρωικής εξόδου των Μεσολογγιτών τον Απρίλιο του 1826. Πρόκειται για τον πειρασμό της φύσης που θέτει σε μεγάλη δοκιμασία, αλλά τελικά δεν κάμπει το φρόνημα των εσωτερικά ελεύθερων πολιορκημένων. Το κείμενο διακρίνεται για τη λυρική ποιότητα και την εκφραστική καθαρότητά του στην πρωτόπλαστη ακόμα δημοτική, γεγονός που επιβεβαιώνει την κρίσιμη σημασία του σολωμικού έργου στη γένεση και διαμόρφωση της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας.

¹κλει: κλείνει ²μόσχος (ο μόσχος): οι ευωδιές ³ανάκουστος: αυτός που μόλις ακούγεται, ή και πρωτάκουστος ⁴αναβρύζει: αναβλύζει, ξεπηδάει, φουντώνει ⁵άγνωρον: άγνωστο ⁶αλαφροίскиωτος: αυτός που έχει τη δυνατότητα να ακούει και να βλέπει όσα ο κοινός άνθρωπος αδυνατεί να αντιληφθεί ⁷ποσώς: καθόλου ⁸κρένει: λέει

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Ο Πειρασμός

(από το γ' σκεδίασμα των *Ελεύθερων Πολιορκημένων*)

Έστησ' ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη,
κι η φύσις ηύρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα,
και μες στη σιά που φούντωσε και κλει¹ δροσιές και μόσχους²
ανάκουστος³ κιλαϊδισμός και λιποθυμισμένος.
Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
χύνονται μες στην άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
και παίρνουνε το μόσχο της, κι αφήνουν τη δροσιά τους,
κι ούλα στον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους,
τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαν αηδόνια.
Έξ' αναβρύζει⁴ κι η ζωή σ' γη, σ' ουρανό, σε κύμα.
Αλλά στης λίμνης το νερό, π' ακίνητό 'ναι κι άσπρο,
ακίνητ' όπου κι αν ιδείς, και κάτασπρ' ως τον πάτο,
με μικρόν ίσκιον άγνωρον⁵ έπαιξ' η πεταλούδα,
πού 'χ' ευωδίζει τς ύπνους της μέσα στον άγριο κρίνο.
– Αλαφροίскиωτε⁶ καλέ, για πες απόψε τί 'δες;
– Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
Χωρίς ποσώς⁷ γης, ουρανόσ και θάλασσα να πνένε,
ουδ' όσο κán' η μέλισσα κοντά στο λουλουδάκι,
γύρου σε κάτι ατάραχο π' ασπρίζει μες στη λίμνη,
μονάχο ανακατόθηκε το στρογγυλό φεγγάρι,
κι όμορφη βγαίνει κορασιά ντυμένη με το φως του.

*Στο β' σκεδίασμα οι τελευταίοι στίχοι έχουν ως εξής:

Το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο.
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην όμορφιά και χάρη
Η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι.
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κρένει.⁸
«Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει».

Διονυσίου Σολωμού *Ποιήματα και Πεζά*, επιμ.- εισαγ. Στυλιανός Αλεξίου, Στιγμή, Αθήνα 1994

Ακούστε παράλληλα...

- Μελοποιημένο το απόσπασμα σε μουσική Γιώργου Μαρκόπουλου και ερμηνεία Χαράλαμπου Γαργανουράκη στην ιστοσελίδα http://youtu.be/hLMQ_zWpARY

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Πρώτη γνωριμία με τη γη μου

Ω χώματα της γης μου!
Χώμα Λευκαδίτικο,
πρωτόχωμα
τιτάνια ζύμη του κορμού μου
του ίδιου μου του ακοίμητου μυαλού!

Χώμα Αιγινήτικο,
αλαφρό σαν αφρομύγδαλο
πηλέ που μου δροσίξεις την καρδιά
σαν τα λαγήνια¹ σου
που κρύνουνε τα καλοκαίρια το νερό!

Χώμα της Πελοπόννησος,
που θρέφεις άμετρα τα κυπαρίσσια,
από το πιο μικρό
που παίζει με τον αέρα ως σκύμνος² λιονταριού
ώσμε³ το μεγαλύτερο που η μνήμη μου κρατεί!

Αργίτικο φλογάτο⁴ κοκκινόχωμα,
που καις στον ήλιο ως πυρωμένο σίδερο –
κι ωστόσο σε φλογίζει ακόμα πιότερον η παπαρούνα!

Ω χώματα της γης μου,
μύρια κι αξεχώριστα σαν τα νερά,

σαν ο ύπνος π' όχι μόνο από 'να δέντρο σ' άλλο
διάφορον,⁵ αλλάζει
αλλά και στον ελαιώνα
– όπως το ξέρουν οι βοσκοί
που συναλλάζουνε τον ίσκιο⁶
ακλουθώντας το κοπάδι εδώ κι εκεί –
δεν είν' ο ίδιος κάτου απ' όλες τις ελιές,

Ω χώματα,
που με λυτρώσατε απ' τη βαριά του ζώου πνοή!
[...]

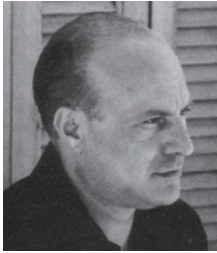
Άγγελος Σικελιανός, *Λυρικός Βίος Γ'*, Ίκαρος, Αθήνα 1976

Το απόσπασμα είναι από το πρώτο μέρος του έργου Πρόλογος στη ζωή, που τιτλοφορείται «Η συνείδηση της γης μου» (1915). Ο Άγγελος Σικελιανός (1884-1951) το συνέθεσε αμέσως μετά από μια μακρά περιήγηση που έκανε μαζί με τον Νίκο Καζαντζάκη στην Ελλάδα, για να γνωρίσουν τον τόπο τους. Στο απόσπασμα φαίνεται καθαρά η μεγαλόπνοη, «τιτανική» φλέβα του ποιητή, ο οποίος αντλεί πνευματικές δυνάμεις από τη γη της πατρίδας του.

¹ **λαγήνια:** μικρά πήλινα δοχεία για τη μεταφορά νερού.
² **σκύμνος:** το νεογέννητο λιονταράκι. ³ **ώσμε:** μέχρι που, ίσαμε. ⁴ **φλογάτο:** φλογερό.
⁵ **διάφορον:** διαφορετικό.
⁶ **συναλλάζουνε τον ίσκιο:** αλλάζουν ίσκιο

Γιώργος Γαβριήλ, *Τοπίο* (λεπτομέρεια)

Το απόσπασμα προέρχεται από τη δεύτερη ποιητική συλλογή *Ἡλιος ο Πρώτος* (1943) του *Οδυσσέα Ελύτη* (1911-1996), λάτρη και υμνητή του ελληνικού τοπίου. Το ποίημα στηρίζεται στη διαδοχή μιας σειράς λυρικών εικόνων με διάχυτο το αίσθημα της χαράς και της αισιοδοξίας. Πρόκειται για χαρακτηριστικό γνώρισμα της ποίησης αυτού του βαθύ γνώστη της «αποκαλυπτικής» διάστασης του μεσογειακού τοπίου, όπου κυριαρχεί το φως του ήλιου, η θάλασσα και η καθαρότητα των σχημάτων.

¹ **ρίγος:** ανατριχίλα, τρέμουλο.
² **λυγαριά:** θάμνος με ευλύγιστα κλαδιά διαδεδομένος στην ελληνική ύπαιθρο (εδώ τα κλαδιά της παρομοιάζονται με μαλλιά).
³ **μαστάρια:** στήθη.
⁴ **ανέγνοια:** ανέμελα, χωρίς έγνοια

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Ἡλιος ο πρώτος

II

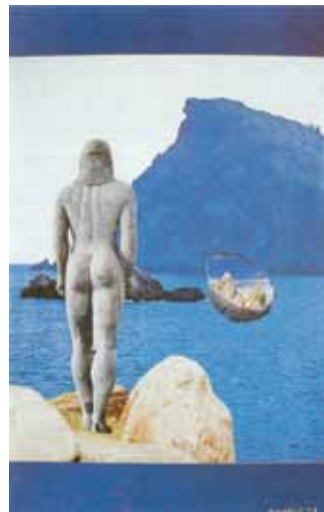
ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ

[...]

Ω σώμα του καλοκαιριού γυμνό καμένο
Φαγωμένο από το λάδι κι από το αλάτι
Σώμα του βράχου και ρίγος¹ της καρδιάς
Μεγάλο ανέμισμα της κόμης λυγαριάς²
Ἄχνα βασιλικού πάνω από το σγουρό εφηβαίο
Γεμάτο αστράκια και πευκοβελόνες
Σώμα βαθύ πλεούμενο της μέρας!

Ἐρχονται σιγανές βροχές ραγδαία χαλάζια
Περνάν δαρμένες οι στεριές στα νύχια του χιονιά
Που μελανιάζει στα βαθιά μ' αγριεμένα κύματα
Βουτάνε οι λόφοι στα πηχτά μαστάρια³ των νεφών
Ἄλλοι και πίσω απ' όλα αυτά χαμογελάς ανέγνοια⁴
Και ξαναβρίσκεις την αθάνατη ώρα σου
Ἄλλοι στις αμμουδιές σε ξαναβρίσκει ο ήλιος
Ἄλλοι μες στη γυμνή σου υγεία ο ουρανός.

Οδυσσέας Ελύτης, *Ποίηση*, Ἴκαρος, Αθήνα 2002

Οδυσσέας Ελύτης, *Ο Κούρος*

Ακούστε παράλληλα...

- Μελοποίηση μέρους του αποσπάσματος στον δίσκο «Ἡλιος ο Πρώτος» (πρώτη κυκλοφορία 1969) σε μουσική του Γιάννη Μαρκόπουλου και ερμηνεία του Σταύρου Πασπαράκη

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Θάλασσα και δάση

Τι χαριτωμένο ταίριασμα κι αδέρφωμα:
θάλασσα και δάση
κι απ' το δρόμο του βουνού ξαπόσταμα
στ' ακροθαλάσσι.

Θά 'χομε προσκέφαλό μας τις αγράμπελες¹
και σκαμνί τα ρείκια²
και στρωσίδι μαλακό στα πόδια μας
βρεμένα φύκια.

Απ' τον κυματόδαρτο όχτο πεύκα ακρόγερα
και σκυφτά πλατάνια
βουτηχτή θα ρίχνουν ίσκιο πράσινο
σε βάθη ουράνια.

Θα φυσά απ' τη θάλασσα, κι όταν, βραδιάζοντας,
ξεψυχάει ο μπάτης,³
η στεριά θα στέλνει απόγειο ολόδροσο
το ανάσασμά της.

Γύρωθε κι απάνωθέ μας στα ψηλώματα
σμίγοντας ζευγάρι
τα πουλιά θα διαλαλούν αφρόντιστα⁴
της ζωής τη χάρη

και στ' αυτί μας, ψιθυρίζοντας, ροδόπλαστο⁵
σα Νεράιδας χείλη,
θα μας λέει τα μυστικά της θάλασσας
ένα κοχύλι.

*Έλληνες ποιητές για τη θάλασσα, ανθολόγ. Αντώνης Φωσιτέρης –
Θανάσης Νιάρχος, Καστανιώτης, Αθήνα 1997*

Ο Γεώργιος Δροσίνης (1859-1951), ποιητής της «χαμηλής φωνής», ανήκει στην ίδια λογοτεχνική γενιά με τον Κωστή Παλαμά (τη «γενιά του 1880»). Η ποίησή του τείνει προς την απλότητα και τη φυσικότητα, ενώ είναι εμπνευσμένη από θέματα και τοπία κατεξοχήν ελληνικά, όπως σε αυτό το ποίημα.

¹ **αγράμπελες**: αναρριχητικά φυτά· ² **ρείκια (τα)**: χαμηλός θάμνος που φυτρώνει κοντά στη θάλασσα με ροζ και μοβ λουλούδια· ³ **μπάτης**: ελαφρός και δροσερός θαλασσινός αέρας· ⁴ **αφρόντιστα**: ξέγνοιαστα· ⁵ **ροδόπλαστο**: κόκκινο σαν ρόδο

Θεόφιλος Χατζημηχαήλ,
Ο κόλπος της Γέρας (λεπτομέρεια)

Είναι από τα ελάχιστα ποιήματα που αφιερώνει ο Κ. Π. Καβάφης (1863-1933) στην ενατένιση της φύσης, καθώς το βασικό πλαίσιο της ποιήσής του είναι αστικό (η κίνηση των δρόμων, οι δραστηριότητες των ανθρώπων, τα καφενεία, η μοναχική περιπλάνηση ή η αναπόληση σε κλειστές κάμαρες κ.λπ.). Ο ποιητής έζησε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και το έργο του είναι αναγνωρισμένο παγκοσμίως. Το ποίημα γράφτηκε το 1915.

Μεγάλα: εδώ επίρρημα, λαμπρά· **ινδάλματα:** ιδεατές ή φανταστικές εικόνες, τα είδωλα

Ο Κωστής Παλαμάς (1859-1943) υπήρξε υπερασπιστής του λογοτεχνικού δημοτικισμού στην καμπή 19ου-20ού αιώνα και αρχηγός του ελληνικού πνευματικού κόσμου για δεκαετίες. Το συγκεκριμένο ποίημα ανήκει στη συλλογή Η πολιτεία και η μοναξιά, που πρωτοεκδόθηκε το 1912, και ενώ φαινομενικά διαπνέεται από μελαγχολική διάθεση, υπερισχύει τελικά η αναζωογονητική δύναμη της φύσης.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Θάλασσα του πρωιού

Εδώ ας σταθώ. Κι ας δω κι εγώ την φύσι λίγο.
Θάλασσας του πρωιού κι ανέφελου ουρανού
λαμπρά μαβιά, και κίτρινη όχθη· όλα
ωραία και μεγάλα¹ φωτισμένα.

Εδώ ας σταθώ. Κι ας γελασθώ πως βλέπω αυτά
(τα είδ' αλήθεια μια στιγμή σαν πρωτοστάθηκα)
κι όχι κι εδώ τες φαντασίες μου,
τες αναμνήσεις μου, τα ινδάλματα² της ηδονής.

Κ.Π. Καβάφης, *Τα ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης,
Ίκαρος, Αθήνα 1992

Ακούστε παράλληλα...

- Μελοποιημένο το ποίημα σε μουσική Δημήτρη Παπαδημητρίου και ερμηνεία Αλκίνοου Ιωαννίδη στην ιστοσελίδα <http://youtu.be/TDspj11A108>

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ρόδου μοσκοβόλημα

Εφέτος άγρια μ' έδειρεν η βαρυχειμωνιά
που μ' έπιασε χωρίς φωτιά και μ' ήυρε χωρίς νιάτα,
κι ώρα την ώρα πρόσμενα να σωριαστώ βαριά
στη χιονισμένη στράτα.

Μα χτες καθώς με θάρρεψε το γέλιο του Μαρτιού
και τράβηξα να ξαναβρώ τ' αρχαία τα μονοπάτια,
στο πρώτο μοσκοβόλημα ενός ρόδου μακρινού
μου δάκρυσαν τα μάτια.

Κωστή Παλαμά *Ανθολογία*, εκλογή Κ. Γ. Κατσίμπαλης – Α. Καραντώνης,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2005

Ακούστε παράλληλα...

- Μελοποιημένο το ποίημα σε μουσική Γιώργου Ανδρέου και ερμηνεία Ελένης Τσαλιγοπούλου στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=hSJWDKa1IiU>

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Ελιά

Στην κουφάλα σου εφώλιασε μελίσι,
γέρικη ελιά, που γέρνεις με τη λίγη
πρασινάδα που ακόμα σε τυλίγει
σα νά 'θελε να σε νεκροστολίσει.

Και το κάθε πουλάκι στο μεθύσι
της αγάπης πιπίζοντας¹ ανοίγει
στο κλαρί σου ερωτιάριχο κυνήγι,
στο κλαρί σου που δε θα ξανανθίσει.

Ω πόσο στη θανάτ² θα σε γλυκάνουν,
με τη μαγευτική βοή που κάνουν,
ολοζώντανης νιότης ομορφάδες,

που σα θύμησες μέσα σου πληθαίνουν.
Ω να μπορούσαν έτσι να πεθαίνουν
κι άλλες ψυχές, της ψυχής σου αδερφάδες!

12 Ιουνίου 1899

Λορέντζος Μαβίλης, *Τα Ποιήματα*, επιμ. Γεώργιος Αλισανδράτος
Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 1990

Ο Λορέντζος Μαβίλης (1860-1912), επίγονος της λεγόμενης επανησιακής ή σολωμικής Σχολής, υπήρξε θερμός υπέρμαχος της δημοτικής γλώσσας, σε μια εποχή που το γλωσσικό ζήτημα ήταν ένα από τα φλέγοντα προβλήματα του ελληνισμού. Καλλιέργησε κυρίως τη φόρμα του σονέτου -όπως στο συγκεκριμένο ποίημα- και θεωρήθηκε ένας από τους αξιότερους τεχνίτες του στη νεότερη ελληνική ποίηση. Η ελιά, το κατεξοχήν ιερό δέντρο του μεσογειακού νότου, αναδεικνύεται εδώ σε σύμβολο της αέναης αναγέννησης.

¹πιπίζοντας: τιπιβίζοντας
²θανή: ο θάνατος

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Κουβέντα μ' ένα λουλούδι

– Κυκλάμνο, κυκλάμνο, στου βράχου τη σκισμάδα,
πού βρήκες χρώματα κι ανθείς, πού μίσχο και σαλεύεις;

– Μέσα στο βράχο σύναξα το γαίμα στάλα-στάλα,
μαντήλι ρόδινο έπλεξα κι ήλιο μαζεύω τώρα.

Γιάννης Ρίτσος, *Δεκαοχτώ Λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας*,
Κέδρος, Αθήνα 1987

Το τετράστιχο αυτό του Γιάννη Ρίτσου (1909-1990) ανήκει στα Δεκαοχτώ Λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας, που εκδόθηκαν το 1973 και μελοποιήθηκαν από τον Μίκη Θεοδωράκη. Και εδώ, όπως και σε ολόκληρη τη συλλογή, είναι εμφανής η δημιουργική συνομιλία του ποιητή με τη δημοτική παράδοση.

Ακούστε παράλληλα...

• Μελοποιημένο το ποίημα σε μουσική Μίκη Θεοδωράκη και ερμηνεία Μαρίας Φαραντούρη στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=0T6wZ7SVcOY>

Το ποίημα ανήκει στην όψιμη συλλογή Φιλοσοφία των λουλουδιών (1988) του Νικηφόρου Βρεττάκου (1912-1991) και απηχεί τον θαυμασμό του ποιητή για το μεγαλείο της δημιουργίας, το οποίο συνειδητοποιεί ακόμη και από τα πιο μικρά στοιχεία της φύσης. Η έκσταση μπροστά στο θαύμα της ζωής (της Εξέλιξης) αποτυπώνεται σε όλη τη συλλογή, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά και από τον τίτλο της.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Γένεση

Αυτό το γαρίφαλο, που κρατώντας το ανάμεσα στα τρία μου δάχτυλα το σηκώνω στο φως, μου μίλησε και παρά τον κοινό νου μου το κατανόησα. Μι' αλυσίδα από ατέλειωτους γαλαξίες συνεργάστηκαν, διασταύρωσαν κάτω στη γη φωταψίες – το σύμπαν ολόκληρο πήρε μέρος στη γένεση αυτού του γαρίφαλου.

Κι αυτό που ακούω είναι οι φωνές των μαστόρων του μέσα του.

Νικηφόρος Βρεττάκος, *Φιλοσοφία των λουλουδιών*, Artigraf, Αθήνα 1990

Ακούστε παράλληλα...

- Τον Νικηφόρο Βρεττάκο να διαβάζει το ποίημα στον ψηφιακό δίσκο «Ο Νικηφόρος Βρεττάκος διαβάζει Νικηφόρο Βρεττάκο» (Λύρα).

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

Επιγράμματα XXVI

Ο Σίμος Μενάρδος (1872-1933), σημαντικός φιλόλογος και ακαδημαϊκός, έζησε και δίδαξε για ένα διάστημα και στην Κύπρο. Η συλλογή του *Επιγράμματα* (1930) περιέχει λυρικά και πυκνά στη διατύπωσή τους ποιήματα, τα οποία όμως δεν έχουν επιτύμβιο (=ταφικό) χαρακτήρα, όπως εκείνα της Αρχαιότητας. Το συγκεκριμένο επίγραμμα είναι αφιερωμένο στη χαρουπιά, ένα χαρακτηριστικό δέντρο της άνυδρης κυπριακής γης.

Κύπρο μου, από τα δέντρα σου την χαρουπιά πονώ· πάντα σγουρή και πράσινη, μηδέ βροχή δεν θέλει· γεννά απ' της ρίζας τον χυμό καρπό παντοτινό· ραβδίζουν την αλύπητα κι αυτή τους δίνει μέλι.

Σίμος Μενάρδος, *Επιγράμματα*, Αθήνα 1930

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

Μια λεύκα στην Κακοπετριά

Αυτή η λεύκα στη ρεματιά
που λέει «όχι» και λέει «ναι»
και λυγίζει και δε λυγίζει
και γυρνά εδώθε και μας κλείνει το μάτι για τον άνεμο,
και γυρνά στον άνεμο και του κλείνει το μάτι για μας
και κυματίζει τρία πράσινα κρόσια¹ στη θάλασσα,
και κυματίζει τρία πράσινα κρόσια στις βουνοκορφές
κι ερωτεύεται
και γαργαλιέται
και σπαρταρά απ' τα γέλια
που λες θα της πέσουν τα φύλλα,
κι αναταράζεται να φύγουν τα γαρδέλια²
και γέρνει πίσω και κάνει χωνάκι
«ελάτε τώρα, ελάτε τώρα»!
Αυτή η τρελή λεύκα
που θα κρεμαστεί το χειμώνα απάνω της η ελπίδα
της χαράδρας,

αυτή η τρελή λεύκα
που θ' απογυμνωθεί το χειμώνα
για να μπορεί να λέει «όχι» στους χιονιάδες του Τροόδους,
που θ' αποβάλει τον έρωτα και τα συναφή
και θα μείνει γυμνή ψυχή,
και θα μείνει γυμνή κάθετη ψυχή
για να πει τ' «όχι»
τώρα που είν' ανάγκη να το πει,
τώρα που δεν υπάρχουν πια περιθώρια για παιγνίδισμα,
για να πει τ' «όχι»
τώρα που το χρειάζεται η χαράδρα.

Κώστας Μόντης, *Και τότε' εν εναλίη Κύπρω*, Λευκωσία 1974

Τόσο στις αποφθεγματικές Στιγμές του όσο και σε αρκετά από τα εκτενέστερα ποιήματά του, ο Κώστας Μόντης (1914-2004) ξεχειλίζει από παιγνιώδη διάθεση, πίσω από την οποία, ωστόσο, κρύβεται συχνά ένας βαθύς κριτικός στοχασμός πάνω στα ανθρώπινα και στη μοίρα της πατρίδας του.

¹κρόσια: διακοσμητικά νήματα που κρέμονται στην άκρη υφάσματος, εδώ μπφ. τα φύλλα. ²γαρδέλια: τα πουλιά καρδερίνες

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΠΑΡΑΣ

Κυπαρίσσι

Η ποίηση του κωνσταντινουπολίτη Αλέξανδρου Μπάρα (1906-1990) είναι λυρική στη διάθεσή της και συχνά έχει συμβολικό χαρακτήρα, διατηρεί όμως και στοιχεία της παραδοσιακής φόρμας. Στο σύντομο ποίημα που παρατίθεται εδώ, αξιοποιείται το γνωστό και από άλλους ποιητές σύμβολο του κυπαρισσιού.

¹ σ' αναδίνει (αναδίδω και αναδίνω): σε ανεβάζει ψηλά, σε προβάλλει

Μουντή, λιγνή πράσινη φλόγα
ποια κρύα φωτιά να σ' αναδίνει;¹
Τι λύσσα νά 'χει η καταιγίδα
που όλο φυσά και δε σε σβήνει!

Από τη συλλογή *Συνθέσεις. Βιβλίο τρίτο* (1953)· Αλέξανδρος Μπάρας, *Άθροισμα. Ποίηση 1933-1983*, Κέδρος, Αθήνα 1983

ΓΙΩΡΓΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

Μαρτυρία για μιαν άνοιξη

Το ποίημα προέρχεται από την πρώτη συλλογή που εξέδωσε ο ποιητής (Το Κατώγι, 1971) με έντονο το προσωπικό βιοματικό στοιχείο. Να σημειωθεί ότι ο Γιώργης Παυλόπουλος (1924-2008) έζησε μέχρι το τέλος της ζωής του στον Πύργο της Ηλείας, χωρίς να μετοικήσει στο αθηναϊκό κέντρο, μένοντας έτσι κοντά στις ρίζες της ποίησής του, οι οποίες τροφοδοτούνται από τον κόσμο της υπαίθρου, τη φύση και τα στοιχεία της.

Την άνοιξη κατέβηκα πάλι στους δρόμους·
τα χελιδόνια γύρω στο καπέλο μου
κι εγώ τυφλός που ακούει πηγαίνοντας
φωνές απ' τις μικρές του αγάπες.

Κοντά στους κήπους κάτω από τα παράθυρα
βράδιασα και δεν ένιωθα ποιος ήμουν.
Τη νύχτα ο ψίθυρος απ' τα πουλιά μ' ανέβαζε
σε ουράνιες αγορές, θέατρα του απείρου.

Γιώργης Παυλόπουλος, *Το Κατώγι*, Ερμής, Αθήνα 1971

Γιώργος Α. Κωνσταντίνου,
Χελιδόνι

Το ευρωπαϊκό τοπίο ποικίλλει από χώρα σε χώρα, διαμορφώνοντας ανάλογα την ψυχосύνθεση κάθε λαού, τις δραστηριότητες και τη νοοτροπία, την ευαισθησία του. Οι πιο χαρακτηριστικές του όψεις, εννόητα, αποτυπώνονται και στη λογοτεχνία. Στα κείμενα που ακολουθούν παραθέτουμε ενδεικτικά τέτοιες «τοπογραφίες» από συγγραφείς διαφόρων χωρών της Ευρώπης.

ΑΛΟΥΝ ΛΙΟΥΙΣ [Αγγλία]

Έβρεχε ολημερίς...

Έβρεχε ολημερίς, κι εμείς στην άκρη του βάλτου
ξαπλώναμε στ' αντίσκηνα, κατσούφηδες κι ανόρεχτοι σαν τους χωριάτες,
μουσαμάδες και κουβέρτες απλωμένες στο λασπωμένο χώμα
κι από το πρώτο σκυθρωπό εγερτήριο δε βρήκαμε
κανένα καταφύγιο απ' τη λεπτή βροχή που ακροβολίζονταν¹
κι από τον άνεμο που φούσκωνε και πλατάγιζε τη λινάτσα
κι απ' τα υγρά τεντωμένα σχοινιά που τρίβονταν και τριζοκοπούσαν.
Γλιστρούσε ολημερίς η βροχή, κύμα και όνειρο και καταχνιά
μουσκεύοντας τα σπάρτα και τα ρείκια, ένας χείμαρρος αραχνούφαντος
πολύ ανάλαφρος για να σαλέψει τα βαλανίδια που καθώς τ' άρπαζε
απότομα ο γαρμπής² από τις θήκες τους, κροτάλιζαν
πάνω στο αντίσκηνο και στ' ανυψωμένα ονειροπόλα μας πρόσωπα.
[...]

Πανόραμα Αγγλικής Ποίησης, επιμ. Πάνος Καραγιώργος,
Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός, Αθήνα 2005

¹ακροβολίζονταν (ακροβολίζομαι):
εδώ, για τη βροχή που έπεφτε ακανόνιστα, όπως οι ριπές από τα όπλα.
²γαρμπής: ο νοτιοδυτικός άνεμος

ANTONIO ΜΑΤΣΑΔΟ [Ισπανία]

Από τους κάμπους της Καστίλιας¹

¹**Καστίλια:** Καστίλη (Λεόν), μια από τις αυτόνομες περιφέρειες της Ισπανίας· ²**Σόρια:** αραιοκατοικημένη επαρχία της κεντρικής Ισπανίας που ανήκει στην περιφέρεια της Καστίλης· ³**νείρεται:** ονειρεύεται· ⁴**Μονκάγιο:** βουνό στην Αραγονία

Είναι της Σόρια² η γης ξερή και κρύα.
Μέσ' απ' τους λόφους και τα πετροβούνια,
σταχτιές κορφούλες, πράσινα λιβάδια,
η άνοιξη διαβαίνει
σκορπίζοντας στα μυρωδάτα χόρτα
τις ντελικάτες άσπρες μαργαρίτες.
Δε ζωντανεύει η γης, νείρεται³ ο κάμπος.
Έμπα τ' Απρίλη κι είναι χιονισμένες
οι ράχες του Μονκάγιο.⁴
[...]

*Ανθολογία Ισπανικής Ποίησης (XII-XX Αιώνας),
επιμ. Ηλίας Ματθαίου, Γνώση, Αθήνα 1983*

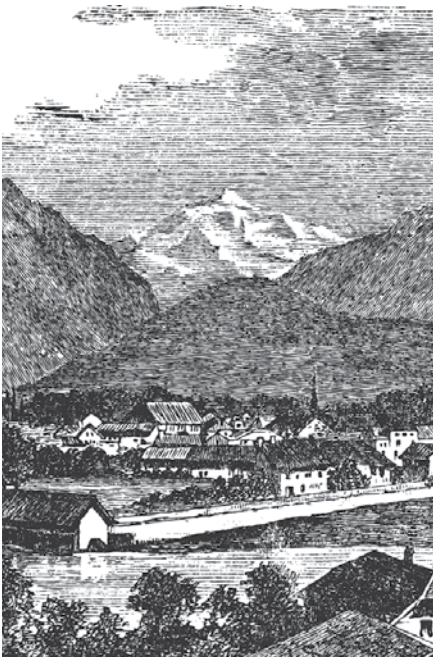
ΙΣΜΑΗΛ ΚΑΝΤΑΡΕ [Αλβανία]

Στις Άλπεις

Δεν σας λυγούν οι θύελλες,
ω Τιτάνες παρθένοι.
Ούτε κεραυνοί και βροντές
κι ούτε οι ανέμοι.

Όμως, μια λιμνούλα τόση δα,
με γαλάζια τη ματιά της,
σας κουνάει ανάποδα
στη μικρή αγκαλιά της.

*Από τη συλλογή Ο αιώνας μου (1961), μτφρ. Ανδρέας Ζαρμπαλάς·
Αίμος. Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης,
Οι Φίλοι του περιοδικού «ΑΝΤΙ», Αθήνα 2007*

ΠΕΝΤΣΟ ΣΛΑΒΕΪΚΟΦ [Βουλγαρία]

Κοιμάται η λίμνη

Κοιμάται η λίμνη ασπρόκορμες οξιές
με τα στριφτά κλαδιά τους πάνω της λυγίζουν
και ένα δίχτυ από ήλιο και σκιές
τα σιωπηλά βαθιά νερά της καθρεφτίζουν.

Ριγούνε, ψιθυρίζουν οι ασπρόκορμες οξιές
μ' αυτή, ασάλευτη, μήτε σκιρτάει...¹
Μονάχα τον καθρέφτη της στιγμές στιγμές
αίφνης² το φύλλο πέφτοντας ξυπνάει.

Από τη συλλογή *Όνειρο ευτυχίας* (1907), μτφρ. Δημήτρης Άλλος
Αίμος. Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης,
Οι Φίλοι του περιοδικού «ΑΝΤΙ», Αθήνα 2007

¹σκιρτάει: κουνιέται
²αίφνης: ξαφνικά

ΛΟΥΤΣΙΑΝ ΜΠΛΑΓΚΑ [Ρουμανία]

Καλοκαίρι

Μακριά στον ορίζοντα μουγκές αστραπές
σκιρτούν κατά διαστήματα
σαν πλοκάμα αράχνης, ξεριζωμένα
από το σώμα όπου είχαν φυτρώσει.
Λιοπύρι.

Η γη ολάκερη ένας κάμπος σπαρμένος σιτάρι,
ένα ζουζούνισμα από ακρίδες.
Στο ηλιόφωτο τα στάχυα με τους σπόρους στον κόρφο τους
σαν μωρά που βυζαίνουν.
Κι ο χρόνος ράθυμα* ν' απλώνει τις στιγμές του
και να αποκοιμείται μέσα στις παπαρούνες.
Ενώ σιγοσφυρίζει στ' αυτί του ένα τζιτζίκι.

Από τη συλλογή *Ποιήματα του φωτός* (1919), μτφρ. Βίκτωρ Ιβάνοβιτς
Αίμος. Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης,
Οι Φίλοι του περιοδικού «ΑΝΤΙ», Αθήνα 2007

*ράθυμα: τεμπέλικα

ΠΩΛ ΒΕΡΛΑΙΝ [Γαλλία]

Το γαλανό ουρανό...

¹το βάγιο του: το κλαδί (συνήθως δάφνης ή μυρτιάς) ²αχός: η βοή, η αντάρα

Το γαλανό ουρανό χαρά από πάνω μου
θεού γιομίζει.

Ένα δεντρί το βάγιο του¹ από πάνω μου
το ναναρίζει.

Σημάντρου αχός² στον ουρανό που φαίνεται
γλυκοσκορπιέται.

Ένα πουλάκι στο δεντρί που φαίνεται
παραπονιέται.

Ήσυχη, απλή, θεέ μου, η ζωή είν' εκεί...
ειρηνοφόρα
τούτ' η βοή που φτάνει, είν' από κει,
από τη χώρα.

[...]

Χριστόφορος Λιοντάκης, *Ανθολογία Γαλλικής Ποίησης*.
Από τον *Μπωντλαίο ως τις μέρες μας*, Καστανιώτης, Αθήνα 1988

ΚΑΡΛΟ ΛΕΒΙ [Ιταλία]

Ο Χριστός σταμάτησε στο Έμπολι

Τώρα βρισκόμαστε από την άλλη μεριά του βουνού κι ανεβαίνουμε με σκαμπανεβάσματα στο Γκαλιάνο,¹ που μέχρι προχτές δεν ήξερε τι είναι τροχός. Ο πρόχειρα χαραγμένος αυτός δρόμος τελειώνει στο Γκαλιάνο. Δεν ξέρω, όλα αμέσως μου φάνηκαν άσχημα και δυσάρεστα. Με πρώτη ματιά, το χωριό δεν σου δίνει καν την εντύπωση χωριού, μα μας χούφτας σπιτιών, που σκόρπισε με θυμό μια χεριά πάνω στα κατσάβραχα: κάτασπρα μικρά σπιτάκια, που σηκώνουν με κάποια αξιοπρέπεια τη φτώχεια τους. Το Γκαλιάνο δεν είναι σκαρφαλωμένο στη βουνοκορφή σαν τ' άλλα χωριά της περιοχής, μα είναι χτισμένο άτακτα, εδώ κι εκεί στην πλαγιά, ως μέσα στα γραφικά φαράγγια. Ούτε κι έχει την αυστηρή και τρομερή όψη των γύρω χωριών. Μάλιστα, σε μια είσοδό του υπάρχει κι από κανένα δέντρο, κάποια τούφα χλόης γύρω στις πέτρες. Όμως θα το πιστέψετε; Η παρουσία του πράσινου σχεδόν μ' ενοχλούσε, γιατί παραφωνούσε στην όλη γυμνότητα του τοπίου. Είχα πια συνηθίσει κι ενστερνιστεί² το αυστηρό, κατάγυμνο και δραματικό Γκρασάνο³, με τ' ασβεστόχωμά του, τη λυπημένη και μυστική του περισυλλογή.⁴ Γι' αυτό μου φάνηκε πως το λίγο πράσινο του Γκαλιάνο βαρούσε φάλτσο κι αυθαδίαζε μέσα σε κείνη την ασπριδερή ορεινή έρημο. [...]

Παρατηρώντας ένα γύρω, αντιλήφθηκα πως μπαίνοντας δεν είχα δει ολάκερο το χωριό, καθώς νόμιζα, γιατί αυτό κατέβαινε, σαλεύοντας θαρρείς σαν σκουλήκι στην απότομη κατηφοριά και πάνω στις κόγχες των δύο φαράγγιων, για να συνεχίσει ύστερα από μια βουτιά σε δυο άλλα φαράγγια και να τελειώσει στο κενό. Η εξοχή με το λίγο πράσινο που θυμόμουν νά 'χω δει καθώς ερχόμουν, δε φαινόταν πια πουθενά. Από κάθε πλευρά έχασκαν αβυσσαλέα γκρεμνά και ασπροσώματες σάρες⁵ που σου 'φερναν ίλιγγο, απελπισμένο, ασπριδερό πετρωμένο χώμα, δίχως δέντρο, δίχως χλόη, τρυπημένο από τις βροχές σαν σφουγγάρι, και κρατήρες, και χωνιά, και απλωσιές, σαν ξερές λίμνες, τέλος ένα τοπίο πιο πολύ σεληνιακό από γήινο. Οι πόρτες όλων σχεδόν των σπιτιών, βαλμένες στις κόγχες των γκρεμών, έλεγες ήταν έτοιμες να πηδήξουν στο κενό και ν' αυτοκτονήσουν.

Κάρλο Λέβι, *Ο Χριστός σταμάτησε στο Έμπολι*, μτφρ. Ρίτα Μπούμη Παπά, Οδυσσέας, Αθήνα 1984

¹Γκαλιάνο, ³Γκρασάνο: χωριά της Νότιας Ιταλίας· ²είχα ενστερνιστεί: είχα αποδεχτεί πρόθυμα· ⁴περισυλλογή: σκέψη, βαθύς συλλογισμός· ⁵σάρες: χαράδρες

ANTON ΤΣΕΧΟΦ [Ρωσία]

Ένα παιδάκι στην απέραντη στέπα

Τώρα τ' αμάξι έτρεχε σ' έναν απέραντο κι ατέλειωτο κάμπο που κοβόταν από μια μακριά λοφοσειρά. Τόσο κοντά ο ένας με τον άλλον –σχεδόν απανωτά– ήταν οι λόφοι εκείνοι, ώστε λες και κοιτούσε ο ένας στην κορφή του άλλου. Ενώνονταν έτσι σε οροπέδιο που τραβούσε στη δεξιά πλευρά του δρόμου και χανόταν στο βάθος του ορίζοντα, στο σκούρο γαλανό ουρανό.

Όσο και αν τρέχεις ασταμάτητα, ώρες ολόκληρες, αδύνατο να ξεδιαλύνεις πούθε αρχίζει και πού τελειώνει το οροπέδιο αυτό.

Ο ήλιος, μόλις κοίταξε λίγο πίσω από την πολιτεία, άρχισε αργά-αργά, χωρίς να βιάζεται, τη δουλειά του.

Και, πρώτα εκεί μπροστά, πέρα, στο σημείο όπου ο ουρανός ενώνεται με τη γη, κοντά στους χαμηλούς λόφους και στον ανεμόμυλο, που από απόσταση φαίνεται σαν άνθρωπος που κουνά τα χέρια του, προχωρεί χάμω στο χώμα σχηματίζοντας ζωηρή κίτρινη λουρίδα.

Σε λίγα λεπτά άλλη μία τέτοια λουρίδα γλιστρά κοντύτερα, δεξιά, και φτάνει ως τη λοφοσειρά.

Ο Γεγκόρουσκα ένιωσε στην πλάτη του να τον αγγίζει κάτι ζεστό.

Μία λουρίδα ηλιοφώς, που έφτασε κρυφά πίσω από τ' αμάξι, άπλωσε πάνω του και στ' άλογα, έσμιξε γοργά μ' άλλες τέτοιες λουρίδες. Απότομα τότε ολόκληρη η ατέλειωτη έκταση της στέπας, ξεφεύγοντας από το αυγινό μισοσκόταδο, χαμογέλασε κι αστραφτοκόπησε λουσμένη στη δροσιά.

Η θερισμένη σίκαλη¹, τα ψιλά αγριόχορτα, το αγριοκάναβο², καθετί που μισοκάηκε, ξεράθηκε και μισοπέθανε από την ανελέητη ζέστη του καλοκαιριού, μουσκεμένο τούτη τη στιγμή από την πρωινή πάχνη και χαϊδεμένο από τις απαλές ηλιαχτίδες, ετοιμαζόταν να ζωντανέψει πάλι, ν' ανθίσει ξανά.

Στη δημοσιά πετούσαν, τσιρίζοντας χαρούμενα, οι αρκτικοί θαλασσοβάτες. Κάτι σαν πνιγμένο κλάμα ακουγόταν από μακριά: ήταν τα σκoiνοπούλια.

Τρομαγμένο από τ' αμάξι ένα κοπάδι πέρδικες, πέταξε ξαφνικά κατά τους λόφους, αφήνοντας το απαλό γλυκό τους τρρρ. Σύγκαιρα³ μέσα στ' αγριόχορτα άρχισαν τη μονότονη –κάτι σαν τριξίμο που συνεχίζεται επίμονα– μουσική τους οι ακρίδες, τα τριζόνια, οι γρύλοι.

Δεν άργησε όμως να εξατμιστεί η αυγινή δροσιά. Το αεράκι έπεσε κι η στέπα, νιώθοντας το ξεγέλασμα, πήρε πάλι τη θλιβερή θερινή της όψη. Ξανάσκυψαν στο χώμα τα αγριόχορτα κι η ζωή νεκρώθηκε.

Οι απόμακροι λόφοι, θαμποί πέρα, τσουρουφλισμένοι, έπαιρναν ένα χρώμα λιλά, χάνοντας την καφεπράσινη απόχρωσή τους. Η πεδιάδα, με την πρωινή καταχνιά στο βάθος κι ο ουρανός που έμοιαζε σαν αναποδογυρισμένος πάνω σ' αυτήν –στη στέπα ο ουρανός φαίνεται τρομαχτικά βαθύς και όλο διαφάνεια, γιατί δεν υπάρχουν βουνά και δάση–, τώρα λες και δεν τέλειωναν πουθενά, λες και γέμισαν θλίψη...

Όλα γύρω έγιναν απότομα, θλιβερά και βαριά.

Τρέχει τ' αμάξι, τρέχει ασταμάτητα, κι ο Γεγκόρουσκα κουράστηκε να βλέπει πάντα τα ίδια πράγματα: ουρανό, κάμπο, λόφους – ουρανό, κάμπο, λόφους...

Α. Τσέχοφ, *Διηγήματα*, μτφρ. Γιάννης Κιουχτσόγλου, Δωδώνη, Αθήνα 1977

¹σίκαλη: είδος σιτηρού που ο καρπός του χρησιμοποιείται στην παρασκευή ψωμού. ²αγριοκάναβο: το φυτό της άγριας κάνναβης. ³σύγκαιρα: ταυτόχρονα

ΣΕΛΜΑ ΛΑΓΚΕΡΛΕΦ [Σουηδία]

Το τραγούδι της ζωής

Όλα ευδοκιμούσαν¹ σ' αυτή την ευλογημένη γωνιά της γης! Οι έξι σουρβιές² ολόγυρα στην αυλή ήταν ψηλές σαν οξιές και είχαν διαστάσεις βαλανιδιάς. Πού αλλού μπορούσες να βρεις τέτοια δέντρα; Ήταν μοναδικά. Είχαν χοντρούς κορμούς που σκέπαζαν οι κίτρινες λειχήνες και τα λουλούδια τους που πρόβαλλαν πάλλευκα στο σκουρόχρωμο φύλλωμα σχημάτιζαν μεγάλες ομπρέλες. Θύμιζαν τον αστροστολισμένο ουρανό. Δεν είναι εύκολο να φανταστείς πώς φύτεωναν τα δέντρα στο Λεβντάλα! Υπήρχε και μια γέρικη ιτιά που δεν μπορούσαν δύο άντρες να αγκαλιάσουν. Ήταν πρασινισμένη από την υγρασία και κούφια. Το αστροπελέκι τής είχε κόψει την κορφή, αλλά δεν έλεγε να πεθάνει. Κάθε άνοιξη, μια πράσινη τούφα φύτεωνε στον κορμό της για ν' αποδείξει πως ήταν ακόμα ζωντανή. Η αγριοκερασιά, κοντά στον ανατολικό πυργίσκο, είχε γίνει ένα μεγάλο όμορφο δέντρο που σκίαζε ολόκληρο το σπίτι. Στην αχυρένια στέγη ήταν σκορπισμένα τα λευκά πέταλα που είχαν μόλις χάσει τα λουλούδια της. Και οι σημύδες³ που σχημάτιζαν μικρά σύδεντρα⁴ στα χωράφια, θα πρέπει να είχαν το δικό τους παράδεισο στο Λεβντάλα. Μεγάλωναν καμαρωτές. Προσπαθούσαν λες να μιμηθούν τα άλλα δέντρα. Τούτη έμοιαζε με φλαμουριά,⁵ πλατιά και φουντωτή, εκείνη ήταν σαν λεύκα στητή και άκαμπτη σε σχήμα πυραμίδας. Μια τρίτη είχε κρεμάσει τα κλαριά της σαν κλαίουσα ιτιά. Έκαναν μεγάλη προσπάθεια για να ξεχωρίσουν η μία από την άλλη και ήταν όλες υπέροχες.

Ο Λιλγιεκρούνα σηκώθηκε κι έκανε μια βόλτα γύρω από το σπίτι. Μπροστά του απλωνόταν ο κήπος, τόσο απολαυστικά όμορφος, που σταμάτησε για να ρουφήξει τα αρώματα. Οι μηλιές ήταν ανθισμένες. Το ήξερε, γιατί τις είχε δει σε όλα τα περιβόλια που είχε προσπεράσει, αλλά πουθενά δεν άνθιζαν όπως άνθιζαν εδώ, στο κτήμα του –εδώ όπου τις είχαν κοιτάξει τόσες φορές τα παιδικά μάτια του. Προχώρησε στις δεντροστοιχίες, περπατώντας προσεχτικά με σμιγμένα τα χέρια. Το χώμα ήταν λευκό. Τα δέντρα λευκά ή αχνορόδινα. Πρώτη φορά έβλεπε τόση ομορφιά. Γνώριζε κάθε δέντρο όπως γνωρίζεις τους αδελφούς και τις αδελφές σου ή κάποιον που σε συντροφεύει στα ταξίδια σου. Οι μηλιές του Αστρακάν ήταν κατάλευκες, όπως και τα δέντρα με τα χειμερινά φρούτα, αλλά τα λουλούδια ήταν ρόδινα στις καλοκαιρινές μηλιές και σχεδόν κόκκινα στις άλλες με τα μικρά γλυκά μήλα. Κανένα όμως δεν μπορούσε να συγκριθεί με τη γέρικη αγριομηλιά που οι μικροί καρποί της δεν τρώγονται. Πρόσφερε όμως κι αυτή σπάταλα τα λουλούδια της που έμοιαζαν με φρέσκο χιόνι στις πρώτες ανταύγειες της μέρας.

Η πρωινή ώρα πρόσδινε περίσσια ομορφιά στη φύση. Η δροσιά είχε πλύνει τη σκόνη κι έκανε τα φύλλα πιο γυαλιστερά. Τις κορφές των δασωμένων λόφων, που στα ριζά τους κούρνιαζαν τα σπίτια, έλουσαν οι πρώτες ακτίνες του ήλιου. Έλεγες πως είχαν πιάσει φωτιά οι ελατοκορφές. Πάνω από τα χωράφια με το τριφύλλι και τα άλλα με τη σίκαλη, το κριθάρι και τη βρόμη,⁶ πλανιόταν μια απαλή πάχνη, αληθινό πέπλο ομορφιάς, κι οι σκιές πρόβαλλαν έντονες όπως στο φεγγαρόφωτο.

Σέλμα Λάγκερλεφ, *Το τραγούδι της ζωής*,
 μτφρ. Τασώ Καβαδιά, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1988

¹ευδοκιμούσαν: είχαν βρει ευνοϊκές συνθήκες για να αναπτυχθούν ²σουρβιές: φυλλοβόλα δέντρα μετρίου ύψους ³σημύδες: ψηλά φυλλοβόλα δέντρα ⁴σύδεντρα: συστάδες δέντρων, αсыллия, δασάκια ⁵φλαμουριά: φυλλοβόλο δέντρο με αρωματικά άνθη ⁶βρόμη: είδος δημητριακού

ΑΡΧΗΓΟΣ ΣΗΑΤΛ

Η νύχτα των Ινδιάνων Ένας λόγος του 1855

Πρόκειται για απόσπασμα από έναν ονομαστό λόγο που απηύθυνε ο Sealth (κοινώς Seattle – Σηάτλ, 1788-1866), αρχηγός μιας ινδιάνικης φυλής, το 1855 στον κυβερνήτη Ισαάκ Στήβενς ως εκπρόσωπο των λευκών, οι οποίοι ζητούσαν από τους Ινδιάνους να τους «πουλήσουν» τη γη τους με αντάλλαγμα την εγκατάστασή τους σε καταυλισμούς. Το προφητικό και επίκαιρο αυτό κείμενο συνιστά, όπως παρατηρεί η μεταφράστριά του στα ελληνικά Αλόη Σιδέρη, «μια απάντηση υποδειγματική για την απλότητα, την αξιοπρέπεια και την ορθοφροσύνη της». Σε αυτό τίγεται το ζήτημα της θέσης του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον και τονίζεται η αλληλεξάρτηση κάθε πλάσματος και κάθε πράγματος μέσα σε έναν Κόσμο που πρέπει να αντιμετωπίζεται ως κάτι ιερό· με άλλα λόγια, εξυμνείται το μυστήριο της ζωής και προβάλλεται η πίστη ότι τίποτα και κανένας δεν χάνεται (δεν «πεθαίνει») μέσα στον κύκλο της αέναης ανακύκλωσης.

[...] Για μας, οι στάχτες των προγόνων μας είναι ιερές και οι τόποι όπου αναπαύονται είναι αγιασμένη γη. Εσείς περιπλανιέστε μακριά από τους τάφους των δικών σας, προφανώς χωρίς λύπη. Η θρησκεία σας έχει γραφτεί σε πέτρινες πλάκες από το σιδερένιο χέρι του Θεού σας για να μην τολμήσετε ποτέ να την ξεχάσετε. Ο ερυθρόδερμος άνθρωπος δεν μπόρεσε ποτέ ούτε να την καταλάβει ούτε να τη θυμηθεί. Η δική μας θρησκεία είναι γραμμένη στις καρδιές του λαού μας και αποτελείται από τις παραδόσεις των προγόνων μας – τα όνειρα που έχει στείλει το Μεγάλο Πνεύμα στους παλαιούς τις επίσημες ώρες της νύχτας, τις οπτασίες των Σοφών μας.

Οι νεκροί σας παύουν να αγαπούν εσάς και τη γη που τους είδε να γεννιούνται από τη στιγμή που περνούν τις πύλες του τάφου και φεύγουν για να πλανηθούν πέρα από τα άστρα. Σύντομα σβήνουν από τη μνήμη σας και δεν ξαναγυρίζουν πια. Οι δικοί μας δεν ξεχνούν ποτέ τον θαυμαστό κόσμο που τους έδωσε τη ζωή. Εξακολουθούν ν' αγαπούν τις πράσινες αυτές κοιλάδες, αυτά τα μεγαλόπρεπα βουνά, αυτά τα βαθιά φαράγγια, αυτές τις λίμνες και τις ακτές με τις δασωμένες όχθες· φλέγονται πάντα από τρυφερή πονετική αγάπη για τους ζωντανούς που ζουν στη μοναξιά και επιστρέφουν συχνά από τη χώρα των Μακάριων Κυνηγιών για να τους επισκεφθούν, να τους καθοδηγήσουν, να τους παρηγορήσουν και να τους ενθαρρύνουν. [...]

Θα εξετάσουμε την πρότασή σας και, όταν λάβουμε την απόφασή μας, θα σας την ανακοινώσουμε. Αλλά για να τη δεχτούμε, θέτω εγώ ο ίδιος, ήδη από τώρα, τον εξής όρο: να μη μας απαγορευτεί να επισκεπτόμαστε, οποιαδήποτε στιγμή και χωρίς να μας κακοποιούν, τους τάφους των προγόνων μας, των φίλων, των παιδιών μας. Κάθε κομματάκι αυτής της γης είναι ιερό στο πνεύμα του λαού μου. Κάθε βουνοπλαγιά, κάθε κοιλάδα, κάθε πεδιάδα, κάθε άλσος* είναι αγιασμένο από ένα γεγονός, καλό ή κακό, που έχει συντελεστεί πριν από πολλά χρόνια. Ακόμα και τα βράχια που μοιάζουν άφωνα και νεκρά, ιδρώνουν κατά μήκος της σιωπηλής όχθης και ριγούν στην ανάμνηση σημαντικών συμβάντων δεμένων με τη ζωή των δικών μου· η γη δέχεται πιο ερωτικά τα δικά μας από τα δικά σας βήματα γιατί είναι πλούσια από τη σκόνη των προγόνων μας και τα γυμνά μας πόδια το νιώθουν αυτό το άγγιγμα της αγάπης. Όλοι αυτοί που έφυγαν, τα παλικάρια μας, οι στοργικές μητέρες μας, οι ευ-

*άλσος: μικρό δάσος

τυχισμένες κόρες με τη χαρούμενη καρδιά, ακόμα και τα μικρά παιδιά που έζησαν εδώ και γνώρισαν μόνο για λίγο τη χαρά, εξακολουθούν ν' αγαπούν αυτές τις εκτάσεις που σήμερα είναι σκυθρωπές και έρημες· κάθε μέρα, την ώρα που πέφτει σ' αυτές το σκοτάδι, πυκνά πυκνά επιστρέφουν τα πνεύματά τους. Όταν ο τελευταίος ερυθρόδερμος θα έχει εξαφανιστεί από την επιφάνεια αυτής της Γης και η ανάμνηση των δικών μου θα έχει γίνει μύθος ανάμεσα στους λευκούς ανθρώπους, αυτές οι όχθες θα μυρμηγκιάζουν από τους αόρατους νεκρούς της φυλής μου και, όταν τα παιδιά των παιδιών σας θα νομίζουν πως είναι μόνα μέσα στους κάμπους, μέσα στα μαγαζιά, μέσα στα εργαστήρια, στους δρόμους ή στη σιωπή αδιαπέραστων δασών, δεν θα είναι όπως νομίζουν. Σ' όλη τη Γη δεν θα υπάρχει μέρος όπου να μπορούν να βρουν τη μοναξιά. Τη νύχτα, όταν στα χωριά μας και στις πόλεις μας θ' απλώνεται σιωπή και σεις θα τις νομίζετε έρημες, οι δρόμοι θα είναι γεμάτοι από πλήθη νεκρών που θα επιστρέφουν στα ωραία μέρη που κατείχαν άλλοτε και ακόμα συνεχίζουν ν' αγαπούν. Ο λευκός άνθρωπος ποτέ δεν θα είναι μόνος.

Ας είναι δίκαιος ο λευκός άνθρωπος και ας μεταχειριστεί τον λαό μου με προσοχή γιατί οι νεκροί δεν έχουν απογυμνωθεί από την εξουσία τους. Οι νεκροί είπα; Δεν υπάρχει θάνατος. Μόνο αλλάζει ο κόσμος.

Αρχηγός Σηάτλ, *Η νύχτα των Ινδιάνων. Ένας λόγος του 1855*,
μτφρ. Αλόη Σιδέρη, Άγρα, Αθήνα, 2009

ΤΖΑΚ ΛΟΝΤΟΝ

Ο Ασπροδόντης

Κεφάλαιο 1: Οι δημιουργοί της φωτιάς

Ο Ασπροδόντης (1906), κλασικό στο είδος του μυθιστόρημα του αμερικανού Τζακ Λόντον (1876-1916), περιγράφει τους δεσμούς αφοσίωσης και αγάπης που μπορούν να αναπτυχθούν ανάμεσα σε ένα άγριο ζώο και στον άνθρωπο. Ένα λυκόσκυλο γεννιέται στην άγρια και αφιλόξενη φύση του Αρκτικού Βορρά. Από κουτάβι ακόμα, θα μεγαλώσει σε μια φυλή Ινδιάνων που του φαίνονται παντοδύναμοι. Το μυθιστόρημα περιγράφει τις περιπέτειες του ζώου και τις αλλαγές που του συμβαίνουν, όταν με τη θέλησή του τελικά θα εγκαταλείψει την άγρια φύση για να μείνει κοντά στους ανθρώπους. Η στοργή του αγαπημένου του αφεντικού θα καταφέρει να το εξημερώσει, δημιουργώντας έναν άρρηκτο δεσμό μεταξύ τους. Στο απόσπασμα παρακολουθούμε την πρώτη επαφή του μικρού κουταβιού με τον άνθρωπο.

Το συναπάντημα ήταν ξαφνικό. Έφταιγε το λυκάκι. Δεν πρόσεξε. Άφησε τη σπηλιά κι έτρεξε στο ποταμάκι για να πει. Μπορεί να μην πρόσεξε επειδή ήταν ακόμα βαρύ από τον ύπνο. (Όλη νύχτα έψαχνε για κρέας και μόλις είχε ξυπνήσει). Και μπορεί η απροσεξία του να οφειλόταν στην εξοικείωσή του με το νερόλακκο. Πήγαινε συχνά εκεί και δεν είχε συμβεί τίποτα.

Προσπέρασε το κεραυνοχτυπημένο δέντρο, διέσχισε τον ανοιχτό χώρο και προχώρησε χοροπηδώντας μέσα στα δέντρα. Την ίδια στιγμή και είδε και μύρισε. Μπροστά του, αμίλητα και καθισμένα στα πίσω τους πόδια ήταν πέντε ζωντανά πράγματα, που όμοιά τους δεν είχε ξαναδεί ποτέ. Ήταν η πρώτη του ματιά στο ανθρώπινο είδος. Όμως στη θέα του, οι πέντε άνθρωποι δεν πήδηξαν όρθιοι, ούτε έδειξαν τα δόντια ούτε γρύλισαν. Ούτε που κουνήθηκαν. Εξακολούθησαν να κάθονται, σιωπηλοί και απειλητικοί.

Ούτε το λυκάκι κινήθηκε. Κάθε ένστικτο της φύσης του θα το είχε σπρώξει να τρέξει μακριά αν, τελείως ξαφνικά και για πρώτη φορά, δεν είχε ξυπνήσει μέσα του ένα άλλο, αντίθετο ένστικτο. Το πλημμύρισε δέος. Έμεινε ακίνητο επειδή το κατέκλυσε μια έντονη αίσθηση της δικής του αδυναμίας και μικρότητας. Αυτό ήταν κυριαρχία και δύναμη, κάτι πολύ πέρα και πολύ πιο πάνω απ' αυτό.

Το λυκάκι δεν είχε δει ποτέ άνθρωπο, αλλά κατείχε το ένστικτο το σχετικό με τον άνθρωπο. Με μυστήριους τρόπους αναγνώρισε στον άνθρωπο το ζώο που είχε πολεμήσει για ν' αποκτήσει κυριαρχία πάνω στα υπόλοιπα ζώα της Άγριας Φύσης. Όχι μόνο μέσα από τα δικά του μάτια αλλά και μέσα από τα μάτια όλων των προγόνων του έβλεπε τώρα τον άνθρωπο – με μάτια που είχαν κυκλώσει στο σκοτάδι αμέτρητες χειμωνιάτικες φωτιές, που είχαν κοιτάξει από απόσταση ασφαλείας και μέσα από σύδεντρα το αλλόκοτο δίποδο ζωντανό που διαφέντευε* τα ζωντανά πράγματα. Το λυκάκι έπεσε θύμα της μαγείας της ίδιας του της κληρονομιάς, του φόβου και του σεβασμού που γεννιούνται μέσα από τους αγώνες και την πείρα που συσσωρεύουν οι γενιές. Η κληρονομιά έπεφτε πολύ βαριά για ένα λύκο που δεν ήταν παρά κουτάβι. Αν ήταν μεγάλο, θα είχε φύγει μακριά. Τώρα όμως κούρνιασε, παραλυμένο από το φόβο, έτοιμο σχεδόν να εκδηλώσει το είδος της υποταγής που από την πρώτη στιγμή πρόσφερε ο λύκος, όταν ήρθε να καθίσει κοντά σε ανθρώπινη φωτιά και να ζεσταθεί.

Ένας από τους Ινδιάνους σηκώθηκε, το πλησίασε κι έσκυψε από πάνω του. Το λυκάκι

*διαφέντευε (διαφεντεύω): όριζε, είχε υπό την εξουσία του

κούρνιασε πιο χαμηλά στο έδαφος. Ήταν το άγνωστο, επιτέλους με τη μορφή αντικειμένου, με σάρκα και οστά, που έσκυβε από πάνω του για να το αρπάξει. Του σηκώθηκε η τρίχα, δίχως να το θέλει. Τα χείλη του τραβήχτηκαν πίσω και τα δοντάκια γυμνώθηκαν. Το χέρι, υψωμένο σαν καταδίκη από πάνω του, δίστασε και ο άντρας είπε γελώντας: «Για δεσ! Οι ασπροδόντηδες!»

Οι άλλοι Ινδιάνοι ξέσπασαν σε γέλια και προέτρεψαν τον άνθρωπο να πιάσει το κουτάβι. Καθώς το χέρι κατέβαινε όλο και πιο χαμηλά, ξέσπασε μάχη ενστίκτων μέσα στο λυκάκι. Ένωσε δυο έντονες παρορμήσεις – να παλέψει και να φύγει. Το αποτέλεσμα ήταν ο συμβιβασμός. Έκανε και τα δυο. Υποχώρησε, ώσπου σχεδόν να το αγγίξει το χέρι. Ύστερα πάλεψε, κάρφωσε απότομα και βαθιά τα δόντια του στο χέρι. Την άλλη στιγμή έτρωγε μια καρπαζιά που έστελνε το κεφάλι του στο πλάι. Τότε στέρεψε μέσα του κάθε διάθεση για μάχη. Επικράτησαν η μικρή ηλικία και το ένστικτο της παράδοσης. Κάθισε στα πίσω του πόδια και έσκουξε. Όμως ο άντρας που τον χτύπησε είχε θυμώσει. Το λυκάκι εισέπραξε κι άλλη καρπαζιά, από την άλλη μεριά του κεφαλιού. Τότε ανασηκώθηκε λιγάκι κι έσκουξε πιο δυνατά παρά ποτέ.

Οι τέσσερις Ινδιάνοι γέλασαν πιο δυνατά, γέλασε ακόμα κι ο άνθρωπος που το είχε χτυπήσει. Κύκλωσαν το λυκάκι και το περιέλασαν, ενώ αυτό κλαψούριζε όλο τον τρόπο και τον πόνο του. Μετά από λίγο, το λυκάκι κάτι άκουσε. Το άκουσαν και οι Ινδιάνοι. Αλλά το λυκάκι κατάλαβε τι ήταν και, με ένα τελευταίο, μακρόσυρτο κλαψούρισμα που ήταν περισσότερο θρίαμβος παρά θλίψη, έπαψε το σαματά και περίμενε τον ερχομό της μητέρας του, αυτής της σκληρής και αδάμαστης μητέρας που πάλευε και σκότωνε όλα τα πράγματα και δεν φοβόταν ποτέ. Η λύκαινα έτρεχε γρυλίζοντας. Είχε ακούσει την κραυγή του μικρού της και ορμούσε να το σώσει.

Πήδηξε ανάμεσα στους ανθρώπους. Η αγωνία και το αγωνιστικό φρόνημα της μητρότητας δεν την έκανε καθόλου ευχάριστο θέαμα. Στα μάτια του μικρού της όμως το θέαμα της προστατευτικής εκείνης οργής ήταν απόλαυση. Έβγαλε μια κραυγή χαράς και πήδηξε προς το μέρος της, ενώ τα ανθρώπινα ζώα πσωπάτησαν γοργά κάμποσα βήματα. Η λύκαινα στάθηκε πάνω από το λυκάκι, ατενίζοντας τους ανθρώπους, με το τρίχωμα ορθωμένο, ενώ από το λαιμό της βγήκε ένα απειλητικό γρύλισμα. Το μουσούδι της είχε παραμορφωθεί, φαινόταν μοχθηρό και απειλητικό, ακόμα κι η μύτη της είχε ζαρώσει μέχρι τα μάτια, τόσο απαίσιο ήταν το γρύλισμά της.

Τότε ήταν που ένας από τους ανθρώπους έβγαλε μια κραυγή. «Κίτσε!» ήταν το μόνο που πρόφερε. Ήταν επιφώνημα έκπληξης. Το λυκάκι ένωσε τη μητέρα του να μαραίνεται στο άκουσμά της.

«Κίτσε!» ξαναφώναξε ο άντρας, τούτη τη φορά κοφτά και αυταρχικά.

Και τότε το λυκάκι είδε τη μητέρα του, τη λύκαινα, την άφοβη, να χαμηλώνει ώσπου άγγιξε η κοιλιά της το έδαφος. Την άκουσε να κλαψουρίζει, την είδε να κουνάει την ουρά, να δείχνει σημάδια ειρήνευσης. Το λυκάκι δεν κατάλαβε. Κατατρόμαξε. Τον πλημμύρισε πάλι το δέος για τον άνθρωπο. Σωστό αποδείχτηκε το ένστικτό του. Και η μητέρα του το επαλήθευσε. Και αυτή είχε δηλώσει υποταγή στα ανθρώπινα ζώα.

Τζακ Λόντον, *Ο Ασπροδόντης*, μτφρ. Πόλυ Μοσχοπούλου, Αναστασιάδης, Αθήνα 1997

Ιστορία μιας φώκιας

Ο γάλλος Ρομαντικός ποιητής και πεζογράφος Ζεράρ ντε Νερβάλ (1808-1855) εργάστηκε ως δημοσιογράφος και ταξίδεψε σε διάφορες χώρες της Ευρώπης και της Ανατολής. Επηρεάστηκε από την παράδοση, τους μύθους και τις δοξασίες των λαών με τους οποίους ήρθε σε επαφή και αξιοποίησε τα διδάγματά τους στο δικό του έργο. Στη σύντομη λαϊκότροπη αφήγηση που ακολουθεί όχι μόνον υποδεικνύεται το στενό δέσιμο μεταξύ ανθρώπων και ζώων, αλλά και δίνεται ένα μήνυμα αισιοδοξίας που προκύπτει από την αλληλεγγύη και την αλληλοϋποστήριξη των αδυνάτων σε δύσκολους καιρούς.

Πάντοτε συμπαθούσα τις φώκιες, ιδίως από τότε που άκουσα στην Ολλανδία την ιστορία που θα σας διηγηθώ. Είναι πραγματική, αν πιστέψει κανείς τους Ολλανδούς. Αυτά τα ζώα είναι τα σκυλιά των ψαράδων. Έχουν κεφάλι μολοσσού,¹ μάτι βοϊδίσιο και μουστάκια γάτας. Την περίοδο του ψαρέματος ακολουθούν τις βάρκες και κυνηγάνε το ψάρι όταν ο ψαράς αστοχεί ή το αφήνει να του ξεφύγει. Το χειμώνα είναι πολύ κρουουλιάρες και σε κάθε ιγκλού² ψαρά, βλέπεις να τριγυρνάει και μία, που συνήθως πιάνει την καλύτερη θέση μπροστά στη φωτιά, περιμένοντας το μερίδιό της απ' ό,τι βράζει στη χύτρα.

Ένας ψαράς και η γυναίκα του, περνούσαν μεγάλες φτώχειες –η χρονιά ήταν πολύ κακή– και όταν δεν υπήρχε πια λέπι, ο ψαράς λέει στη γυναίκα του: «Αυτό το βρωμόψαρο τρώει την μπουκιά απ' το στόμα των παιδιών μας. Μού 'ρχεται να το πάρω και να το πετάξω στη θάλασσα· ας πα να βρει τους όμοιούς του· αυτοί ξέρουν κάτι τρύπες και ξεχειμωνιάζουν, χωμένοι κάτω από φύκια κι όλο και ξετρυπώνουν κανένα ψάρι για φαί».

Η γυναίκα του ψαρά έπεσε γονατιστή μπροστά στον άντρα της και τον παρακαλούσε να λυπηθεί τη φώκια. Η σκέψη όμως των παιδιών της πού 'χαν ξελιγωθεί από την πείνα κατέυνασε³ γρήγορα αυτήν την κρίση μεγαλοψυχίας. Τα χαράματα, ο ψαράς έβαλε τη φώκια μέσα στη βάρκα του κι αφού ξανοίχτηκε μερικές λεύγες,⁴ την ξεμπάρκαρε σ' ένα ξερονήσι. Η φώκια άρχισε να παίζει χαζοχαρούμενα με τις άλλες φώκιες και ούτε που πήρε είδηση πως η βάρκα έφευγε.

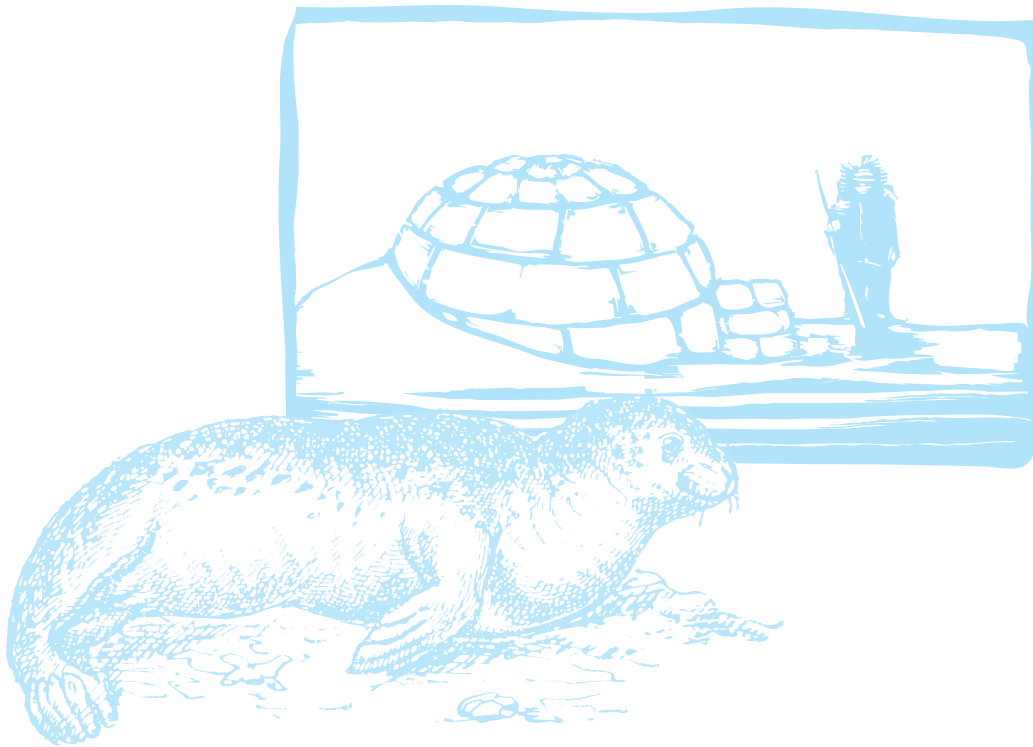
Ο ψαράς γύρισε στην καλύβα του με την καρδιά ραγισμένη απ' το χαμό του συντρόφου του. Μόλις μπήκε μέσα, βρήκε τη φώκια να στρογγυλοκάθεται μπροστά στη φωτιά και να στεγνώνει τη γούνα της. Άντεξαν την πείνα για λίγες μέρες ακόμα. Μετά, ο ψαράς, αλαλιασμένος⁵ απ' τις φωνές των παιδιών του που ζητούσαν φαί, αποφάσισε να δράσει πιο δυναμικά. Αυτή τη φορά, ξανοίχτηκε πολύ βαθιά στη θάλασσα και πέταξε τη φώκια στο νερό, μακριά απ' τις ακτές. Η φώκια προσπαθούσε απεγνωσμένα να γαντζωθεί από την κουπαστή, με τα περύγιά της που μοιάζουν με χέρια. Ο ψαράς, εκνευρισμένος, της κοπανάει μια με το κουπί, με αποτέλεσμα να της σπάσει το ένα περύγιο. Η φώκια έμπηξε κάτι τσιριχτά σαν άνθρωπος και χάθηκε μες στο νερό, που βάφτηκε κόκκινο απ' το αίμα της.

Ο ψαράς γύρισε σπίτι του ψυχικό ράκος⁶. Αυτή τη φορά η φώκια δεν τον περιμένε κάτω απ' την καμινάδα. Την ίδια νύχτα, όμως, ακούστηκαν φωνές έξω στο δρόμο. Ο ψαράς νόμιζε ότι κάποιον σκοτώνουν και βγήκε να βοηθήσει το θύμα. Μπροστά στην πόρτα βρήκε τη φώκια πού 'χε συρθεί μέχρι το σπίτι και φώναζε γοερά,⁷ υψώνοντας στον ουρανό το ματω-

¹μολοσσός: είδος μεγαλόσωμου σκύλου· ²ιγκλού: καλύβα σε ημισφαιρικό σχήμα, συνήθως από πάγο, κατοικία όσων ζουν σε πολικά κλίματα στον Βορρά· ³κατέυνασε (κατευνάζω): καταλάγιασε, ηρέμησε· ⁴λεύγα: μονάδα μέτρησης μήκους· ⁵αλαλιασμένος: συγχυσμένος· ⁶ράκος: κουρέλι· ⁷γοερά: θρηνητικά

μένο της περύγιο. Τη μάξεψαν, την περιποιήθηκαν κι ούτε που ξανασκέφτηκαν ποτέ να τη διώξουν απ' το σπίτι: άλλωστε, από κείνη τη στιγμή, η ψαριά ήταν κάθε φορά και καλύτερη.

μτφρ. Σουλβάνα Ζερβακάκη, περ. *Το Δέντρο*, τχ. 35, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1987

Στο άλογό μου

Ο Νίκος Καββαδίας (1910-1975) είναι ίσως ο πιο γνωστός Έλληνας ποιητής της θάλασσας και των εξωτικών ταξιδιών. Αυτοβιογραφικό είναι και το συγκεκριμένο αφήγημα, που δεν έχει όμως σχέση με το επάγγελμά του (ασυρματιστής σε πλοία), αλλά με όσα έζησε κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου (1940-41), στον οποίο πήρε μέρος. Το συγκινητικό αυτό «επιστολικό» κείμενο είναι αφιερωμένο –όπως δείχνει και ο τίτλος του– στο άλογο που χρησιμοποιούσε για να μεταφέρει από το μέτωπο τους τραυματίες.

Το να γράφει κανείς σ' έναν άνθρωπο, είναι ίσως εύκολο στους πολλούς. Το να γράφει σ' ένα ζώο, είναι αφάνταστα δύσκολο. Για τούτο φοβάμαι. Δε θα τα καταφέρω.

Τα χέρια μου έχουνε σκληρύνει από τα λουριά σου, κι η ψυχή μου από άλλη αιτία. Όμως πρέπει. Αισθάνομαι την ανάγκη. Γι' αυτό θα σου γράψω.

Στην αρχή δεν με ήθελες. Καταλάβαινες σε μένα τον άπραγο με το αδύνατο χέρι. Είχες δίκιο. Ίσως για πρώτη φορά έβλεπα άλογο από τόσο κοντά. Τ' άλογα που είχα δει στη ζωή μου ήτανε στα τσίρκα, που τα δουλεύανε κοζάκοι,¹ και στις κούρσες, που τα παίζαν οι άνθρωποι. Αυτό με είχε πειράξει. Δεν είστε προορισμένα για τόσο χαμηλές πράξεις. Ας είναι... Αυτό είναι μιαν άλλη ιστορία, καθώς λέει ο Κίπλινγκ,² αυτός που τόσο σας είχε αγαπήσει και ιστορήσει.

Το ξέρω πόσο σε κούρασα. Στραβά φορτωμένο ακολούθησες υποταχτικά στις πορείες της νύχτας. Γρήγορα γίναμε φίλοι. Με συνήθισες. Έπαψα πια να σε χάνω μέσα σ' άλλα ζώα της Μονάδας μας. Έπαψα να μη σε γνωρίζω.

Αν αρχίσω τα «θυμάσαι» δε θα τελειώσω ποτέ. Λατρεύω τη συντομία! Θα σου θυμίσω μονάχα τρεις νύχτες μας. (Απορώ με τον εαυτό μου απόψε. Τόσο στοργικά δε μίλησα ποτέ σε κανένα.)

Θυμάσαι τη νύχτα με τη βροχή; Ανελέητα κι οι δυο μουσκεμένοι, προχωρούσαμε μέσα στη νύχτα. Μόνοι. Σε οδηγούσα ή με οδηγούσες; Κάρφωνα τα νυσταγμένα μου μάτια στο νυχτερινό παραπέτασμα, όπως δεν τα κάρφωσα τότε που αναζητούσα φανάρια στη Βόρειο Θάλασσα. Η όσφρησή σου μας έσωσε. Ένας στάβλος μάς έγινε άσυλο. Παραμερίσαμε το σανό κι ανάψαμε μεγάλη φωτιά. Λέω, ανάψαμε. Εσύ μού 'δινες θάρρος. Ξαπλωμένος σ' άκουα να μασάς. Κατόπι σου μίλησα. Ποτέ δε συμφώνησα με τους ανθρώπους όπως τότε με σένα. Κοιμηθήκαμε συζητώντας. Εγώ ξαπλωμένος στο χόρτο. Εσύ όρθιο. Πόσοι άνθρωποι δεν κοιμούνται όρθιοι περπατώντας δίχως νά 'χουν τη δική σου νόηση; Ας είναι...

Η δεύτερη νύχτα: Τότε που μπήκαμε μ' άλλους πολλούς μες στη μάχη. Μπορούσε κοντά από κει να κουβαλήσουμε τραυματίες. Ακούσαμε μαζί το θόρυβο του πολέμου και τον συνηθίσαμε. Πήραμε το παλικάρι με το πληγωμένο πόδι και φύγαμε. Ποτέ μου δε σε είδα πιο προσεχτικό και τόσο αλαφροπάτητο. Είχες ξεχάσει κείνο το νευρικό σου συνήθειο να πηδάς σηκώνοντας το σαμάρι. Τά 'χες όλα νιώσει ίσως πριν από μένα.

Και τώρα, η νύχτα στο βουνό με τη λάσπη: βαρφορτωμένοι, κατάκοποι προχωρούσαμε. Είν' αφάνταστη η λύπη κι η κακομοιριά που δοκιμάζεις σαν αισθάνεσαι νά 'σαι και να βλέπεις ανθρώπους και ζώα και τα πάντα μες στη λάσπη.

¹κοζάκοι: νομαδική φυλή που ζούσε στα νότια της Ρωσίας, διάσημη για τη γενναιότητά της ²Κίπλινγκ: Άγγλος συγγραφέας (1865-1936)

Άλογα και μουλάρια πεσμένα μας κόψανε το δρόμο. Εμείς προχωρούσαμε. Άξαφνα έπεσες. Πέσαμε θέλω να πω. Με τα δυο σου πόδια σπασμένα, με το κεφάλι χωμένο στις λάσπες. Θυμάσαι πόσο προσπάθησα. Δεν το κατόρθωσα. Πρέπει να νιώσεις καλά πως δε φταίω. Ποτέ δεν προσπάθησα τόσο. Έμεινα δίπλα σου ολόκληρη νύχτα. Πιο πέρα από μας ένας Ιταλός σκοτωμένος. Πάνω μας η Μεγάλη Άρκτος, το Βόρειο Στέμμα, ο Αστερισμός του Ωρίωνα ψιχάλιζαν φως.

Δεν είδα ποτέ πώς πεθαίνουν οι άνθρωποι. Γύρισα πάντα τα μάτια μου από το θάνατο. Μα φαντάζομαι...

Παύω. Φοβάμαι μήπως πω λόγο μεγάλο.

Φυλάω ακόμα το ξυστρι³ και τη βούρτσα σου. Κι όταν κάποτε κι αυτά θα τα παραδώσω, θα σε φυλάξω στη μνήμη μου.

Οι κάλοι των χεριών μου από τα λουριά σου μου είναι τόσο αγαπητοί, όσο εκείνοι που κάποτε απόχτησα στις θαλασσινές μου πορείες. Θα σου ξαναγράψω!...

Κούδεσι, Μάρτης 1941

Νίκος Καββαδίας, *Του πολέμου – Στο άλογό μου*, Άγρα, Αθήνα 1992

Αλέξανδρος Αλεξανδράκης, *Άλογο στο αλβανικό μέτωπο*

³Ξυστρι: εργαλείο με μεταλλικά δόντια για το ξύσιμο και τον καθαρισμό του δέρματος των υποζυγίων

ΒΛΑΝΤΙΜΙΡ ΜΑΓΙΑΚΟΦΣΚΙ

Ο Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι (1893-1930) ανήκει στους σπουδαιότερους εκπροσώπους της ρωσικής «πρωτοπορίας». Υμνησε την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) και οραματίστηκε, παράλληλα με μια νέα κοινωνία, μια τέχνη ανατρεπτική και απελευθερωτική. Οι τολμηρές εικόνες του και η καλλιτεχνική του αξία τον κατατάσσουν ανάμεσα στους κορυφαίους ποιητές του Μοντερνισμού, παρά τη σύντομη διάρκεια του βίου του. Το ποίημα που ακολουθεί, χαρακτηριστικό για την ορμητικότητα και τη «μοντέρνα» ευαισθησία του ποιητή, γνώρισε αρκετές μεταφράσεις στην ελληνική γλώσσα. Εδώ παρατίθενται σε αντιπαραβολή δύο απ' αυτές.

Καλή συμπεριφορά στα άλογα

Χτυπούσαν τα πέταλα
τραγουδιστά
– γκριπ
γκραπ
γκροπ
γκρουπ.

Από τον άνεμο φαγωμένος
και το χιόνι παπουτσωμένος
γλιστρούσε ο δρόμος.
Τ' άλογο στα πισινά
τσακίστηκε
και μεμιάς
όσοι περιέργοι
ήρθαν ν' ανεμίσουν τα πλατιά τους
παντελόνια στην Κουζνέτσκι
συναθροίστηκαν
και χαχανιστό το γέλιο αντήχησε:
– Γκρεμίστηκε ένα άλογο!
– Ένα άλογο γκρεμίστηκε!

Όλη γελούσε η Κουζνέτσκι.
Κι εγώ, μόνος απ' όλους
με του πλήθους τη φωνή δεν έσμιξα.
Τους παραμέρισα
και βλέπω
τα μάτια του αλόγου...

Ο δρόμος αναποδογυρίστηκε,
κυλά με το δικό του τρόπο.

Πλησίασα και βλέπω –
στάλες χοντρές κυλούν αδιάκοπα
πάνω στη μούρη του κι η κάθε στάλα τρέχει
και κρύβεται μέσα στο τρίχωμα...

Και κάποια γενική
ζωώδης διάθεση

Να φερόμαστε καλά στ' άλογα

Βαρούσαν
οι οπλές,
λες,
τραγουδούσαν:
– Γκριμπ.
Γκραμπ.
Γκρομπ.
Γκρουμπ.
Ρημαγμένος
απ' του αγέρα
τις ριπές,
ντυμένος
με πάγο,
ο δρόμος απλωνόταν
γλιστερός.
Και τ' άλογο
γκρεμίστηκε
στα καπούλια του απάνω.

Μεμιάς –
ο ένας χάχας
πίσω απ' τον άλλο –
τα παντελόνια,
που κάναν σουλάτσο
στην οδό Κουζνέτσκι,
μαζευτήκαν σαν χάνοι.
Και τα χάχανα ηχήσανε,
κουδουνίσαν:
– Έπεσε το άλογο!
– Το άλογο έπεσε!
Η Κουζνέτσκι χαχάνιζε
και μόνο εγώ,
τη φωνή μου δεν έσμιγα
σ' αυτό το χαχανητό.
Πλησιάζω,
κοιτάζω
τα μάτια τ' αλογίσια...

ξεχύθηκε από μέσα μου
και σκόρπισε θροίζοντας.
«Άλογο, όχι,
άλογο, ακούστε,
μήπως είστε χειρότερο τους; Μην τους
ακούτε!

Λεβέντικό μου,
όλοι μας είμαστε λιγάκι άλογα,
ο καθένας μας με τον τρόπο του είναι
άλογο.»

Ίσως, γέρικο,
από λόγια ωραία
κι από συμβουλές δεν είχε ανάγκη,
ίσως να του φάνηκε κι η σκέψη μου χυδαία.
Όμως
τ' άλογο
γενναία
σηκώθηκε
χλιμίντρισε
κι έφυγε.
Ξανθότριχο παιδί
κούνησε την ουρά.

Ήρθε στο σταύλο
κι εστάθη με χαρά.
Και του φαινότανε
πως ήτανε άλλο,
πως άξιζε να ζεις
και να δουλεύεις άξιζε.

Από την ανθολογία *Ρώσοι ποιητές του εικοστού
αιώνα*, εισαγ.-μτφρ.-σχόλια: Γιώργος Μολέσκης,
Μεσόγειος, Αθήνα 2004

Εκεί ο δρόμος,
δεν κύλαγε ίσια,
κύλαγε ανάποδα...
Πλησίασα κι είδα –
σταγόνα-σταγόνα
κυλούσε στη μούρη του
και κρυβόταν στο τρίχωμα...

Και μια θλίψη,
μα βαρυθυμά,
ζωώδικη θά 'λεγες,
με του αλόγου κοινή,
κύμα το κύμα ξεχείλισε
βαθιά
από μέσα μου
και σαν να ψιθύριζε:
«Άλογο, ηρεμήστε.
Άλογο, ακούστε –
μη νομίστε
χειρότερο από δαύτους
πως είστε.
Μωρό μου,
όλοι είμαστε
λίγο άλογα,
όσο αν σου φαίνεται παράλογο,
με τον τρόπο του ο καθείς από μας
είν' ένα άλογο».
Μπορεί
νά 'τανε γέρικο
και δε χρειαζόταν νταντά,
μπορεί
κι η σκέψη μου ακόμα
να του φάνηκε πρόστυχη,
έτσι, μεμάς,
τανίστη* μ' ορμή,
σκώθη στα πόδια του
και κίνησε,
ανεμίζοντας την ουρά.
Μωρό κοκκινόμαλλο,
έφτασε χαρωπά,
και ρίχτηκε στο παχνί.
Κι όλο του φαίνονταν,
πουλάρι πως ήταν
και να ζει
άξιζε
κι άξιζε
να μοχτεί.

Β. Μαγιακόφσκι, *Ποίηση*, απόδοση στα ελληνικά:
Πέτρος Ανταίος, Οδυσσέας, Αθήνα 2001

*τανίστη (τανύω): τεντώθηκε, ανακλαδίστηκε

ΑΜΑΛΙΑ ΤΣΑΚΝΙΑ

Νοσταλγία

Η ποίηση της Αμαλίας Τσακνιά (1932-1984) είναι λυρική και στοχαστική. Διαπνέεται συχνά από νοσταλγική διάθεση και εξομολογητικό χαρακτήρα, όπως στο ποίημα αυτό.

Θα πρέπει νά 'ταν όμορφα τα χρόνια
που το χιόνι έπεφτε στην ώρα του
έλιωνε στην ώρα του
και τα ρυάκια πότιζαν με τη σειρά τους
τα φτωχικά μας περιβόλια.
Τώρα μπερδεύτηκαν οι εποχές
ο χρόνος θρυμματίστηκε
το νερό στεγνώνει αμέσως όπου ν' αγγίξει
τα πηγάδια θεόξερα σκοτεινά
κάπου μακριά σφυρίζει ένα τρένο
δεν το βλέπει κανείς μόνο ακούγεται
τα πλοία σαλπάρουν κρυφά τις νύχτες
και κανείς δεν ξέρει τι φορτώσανε
κι εκείνα τ' άγνωστα πουλιά
που γέμισαν τελευταία τους κήπους μας
και δε γνωρίζουμε από πού μας έρχονται
και πώς τα λένε.

Από τη συλλογή *Αφύλαχτη διάβαση* (1978)
Η ελληνική ποίηση του 20ού αιώνα. Μια συγχρονική ανθολογία,
επιμ.- ανθολόγ. Ευριπίδης Γαργαντούδης, Μεταίχμο, Αθήνα 2008

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Ίππιος Κολωνός¹

Τ' αηδόνια και τα λιόδεντρα
τα σάρωσαν οι πολυκατοικίες
οι άνθρωποι σκόρπισαν εμπρός στις μηχανές.

Στην κορυφή του λόφου ένα πουλάρι
κοίταζε αγέρωχα² ώρα την Αθήνα
χλιμίντρισε ξαναχλιμίντρισε
και τ' άκουσα να λέει «Γιαχού»

στυλώνοντας³ τ' αυτιά του.

Έπειτα ελεύθερο μ' ολόρθη ουρά
γλάκησε⁴ κατά την κατηφόρα.

Μάης 1970

Από τη συλλογή *Τετράδιο Γυμνασμάτων Β'*, Ίκαρος, Αθήνα 1976

Το αττικό τοπίο και ιδιαίτερα το αστικό περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας μετασηματίστηκαν βίαια από τη δεκαετία του 1950 και μετά, ως αποτέλεσμα των δεινών που επέφερε ο Πόλεμος με κύριο επακόλουθο την εσωτερική μετανάστευση ή «αστυφιλία» (μαζική εγκατάσταση πληθυσμών από την επαρχία στην πόλη σε αναζήτηση στέγης και εργασίας). Στο ποίημα του Γιώργου Σεφέρη (1900-1971) αποτυπώνονται οι συνέπειες από τη δραματική διόγκωση της πόλης -με την άναρχη δόμηση και την έντονη βιομηχανική και τεχνολογική ανάπτυξη- στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

¹Ίππιος Κολωνός: Περιοχή στα δυτικά της πόλης των Αθηνών. Στην Αρχαιότητα θεωρούνταν ο πιο αριστοκρατικός δήμος της πόλης και στον κατάφυτο με ελαιόδεντρα λόφο βρισκόνταν τεμένη και βωμοί, ανάμεσά τους και ο ναός του Ιππίου Ποσειδώνα. Στις δεκαετίες του 1960 και 1970 η άναρχη ανοικοδόμηση άφησε ελάχιστους ακάλυπτους χώρους πρασίνου. ²αγέρωχα: υπερήφανα. ³στυλώνοντας (στυλώνω): τεντώνοντας, στήνοντας. ⁴γλάκησε (λακίζω): έτρεξε, τό 'βαλε στα πόδια

ΝΙΚΟΣ-ΑΛΕΞΗΣ ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ

Αθήνα

Πολιτεία γυμνή, πρωινό με τις άδειες καρέκλες
δεν είναι δω τόπος να μείνουμε
εδώ δεν έχει δρόμους δεν έχει μάτια
μέσα σ' ερειπωμένα παράθυρα
μα μυρωδιά γκαζιού και κίτρινης λαδομπογιάς

Από τη συλλογή *Δύσκολος θάνατος* (1954)
Η ελληνική ποίηση του 20ού αιώνα. Μια συγχρονική ανθολογία,
επιμ.- ανθολόγ. Ευριπίδης Γαραντούδης, Μεταίχμο, Αθήνα 2008

Στο ποίημα του Νίκου-Αλέξη Ασλάνογλου (1931-1996) το περιβάλλον της πόλης, του «αστικού κέντρου», παρουσιάζεται-ται τραχύ, άσχημο και ψυχικά «έρημο» για τον άνθρωπο.

ΠΑΝΟΣ Κ. ΘΑΣΙΤΗΣ

Βρέχει

*Il pleut de vois de femmes...**

G. APOLLINAIRE

Το ποίημα του Πάνου Θασίτη (1923-2008) ανήκει στη συλλογή Σχιστολιθικά που κυκλοφόρησε το 1983. Σ' αυτό περιγράφονται «εικόνες τέλους», εφιαλτικές όψεις του τοπίου και των συνθηκών ζωής, που δείχνουν πώς τα οξυμμένα περιβαλλοντικά προβλήματα στη σύγχρονη μεγαλούπολη έχουν συντελέσει πλέον στην ψυχική αλλοτρίωση (αποξένωση) των ανθρώπων.

Il pleut de vois de femmes...* (προμετωπίδα): βρέχει φωνές γυναικών· **ἰδράκο καπνο-συλλέκτη: το φουγάρο, η καμινάδα

Βρέχει απ' το πρωί.
Βρέχει στ' αυτοκίνητα, στα πλαστικά υπόστεγα των δρόμων.
Στο δράκο καπνοσυλλέκτη¹ ψηλά στην ταράτσα
στο λεπρό δάσος με τις αντένες.
Βρέχει και δε βλέπεις τη βροχή
στο γραφείο 405 από βροχή δεν ξέρεις.
Βρέχει έξω από τις αίθουσες των μυστικών συσκέψεων
τους κύλινδρους των στεγνοκαθαριστηρίων έξω.
Βρέχει και δε βρέχεσαι, αδύνατο να βραχείς
νά 'ρθεις να περπατήσεις κάτω απ' τη βροχή μαζί μου.

Βρέχει στον τελευταίο σταθμό της βενζίνης, στο χαλασμένο
λάστιχο του φορτηγού
στο νεκροταφείο της ακτής, στην κρεμασμένη θάλασσα
στους πεθαμένους ουραμούς των διυλιστηρίων
στις τρομερές σημαίες των διεθνών εταιρειών.
Βρέχει στους σκουπιδότοπους.
Στ' ασθενοφόρο που σε παίρνει.

Βρέχει συνέχεια.
Μήτε φωνές γυναικών

Μήτε τίποτα.

Από τη συλλογή Σχιστολιθικά (1983)
Η ελληνική ποίηση του 20ού αιώνα. Μια σύγχρονη ανθολογία,
επιμ.- ανθολόγ. Ευριπίδης Γαργαντούδης, Μεταίχμο, Αθήνα 2008

ΝΤΙΝΟΣ ΣΙΩΤΗΣ

Εμπρηστές (I)

Οι φωτιές διαγράφουν¹ την καινούργια εποχή
ο άνεμος κρύνει πάνω στα καμένα δέντρα
ράκη θάμνων αιμορραγούν στις μαύρες πέτρες

οι εμπρηστές κάνουν καλά τη δουλειά τους
ενώ οι πολιτικοί με τα στιβαρά² τους χέρια
υπόσχονται παντού αναδασώσεις χθες ξανά

συνάντησα για πρώτη φορά το ιερογλυφικό³
μου μέλλον ήταν γλωμό και αδύνατο και
φοβικό και μασούσε τυφλωμένα χόρτα

Αθήνα, 17 Ιουλίου 2007

Από τη συλλογή *Ποήματα πυρκαγιάς* (2007).
Η ελληνική ποίηση του 20ού αιώνα. Μια συγχρονική ανθολογία,
επιμ.- ανθολόγ. Ευριπίδης Γαραντούδης, Μεταίχμο, Αθήνα 2008

Ο ποιητής Ντίνος Σιώτης (γεν. 1944) ασκεί μέσω της ποίησής του κοινωνική κριτική, καταγράφοντας καταστροφικές πρακτικές του παρόντος, οι οποίες προδικάζουν ένα ζοφερό μέλλον. Στο ποίημα τονίζεται το ζήτημα της συλλογικής ευθύνης (ή «συναυτουργίας») στην καταστροφή του φυσικού πλούτου.

¹ διαγράφουν: σκιαγραφούν, απεικονίζουν, αλλά και ακυρώνουν. ² στιβαρά: δυνατά. ³ ιερογλυφικό: εδώ, ακαταλαβίστικο

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Επειδή

Επειδή κάψατε τα δάση μου
Για να κόψετε τα οικόπεδά σας
Και μιλάτε για Δασούπολη
Εκεί που δεν υπάρχει ούτε ένα δέντρο

Επειδή ανασκάψατε τους κήπους μου
Για ν' απλώσετε τα γήπεδά σας
Και μιλάτε για Ανθούπολη
Εκεί που δεν υπάρχει ούτε ένα άνθος

Επειδή μωρανθήκατε*

Επειδή σκοτώνετε τον ήλιο μου
Για να πλουτίσετε τα σκότη σας
Και μιλάτε για Λάμπουσα
Εκεί που δεν υπάρχει λάμψη
Και μιλάτε για Αλάμπρα
Εκεί που δεν υπάρχει φως

Όμως υπάρχει ο Κεραυνός
Και θα σας κάψει.

Κώστας Βασιλείου, *Η Λάμπουσα*, Λευκωσία 1996

Η αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος, με το πρόσχημα της «αξιοποίησης» της γης, στο βωμό της οικονομικής ανάπτυξης είναι εμφανής και στην Κύπρο. Ο Κώστας Βασιλείου (γεν. 1939) στο συγκεκριμένο ποίημα ασκεί έντονη κριτική απέναντι στην τάση αυτή, η οποία τελικά –όπως προειδοποιεί ο ποιητής– δεν μπορεί παρά να προκαλέσει τη δίκαιη οργή/αντίδραση της Φύσης.

*μωρανθήκατε (μωραίνομαι): αποβλακώνομαι, ξεμωραίνομαι: αναφορά στο βιβλικό χωρίο «μωραίνει Κύριος ον βούλεται απωλέσαι» (ο Κύριος ξεμωραίνει αυτόν που είναι να πάρει)

ΝΤΡΙΤΕΡΟ ΑΓΚΟΛΛΙ

Ο θάνατος του δάσους

«Μετά το δάσος
πεθαίνουμε κι εμείς» λέει
ένας στίχος από το ποίημα
του αλβανού ποιητή
Ντριτερό Αγκόλλι (γεν.
1931) που παρατίθεται
εδώ: μια σπαραχτική
κραυγή απόγνωσης για
την ίδια τη ζωή, τη δική
μας ζωή, που κινδυνεύει
από την εγκληματική
αδιαφορία, αν όχι τη
συνέργεια, στην αλόγιστη
εκμετάλλευση και εντέλει
την καταστροφή των
φυσικών πόρων, που
είναι αναγκαίοι για την
επιβίωσή μας.

*στραφταλίζει: αστράφτει

Το δάσος εβούλιαξε.
Στον ύπνο το τύλιξαν φλόγες δυνατές.
Χριστιανοί, κάντε το σταυρό σας,
Μουσουλμάνοι γονατίστε, κάντε προσευχές.
Αμήν!

Η στάχτη του έλιωσε, έγινε γης.
Πέθανε εκεί σαν ειδωλολάτρης, μοναχός.
Μετά το δάσος πεθαίνουμε κι εμείς.
Ανάψτε κεριά να λάμψει ο πολυέλαιος.
Αμήν!

Δεν θα μας ξεπροβοδάνε πια στις κηδείες
με χορτάρια και φύλλα του δάσους τα πουλιά.
Καήκανε κι αυτά μες στη νύχτα,
τα βρήκε η φωτιά στη φωλιά.
Αμήν!

Δεν θα βρεθούν λουλούδια πουθενά
για ν' αφήσουν οι γυναίκες στα μνήματα.
Παν τα λουλούδια, καήκανε κι αυτά
κι έρχεται η έρημος με τεράστια βήματα.
Αμήν!

Στις βρύσες το νερό πια δεν στραφταλίζει,*
κάηκε στη φωτιά και το νερό.
Κανείς δεν μπορεί πια να δροσίξει
τα χείλη των νεκρών.
Αμήν!

Το δάσος εβούλιαξε.
Στον ύπνο το βρήκαν φλόγες δυνατές.
Χριστιανοί, κάντε το σταυρό σας,
Μουσουλμάνοι γονατίστε, κάντε προσευχές.
Αμήν!

Από τη συλλογή *Ξημερώνει και βραδιάζει* (2000), μτφρ. Ανδρέας Ζαρμπαλάς·
Αίμος. Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης, Οι Φίλοι του περιοδικού «ANTI»,
Αθήνα 2007

ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ

Το δέντρο

Το διήγημα γράφτηκε το 1938 και ανήκει στη συλλογή Αλλόκοτοι Άνθρωποι (1944). Η δράση του τοποθετείται πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Αίγυπτο, όπου και υπήρχε ακμάζουσα ελληνική παροικία, μέλος της οποίας ήταν και ο Στρατής Τσίρκας (1911-1980), ένας από τους σημαντικότερους πεζογράφους της μεταπολεμικής μας λογοτεχνίας. Το συγκεκριμένο κείμενο μπορεί να θεωρηθεί προδρομικό της σύγχρονης «οικολογικής» λογοτεχνίας. Μέσα από την περιγραφή του δεσμού που αναπτύσσει ο αφηγητής με ένα δέντρο δίνεται ταυτόχρονα η ευκαιρία για την άσκηση κριτικής στην κοινωνία, τις αξίες της και τις σχέσεις εξουσίας που επικρατούν στους κόλπους της.

[...]

Σας έτυχε να πιάσετε φιλία μ' ένα δέντρο; Είναι κάτι που έχει πολλή γοητεία. Κατεβαίνετε, λόγου χάρη, απ' το σπίτι σας. «Πού πας;» σας ρωτάνε, – Να, μια βόλτα... λέτε. Μα μέσα σας κρυφά: Πάω να δω το Δέντρο!

[...]

Όταν πρωταντίκρισα αυτό το δέντρο στην άπω Αίγυπτο μόνο που δεν φώναξα. Ένωσα την ψυχή μου να πάνεται από ενθουσιασμό κι από φόβο. Πολλοί ερωτεμένοι νιώθουν κάτι παραπλήσιο. Στη χαρά της αγάπης τους υπάρχει πάντα ο φόβος για κάτι που αναπάντεχα θά 'ρθει να τους την πάρει.

Ήταν ένα στιβαρό, γεροδεμένο «λάμπιαχ»,¹ καλοϊσκίωτο. Είχε φυτρώσει στην ούγια² του δρόμου, προς τη μεριά του καναλιού κι άπλωνε τα κλαδιά του προς όλες τις μεριές πλατιά και πυκνά κι ανέβαινε προς τ' απάνω, ψηλά, γεμάτο περηφάνια. Ο ίσκιος του πολλές φορές σκέπαζε όχι μονάχα την άμμο του όχτου στα πόδια του μα και ολάκερο το πλάτος του καναλιού, αγγίζοντας το πρόχωμα³ που πάνω του περνά ο σιδηρόδρομος που ενώνει το Κάιρο με το Λούξορ.⁴

Ήταν ένα τόσο καλό δέντρο. Από κάτω του κάθονταν να ξεποστάσουν λογής λογής πεζοπόροι. Οι ταξιδιώτες που θέλαν να πάρουν το βαποράκι του ποταμιού εκεί στέκονταν περιμένοντας. Και κει γέρναν να κοιμηθούν σαν τους έπιανε η νύχτα.

Και τώρα εκεί από κάτω του μαζεύονταν τα μεσημέρια, για να τον πάρουν λιγάκι οι εργάτες που δούλευαν στο χτίριο, γιατί λίγα μέτρα μακρύτερα, στην άλλη μπάντα του δρόμου, η Κυρά έχτιζε το καινούριο της σπίτι.

Είχε ξεσηκώσει επίτηδες τζινιέρη⁵ από το Κάιρο, η Κυρά. Το σπίτι θα χτιζόνταν όλο με μπετόν και με υλικά πρώτης ποιότητας. Θα ήταν το πιο μεγάλο και το πιο όμορφο σπίτι του χωριού.

Μόλις πάτησα το πόδι μου στο χωριό, την πρώτη κουβέντα που άκουσα ήταν για την Κυρά και για το σπίτι της. Μου είπαν πως η προκοπή μου όλη εδώ πέρα εξαρτιόταν από την εντύπωση που θα έκαμνα της Κυράς. Έπρεπε να είμαι πολύ προσεχτικός μαζί της, αν ήθελα νά 'χω δουλειά και του χρόνου. Μου διηγήθηκαν κάτι που έγινε τις προάλλες. Η γυναίκα μανού φουκαρά θέλοντας να της κάμει κοπλιμέντο της είπε: «Όμορφο θα γίνει το σπιτάκι σας...» Γιατί να πει «σπιτάκι»; Χάθηκε! Ούτε καλημέρα πια, ούτε «υποστήριξη». Ξεγρά-

¹λάμπιαχ: είδος τροπικού δέντρου· ²ούγια: το περιθώριο, η άκρη του υφάσματος, εδώ μπφ. η άκρη του δρόμου· ³πρόχωμα: τεχνητό ύψωμα από συσσωρευμένο χώμα· ⁴Λούξορ: πόλη της Άνω Αιγύπτου· ⁵τζινιέρης: μηχανικός

φτηκε από το βιβλίο και κείνη κι ο άντρας της. Οι άνθρωποι βρίσκονταν σε πραγματική απόγνωση.

Αυτή η Κυρά ήταν η χήρα μιανού δικού μας⁶ πού 'χε καταφέρει, Θεός ξέρει πώς, να κάνει πολλά λεφτά. Σαν πέθανε –μη ρωτάς πώς και γιατί– εκείνη «στάθηκε στο πόδι του μακαρίτη σαν άντρας» κι όχι μονάχα ανέθρεψε τα παιδιά, μα μεγάλωσε την περιουσία και «επεβλήθη».

[...]

Οι μέρες περνούσαν. Στο σχολειό, κουτσά στραβά, τα κατάφερα με τα παιδιά. Το σπίτι της Κυράς τελείωνε. Μια από αυτές τις βραδιές θα έδινε μια μεγάλη σουαρέ⁷ να γιορτάσει τα εγκαίνια.

Το σχολειό ήταν λίγο πιο κάτω απ' το δέντρο. Έτσι το έβλεπα πολλές φορές την πάσα⁸ μέρα. Είχαμε γίνει σπουδαίοι φίλοι· δεν έτυχε μια φορά –νύχτα ή μέρα, στενοχωρημένος ή χαρούμενος αν ήμουν– να περάσω πλάι του και να μην το προσέξω.

– Πώς τα περνάς τώρα που είναι άνοιξη; το ρωτούσα. Και κείνο μου αποκρινόταν μ' όλο του το είναι, δείχνοντάς μου τα πράσινα φύλλα του και τα χνουδωτά λουλούδια του με τη βαριά μυρουδιά, καμαρώνοντας.

Μα μια νύχτα να τι έγινε. Γύριζα από 'ναν μακρινό περίπατο. Μεσάνυχτα. Τέλεια ερημιά παντού. Πλησίαζα στο δέντρο, όταν πρόσεξα πάνω του κάποιον άνθρωπο σκαρφαλωμένο. Άκουσα και χτυπήματα. Τότες έτρεξα!

Και αμέσως κατάλαβα. Μαχαιρώναν το δέντρο! Ο άνθρωπος εκείνος έμπηγε στην «καρδιά» του, εκεί που ο χοντρός κορμός χώριζε σαν παλάμη στέλνοντας τα κλαδιά του προς όλες τις κατευθύνσεις, έμπηγε χτυπώντας βαριά ένα μεγάλο λοστό. Σωστή δολοφονία!

Το δέντρο, με το φαρμακερό αυτό σίδερα στα σπλάχνα του θα μαράζωνε σιγά σιγά, μα σίγουρα, και μια μέρα θα έπεφτε κάτω ξερό.

– Γιατί το κάνεις αυτό; φώναξα φρενιασμένος.

Ο άλλος σταμάτησε τη δουλειά του. Γύρισε και με κοίταξε. Αναγνώρισα έναν από τους υπηρέτες της Κυράς.

– Τι σε νοιάζει; μου αποκρίθηκε αργά. Κάμνω ό,τι με προστάξανε.

Το ψωμί... το έρημο ψωμί! Να τα βάλω με την Κυρά; Αύριο κιόλας θά 'φευγα.

Κατάπα τα λόγια μου, χαμήλωσα το κεφάλι και τράβηξα για το δωμάτιό μου. Μα όλη τη νύχτα μέσα στο μυαλό μου στριφογύριζε σαν τρυπάνι αυτό: – Γιατί; Τι της έφταιξε το δέντρο; Ένα τόσο όμορφο δέντρο μπροστά στο σπίτι της;

Το έμαθα την άλλη μέρα. Στη σουαρέ των εγκαινίων. Η Κυρά με πήρε σε μια γωνιά και μου είπε:

– Σας αρέσει το σπίτι; Πάνε να σκάσουνε. Και μ' ένα χαμόγελο γεμάτο πονηράδα:

– Κι όταν θα πέσει το δέντρο...

– Πώς; ρώτησα εγώ λαχανιάζοντας.

– Έβαλα και το κάρφωσαν χθες βράδυ, μου αποκρίθηκε, παίρνοντας ύφος συνωμοτικό.

Και τότε χίμηξε από μέσα μου βαθιά ένα «γιατί, γιατί;» τόσο έντονο, τόσο χρωματισμένο που η Κυρά θεώρησε πρόπον να μου ρίξει μια ματιά αυστηρή και επιπληχτική, θυμίζοντάς

⁶δικού μας: δηλαδή αιγυπτιώτη έλληνα ⁷σουαρέ: εσπερίδα, συγκέντρωση σ' ένα σπίτι τις εσπερινές ώρες για διασκέδαση ⁸πάσα: κάθε

μου έτσι πως βρίσκομαι μέσα σε «κόσμο». Ύστερα με συγκατάβαση, σα να εξηγούσε σ' έναν κουτό κάτι πολύ απλό, πρόσθεσε:

– Αυτό το παλιόδεντρο κρύβει όλη τη φατσάδα⁹ του σπιτιού. Οι επιβάτες του τρένου απέναντι, σαν περνούν δε βλέπουν τίποτα.

Μάλιστα! Ακριβώς έτσι τα είπε.

Τώρα, τι απάντησα και τι έκανα μετά από αυτό, δεν έχει απολύτως καμιά σημασία. Ήθελα να σας διηγηθώ την ιστορία μιανού δέντρου και όχι τα δικά μου βάσανα.

Στρατής Τσίρκας, *Διηγήματα*, Κέδρος, Αθήνα 1978

⁹φατσάδα: πρόσοψη

Χλωριάδα, μια ραψωδία της χλωριάδας

Στο απόσπασμα αυτού του πρωτόλειου αλλά και προδρομικού «οικολογικού μυθιστορήματος» –το οποίο εκδόθηκε στην Ελλάδα λίγα χρόνια μετά το σοβαρό πυρηνικό ατύχημα στο Τσερνόμπιλ της Ουκρανίας (1986)– τα πλάσματα του δάσους βιώνουν τις συνέπειες του ψεκασμού με διάφορα φάρμακα από τον άνθρωπο και αγωνιούν για τις επιπτώσεις που έχει η πρακτική αυτή στην αλυσίδα της ζωής και εντέλει πάνω στον ίδιο τον άνθρωπο.

«Κοιτάχτε. Μέσα σε μια μικρή ακτίνα βρήκα όλα τούτα τα έντομα νεκρά. Δεν υπάρχει καμιά δικαιολογία να χάσουν τη ζωή τους σε μια εποχή που μόλις άνοιξε ο ζωικός τους κύκλος. Γιατί, λοιπόν, πέθαναν; Μήπως, μέσα από τις τροφές τους πήραν δραστικά δηλητήρια;».

«Αλίμονο!».

«Και κάτι ακόμα. Με μια απλή ματιά μπορείς να δεις ότι σε λίγες μέρες τα πουλιά θα πεθάνουν από την πείνα, λόγω ανεπάρκειας εντόμων».

«Να, και μια άλλη μορφή κάμψης... μονολόγησε ο Ένας¹. Καταλαβαίνετε πού φτάσαμε; Η κρίση μάς περικυκλώνει από όλες τις μεριές κι εμείς, έτσι που καταντήσαμε, πρέπει να 'μαστε και... υπερήφανοι γι' αυτούς που την αναπαράγουν»!!!

Ο Δύο συμφώνησε με τα λεγόμενα αυτά κουνώντας θετικά το κεφάλι του. Τα δέντρα, ενώ πριν λίγο πλατζουρίζαν στα κύματα της χαράς, τώρα άρχισαν να τα τραβούν... οι χοάνες της δίνης...²

«Και τώρα, τι θα κάνουμε;», είπε στεναχωρημένα ο Ένας.

«Ή θα χρησιμοποιήσουμε τη βία της έξωσης³ ή θα ελπίσουμε στο ένστικτό τους...».

«Ποιο ένστικτο; Αφού ο άνθρωπος δεν μπορεί να ξέρει πια, τι είναι κατάλληλο για τη διατροφή του και τι όχι, θα βοηθήσει το ένστικτο τα πουλιά;».

Εκεί που οι ευτυχισμένες εκπνοές των δέντρων φόρτωναν τον αέρα μ' οξυγόνο, για χάρη των ανθρώπων, ήρθε η στεναχώρια να πέσει βαριά πάνω στους ντελικάτους μηχανισμούς της παραγωγής και να φράξει τις εξόδους...

Ο αρχηγός⁴ προσπάθησε να τα εμψυχώσει, αλλά όσο τα δέντρα έβλεπαν τα πουλιά να τρώνε με ιλιγγιώδη ταχύτητα τα θύματα της χημείας, τόσο βυθιζόντουσαν στη μαύρη απελπισία. Ο αρχηγός τα ρώτησε αν συμφωνούσαν να τα διώξουν κουνώντας τα κλαδιά.

– Άδικος κόπος, αποκρίθηκε η Νέα.⁵ Ένα απλό ταρακούνημα ούτε που θα το καταλάβουν. Έχουν ταξιδέψει ουκ ολίγες φορές μέσα σε θύελλες και καταιγίδες... Μακάρι να μην τ' αφήναμε σε χλωρό κλαδί.

– Πρέπει να φύγουν, είπε ο Πενηντάρης,⁶ γιατί ποια έντομα θα γονιμοποιήσουν τα λουλούδια των Κερασιών, αν τα πουλιά φάνε τα εναπομείναντα;

Πριν προλάβει να τελειώσει τη φράση του, σμάρια από έντομα μπήκαν στο δάσος να βρουν καταφύγιο, φανερά εκνευρισμένα, λέγοντας:

– Πώς θα ζήσουμε εμείς εδώ πάνω; Πού θα κάνουμε τις φωλιές μας; Ρήμαξαν τα σπιτικά μας, μας ξεσπίτωσαν... Τώρα πώς θα προσαρμοστούμε σε μέρη που δεν κατοικήσαμε ποτέ;

Τα δέντρα καταλάβαν τι είχε συμβεί... Οι δολοφόνες ραντιστήρες εξανάγκασαν έναν

¹Ένας, Δύο, Τρία και Τέσσερα: πρόκειται για κυνηγούς και εκδρομείς που βρέθηκαν στο δάσος (ο «χοντρός» που αναφέρεται πιο κάτω είναι ο Τέσσερα)· ²χοάνες της δίνης: οι κύκλοι του στρόβιλου, μτφ. λέγεται για μια πολύ δύσκολη και κρίσιμη κατάσταση· ³έξωσης: εκδίωξης (ενν. των εντόμων από το δάσος)· ⁴αρχηγός: πεύκο που εκλέχτηκε αρχηγός της χλωριάδας από τα φυτά και τα δέντρα της περιοχής· ⁵Νέα: μια κουνουναριά· ⁶Πενηντάρης: ένα ακόμα δέντρο

ολόκληρο πληθυσμό ν' αναζητήσει άσυλο⁷ στο δικό τους βουνό.

Τα έντομα σκόρπισαν στο δάσος με την ελπίδα πως θα μπορούσαν να προσαρμοστούν. Πολλά ήρθαν κατά ζευγάρια. Άλλα ήταν στην περίοδο των ερώτων κι άλλα στην κύηση που θά 'φεραν τη νέα γενιά των εντόμων.

Τα πουλιά, δυστυχώς χωρίς να το θέλουν, χώρισαν... πολλά ανδρόγυνα εντόμων κι έτσι κόπηκε μέχρις ένα βαθμό η αναπαραγωγική αλυσίδα.

Οι τέσσερις άντρες δεν πήραν είδηση για την αθέλητη μετακίνηση των εντόμων του κάμπου στο δάσος. Ο Δύο σηκώθηκε και ξαναρώτησε την παρέα του.

«Λοιπόν, τι θα κάνουμε;».

«Τίποτε, αποκρίθηκε ο Ένας. Και να τα διώξουμε προς στιγμήν, όταν θα φύγουμε θα έρθουν πάλι. Εκτός εάν θελήσετε να καθίσουμε εδώ όσο καιρό χρειάζεται για να κάνουμε σωστή δουλειά».

«Ούτε συζήτηση», είπε ο Τρία.

«Για να μη γυρίσουμε με άδεια χέρια προτείνω ν' ανοιχτούμε και να μαζέψουμε μερικά χόρτα του βουνού. Έχω σακούλες μαζί μου».

– Μη, φώναξαν τ' Άγρια Ραδίκια. Δεν είμαστε πια φαγώσιμα...

– Πέθανε κι ο τσοπάνης, είπαν τα χορτάρια. Αν ζούσε αυτός, θα μας έτρωγαν τα πρόβατα και δε θα έμενε τίποτε για μαγείρεμα.

– Ωχ, είπε το Ραδίκι. Αυτός ο καλός άνθρωπος έρχεται προς εμένα. Αλίμονο. Και πώς να του πω ότι είμαι το πιο επικίνδυνο χόρτο.

Όμως ο Ένας, για άγνωστο λόγο, άλλαξε κατεύθυνση και το Ραδίκι τρελάθηκε από χαρά. Όμως η χαρά δεν διήρκησε πολύ, γιατί ο χοντρός πήρε κατεύθυνση προς αυτό. Το πανέξυπνο Ραδίκι τέντωσε τα φύλλα του για να το δει ο κυνηγός και να πάει να το κόψει. Έτσι κι έγινε. Ο Τέσσερα με το μαχαίρι στο χέρι στάθηκε πάνω από αυτό κι ετοιμάστηκε να το βγάλει. Το Ραδίκι τον κοίταξε και την τελευταία στιγμή τον λυπήθηκε και δεν ήθελε πια να τον εκδικηθεί. Ο χοντρός έμπηξε τη λεπίδα στο χώμα, αλλά αυτή βρήκε μια πέτρα και της ανέκοψε τη δύναμη.

– Ευτυχώς που είμαι φυτρωμένο ανάμεσα σε πέτρες, είπε το Ραδίκι.

Ο Τέσσερα δοκίμασε μια άλλη πλευρά αλλά το μαχαίρι βρίσκοντας μια άλλη πέτρα το εξοστράκισε⁸ και η αιχμή έκοψε την κεφαλή του χόρτου και διαλύθηκε. Ο χοντρός θύμωσε για την ατυχία και το έλιωσε με το τακούνι του.

Δυστυχώς, ο Ένας μαζί με τους κυνηγούς μέσα σε λίγη ώρα είχαν μαζέψει, ο καθένας τους, μια σακούλα γεμάτη χόρτα. Τι συνέπειες θα είχε για την υγεία τους αυτή η ενέργεια; Ίσως να μην το μάθουμε ποτέ.

Όταν τελειώσαν, βρήκαν όλοι ότι ήταν καιρός πια να πάρουν το δρόμο της επιστροφής. Το αυτοκίνητο το είχαν αφήσει στη θάλασσα και κατευθύνθηκαν προς τα εκεί.

Τους ακολούθησε και ο χλωμός χημικός που διάλεξε να πεθάνει αρνούμενος να καταναλώσει τ' αγροτικά και τα κτηνοτροφικά προϊόντα, θεωρώντας τα άκρως επικίνδυνα για την υγεία του ανθρώπου.

Τα δέντρα, βλέποντάς τους ν' απομακρύνονται, διερωτήθηκαν: Ποιος θα μπορούσε ποτέ να μάθει αν η θανά του ανθρώπου θ' αφύπνιζε όχι μόνο αυτούς που κοιμούνται ελαφρά, αλλά κι αυτούς που ροχαλίζουν βαριά;

Γιώργος Γκίκας, *Χλωριάδα, μια ραψωδία της χλωριάδας*, Παρασκήνιο, Αθήνα 1991

⁷άσυλο: τόπος απαραβίαστος, συνήθως ιερός, που λειτουργεί ως καταφύγιο και προσφέρει προστασία ⁸εξοστράκισε (εξοστράκιζω): έχασε τον στόχο του

ΛΟΥΙΣ ΣΕΠΟΥΛΒΕΔΑ

Η ιστορία του γάτου που έμαθε σ' ένα γλάρο να πετάει

Κεφάλαιο 3: Αμβούργο εν όψει

Ο Λουίς Σεπούλβεδα (γεν. 1949) είναι ένας από τους πιο διάσημους συγγραφείς της Χιλής και για το έργο του έχει τιμηθεί επανειλημμένως με πολλά διεθνή βραβεία. Πολιτικά ενεργός από τα νεανικά του χρόνια, θα διωχθεί για τις ιδέες και τη δράση του από το στρατιωτικό καθεστώς της χώρας του, ενώ παράλληλα θα αναμχθεί και στο οικολογικό κίνημα. Τα μυθιστορήματά του θεωρούνται σήμερα κλασικά, ανάμεσα σε άλλα, και για την ευαισθητοποίηση όλων, ιδίως των νέων, γύρω από τη διάσωση του πλανήτη. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το μυθιστόρημα Η ιστορία του γάτου που έμαθε σ' ένα γλάρο να πετάει (1996). Μια γλαροπούλα, η Κενγκά, πέφτει θύμα της θαλάσσιας ρύπανσης· πριν ξεψυχήσει, εμπιστεύεται το αυγό της στον γάτο Ζορμπά, ζητώντας του να το κλωσήσει και να μάθει στο γλαρόπουλο που θα γεννηθεί να πετά. Στο απόσπασμα παρακολουθούμε το αρχικό μοιραίο συμβάν και τις απεγνωσμένες προσπάθειες της Κενγκά να σωθεί από την πετρελαιοκηλίδα.

Η Κενγκά άνοιξε τις φτερούγες για να πετάξει, αλλά το κύμα ήταν πιο γρήγορο και την πήρε από κάτω. Όταν ξαναβγήκε στην επιφάνεια, το φως της μέρας είχε χαθεί, κι όταν κούνησε δυνατά το κεφάλι, κατάλαβε πως η κατάρα των θαλασσών την είχε τυφλώσει.

Η Κενγκά με τ' ασημά φτερά βούτηξε πολλές φορές το κεφάλι της στο νερό, ώσπου κάποιες ακτίνες φως έφτασαν στις κόρες των ματιών της που 'χαν σκεπαστεί με πετρέλαιο. Η παχύρρευστη κηλίδα, η μαύρη μάστιγα, της είχε κολλήσει τα φτερά στο σώμα, κι η Κενγκά έπιασε να κουνάει τα πόδια, με την ελπίδα να κολυμπήσει γρήγορα και να φύγει μακριά απ' το μαύρο κύμα.

Με όλους τους μυς της πιασμένους από την προσπάθεια, κατάφερε κάποτε να φτάσει στο τέλος της πετρελαιοκηλίδας και νά 'ρθει σ' επαφή με το καθαρό νερό. Όταν, βουτώντας το κεφάλι στο νερό κι ανοιγοκλείνοντας συνέχεια τα μάτια, κατάφερε να τα καθαρίσει, σήκωσε το κεφάλι και κοίταξε τον ουρανό· δεν είδε παρά κάτι σύννεφα ανάμεσα στη θάλασσα και στην απεραντοσύνη του ουράνιου θόλου. Ήδη οι συντρόφισσές της απ' το σμήνος του Φάρου της Κόκκινης Άμμου πρέπει νά 'χαν πετάξει μακριά – πολύ μακριά.

Έτσι ήταν ο νόμος. Είχε δει κι η ίδια άλλους γλάρους να μολύνονται από το θανάσιμο μαύρο κύμα, κι όσο δυνατή κι αν ήταν η λαχτάρα της να κατέβει για να βοηθήσει, είχε αναγκαστεί ν' απομακρυνθεί, υπακούοντας στο νόμο που απαγορεύει την παρουσία στο θάνατο των συντρόφων.

Με τα φτερά τους ακίνητα, κολλημένα στο σώμα τους, οι γλάροι αποτελούσαν εύκολη λεία για τα μεγάλα ψάρια, ή πέθαιναν αργά, από ασφυξία, καθώς το πετρέλαιο έφραζε όλους τους τούς πόρους.

Αυτό το τέλος την περίμενε, κι η Κενγκά ευχήθηκε να την κατάπιναν αμέσως τα σαγόνια κάποιου κήτους.

Η μαύρη κηλίδα. Η μαύρη μάστιγα. Περιμένοντας το τέλος της, η Κενγκά έπιασε να καταριέται τους ανθρώπους.

«Όχι όμως όλους... Να μην είμαι και άδικη» έκρωξε αδύναμα.

Πολλές φορές, από ψηλά, είδε πώς κάτι μεγάλα πετρελαιοφόρα επωφελούνταν τις μέρες που 'χε στεριανή ομίχλη για να βγουν στη θάλασσα και να πλύνουν τις δεξαμενές τους. Σκόρπιζαν στη θάλασσα χιλιάδες λίτρα από μια ουσία παχύρρευστη και μολυσματική, που επέπλεε στο κύμα. Είδη όμως κι άλλες φορές που κάτι μικρά πλεούμενα πλεύριζαν τα πετρελαιοφόρα κι απαιτούσαν απ' αυτά να μην αδειάσουν τις δεξαμενές τους. Δυστυχώς, όμως,

αυτά τα πλεούμενα, όπου κυμάτιζε η σημαία με τα χρώματα της ίδιδος,¹ δεν έφταναν πάντα εγκαίρως για ν' αποτρέψουν τη δηλητηρίαση των θαλασσών.

Η Κενγκά πέρασε τις πιο βασανιστικές ώρες της ζωής της καθισμένη πάνω στο νερό, με το τρομοκρατημένο της μυαλό να φαντάζεται τον πιο φριχτό θάνατο: χειρότερο απ' το να την κατασπαράξει ένα ψάρι, χειρότερο ακόμα κι απ' το να υποφέρει την αγωνία της ασφυξίας, ήταν το να πεθάνει από την πείνα.

Μπροστά στην εφιαλτική προοπτική ενός αργού θανάτου, κούνησε το σώμα της και διαπίστωσε με έκπληξη πως το πετρέλαιο δεν είχε πειράξει τις φτερούγες ως τη ρίζα τους. Μπορεί τα πούπουλά τους νά 'χαν ποτιστεί απ' αυτή την παχύρρευστη ουσία, τουλάχιστον, όμως, μπορούσε να τις ανοίξει.

«Μπορεί και νά 'χω μια ελπίδα να βγω από δω» έκρωξε η Κενγκά, «κι ίσως, αν πετάξω ψηλά, πολύ ψηλά, ο ήλιος να λιώσει την κατάρρα πού 'χει κολλήσει στα φτερά μου.»

Θυμήθηκε μια ιστορία που της την είχε διηγηθεί μια γριά συντρόφισσα απ' τα Φροισικά Νησιά:² πως ήταν κάποτε ένας άνθρωπος, που τον έλεγαν Ίκαρο, κι αυτός, που λαχταρούσε να πετάξει, πήρε φτερά αετού και τ' άλειψε με κερί για να τα κολλήσει και να φτιάξει φτερούγες, και πέταξε ψηλά κι έφτασε κοντά στον ήλιο, κι η ζέστη του ήλιου έλιωσε το κερί, κι ο Ίκαρος έπεσε.

Η Κενγκά χτύπησε τις φτερούγες, μάζεψε τα πόδια, σηκώθηκε δυο πόντους κι έπεσε με τα μούτρα στο νερό. Πριν δοκιμάσει άλλη μια φορά, βούτηξε ξανά και κούνησε τις φτερούγες κάτω απ' το νερό. Αυτή τη φορά, σηκώθηκε πάνω από ένα μέτρο, πριν ξαναπέσει.

Το καταραμένο το πετρέλαιο είχε ποτίσει τα πούπουλα της ουράς, κι η Κενγκά δεν μπορούσε να κουμαντάρει το ανέβασμα. Ξαναβούτηξε κι έπιασε να καθαρίζει με το ράμφος το στρώμα της βρομιάς πού 'χε σκεπάσει την ουρά της. Πονούσε που ξερίζωνε τα φτερά της, αλλά, στο τέλος, η ουρά της ήταν πολύ καθαρότερη.

Με την πέμπτη προσπάθεια, η Κενγκά κατόρθωσε να πετάξει.

Φτεροκοπούσε απεγνωσμένα, αλλά το βάρος του πετρελαίου δεν την άφηνε να πλανάσει.³ Λίγο να κουραζόταν, και θά 'πεφτε σούμπιτη.⁴ Ευτυχώς, δεν την είχαν πάρει τα χρόνια, και οι μύες της σήκωναν εύκολα το ζόρι.

Πέταξε πολύ ψηλά. Χωρίς να σταματήσει το φτερούγισμα, κοίταξε κάτω κι είδε τη λεπτή, άσπρη γραμμή της κόστας.⁵ Είδε και κάτι καράβια, που ήταν σαν κουκίδες σε γαλάζιο ύφασμα. Πέταξε ψηλά, αλλά ο ήλιος δεν της έκανε το χατίρι. Ή οι ακτίνες του ήταν πολύ αδύναμες, ή το στρώμα του πετρελαίου ήταν πολύ παχύ.

Η Κενγκά κατάλαβε πως δε θά 'χε για πολύ ακόμα τη δύναμη να φτεροκοπάει, κι έψαξε να βρει ένα μέρος στην ενδοχώρα για να κατέβει, ακολουθώντας την πράσινη και φιδωτή γραμμή του Έλβα.⁶

Το φτερούγισμά της γινόταν όλο και πιο βαρύ, όλο και πιο αργό. Έχανε δυνάμεις. Έπεφτε.

Σε μιαν απέλπιδα προσπάθεια να ξανακερδίσει ύψος, έκλεισε τα μάτια και φτερούγισε με όσες δυνάμεις τής είχαν απομείνει. Δεν κατάλαβε πόσην ώρα πέταξε με τα μάτια κλειστά, όταν όμως τα άνοιξε, πετούσε πάνω από έναν ψηλό πύργο μ' έναν χρυσαφένιο ανεμοδείκτη.

«Ο Άγιος Μιχαήλ!» έκρωξε, αναγνωρίζοντας το καμπαναριό της αμβουργιανής εκκλησίας.

Τις φτερούγες της δεν μπορούσε πια ούτε να τις κουνήσει.

Λουίς Σεπούλβεντα, *Η ιστορία του γάτου που έμαθε σ' ένα γλάρο να πετάει*,
 μτφρ. Αχιλλέας Κυριακίδης, Opera, Αθήνα 1998

¹ η σημαία με τα χρώματα της ίδιδος: η σημαία της οικολογικής οργάνωσης Greenpeace· ²Φροισικά νησιά: αλυσίδα χαμηλών νησιών της Βόρειας Θάλασσας κατά μήκος των ακτών της Ολλανδίας, της Γερμανίας και της Δανίας· ³να πλανάσει: να ισορροπήσει το πέταγμα κατά το ρεύμα του αέρα· ⁴σούμπιτη: εδώ εννοεί κατακόρυφα· ⁵της κόστας: της παραλίας, της ακτογραμμής· ⁶Έλβας: ποταμός της Γερμανίας

Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε

Ο Αργύρης Χιόνης (1943-2011), αν και περισσότερο γνωστός ως ποιητής, έγραψε και πεζά που διακρίνονται για την οικολογική ευαισθησία, τη φιλοσοφική ενατένιση και τον στοχαστικό τους χαρακτήρα. Το συγκεκριμένο αφήγημα (από τη βραβευμένη συλλογή Το οριζόντιο ύψος και άλλες αφύσικες ιστορίες, 2008) ακολουθεί σε γενικές γραμμές τη φόρμα του παραμυθιού, υποβάλλοντας με έντεχνο τρόπο τον προβληματισμό του συγγραφέα για τις σύγχρονες συνθήκες ζωής στις μεγαλουπόλεις και την αποξένωση των ανθρώπων από το φυσικό περιβάλλον.

Μια φορά κι έναν καιρό, ήταν ένα μικρό μαύρο σποράκι παπαρούνας, που ζούσε στριμωγμένο, μαζί με τ' άλλα αδέρφια του, μες στην κοιλιά της μάνας του.

Μια μέρα του καλοκαιριού, η μάνα τους, αφού έχασε και το τελευταίο κόκκινο πέταλό της, πέθανε ήσυχα, όπως ήσυχα είχε ζήσει όλη τη ζωή της. Δεν πέρασε πολύς καιρός και η κοιλιά της, ξεραμένη απ' τον ήλιο, έσκασε, κι από μέσα της τινάχτηκαν τα ελάχιστα μαύρα σποράκια κι έπεσαν στο χώμα. Το χώμα, όπως ξέρετε, το καλοκαίρι είναι στεγνό και σκληρό και τα σποράκια δεν μπορούσαν να χωθούν μέσα του και να μείνουν εκεί, όλα μαζί, στο μέρος που γεννήθηκαν. Έτσι, ο πρώτος άνεμος που πέρασε από κει τα πήρε και τα σκόρπισε, άλλα μέσα σε σταροχώραφα, άλλα μέσα σε κήπους, άλλα σε ξέφωτα δασών κι άλλα επάνω στις πλαγιές των λόφων.

Ένα απ' αυτά, το σποράκι αυτής της ιστορίας, ήταν πιο μικροκαμωμένο από τ' άλλα, πιο ελαφρύ, κι έτσι ο αέρας το κουβάλησε μακριά, πολύ μακριά από την εξοχή, στη μεγάλη γκρίζα πολιτεία. Σαν έφτασε όμως εκεί, δεν ήξερε πού να το αποθέσει, γιατί στην γκρίζα πολιτεία το χώμα είχε πια χαθεί. Παντού δεν έβλεπε άλλο από τσιμέντο κι ασφάλτο και σίδηρο, τσιμέντο κι ασφάλτο και σίδηρο. Μάταια έψαχνε ο άνεμος να βρει λιγάκι χώμα ν' αποθέσει το μικρό σποράκι, έτσι που να μπορέσει το άμοιρο κι αυτό να ρίξει ρίζες κάποτε και να βλαστήσει. Κι επειδή είχε φτάσει η ώρα του, του ανέμου, να πεθάνει και δεν προλάβαινε ή να το πάει το σποράκι πιο μακριά ή να το φέρει πίσω, εκεί απ' όπου τό 'χε πάρει, έψαχνε απελπισμένα να βρει έστω μια γλάστρα σε μπαλκόνι ή σε παράθυρο. Τίποτε όμως. Γλάστρες δεν είχε η πολιτεία, παρά μόνο, όπως είπαμε, τσιμέντο κι ασφάλτο και σίδηρο, τσιμέντο κι ασφάλτο και σίδηρο. Τότε, ο άνεμος, που δεν άντεχε άλλο, ξεψύχησε κι άφησε το σποράκι να πέσει πάνω στο πεζοδρόμιο μιας μεγάλης λεωφόρου.

Το πεζοδρόμιο ήτανε πλακόστρωτο, και το σποράκι βρέθηκε στην ένωση από δυο μεγάλες πλάκες, που, για καλή του τύχη, δεν ήταν καλά κολλημένες μεταξύ τους, κι έτσι μπόρεσε να χωθεί μες στη χαραματιά πού 'χασκε ανάμεσά τους και να κρυφτεί. Εκεί μέσα ένωσε ξαφνικά μιαν ασφάλεια περίεργη και μια ζέστα, σαν κάτι να τ' αγκάλιαζε, να το νανούριζε γλυκά. Κι όσο κι αν σας φανεί παράξενο, αυτό το κάτι ήταν το χώμα. Θαμμένο εκεί, κάτω απ' τις κρύες γκρίζες πλάκες, ήταν ακόμη ζωντανό, ζεστό, και τώρα χαιρότανε και γιόρταζε πού 'χε ξανά στην αγκαλιά του ένα σποράκι, κι ας ήταν και μικρό.

Το καλοκαίρι τέλειωσε, τέλειωσε το φθινόπωρο, τέλειωσε κι ο χειμώνας κι ήρθε η άνοιξη, και το σποράκι, που κοιμότανε βαθιά μήνες και μήνες τώρα, ξύπνησε ξαφνικά από μια φαγούρα κι ένα φούσκωμα κι ανακάλυψε μ' έκπληξη και κάποιον τρόπο πως το κορμάκι του ήταν τώρα μεγαλύτερο απ' ό,τι όταν το πήρε ο ύπνος.

Τις μέρες που ακολούθησαν, το φούσκωμα συνέχισε κι ο τρόμος του μεγάλωσε, γιατί το δέρμα του άρχισε να σκίζεται, κι εκεί που πριν είχε μονάχα μια ολοστρόγγυλη κοιλίτσα άρχισε τώρα να βγάζει κάτι κλωστούλες σαν ποδαράκια, που χώνονταν μέσα στο χώμα, κι ένα κιτρινοπράσινο, μυτερό πραγματάκι σαν κεφαλάκι, που ορθωνόταν προς τα πάνω κι αγωνιζόταν να βγει από τη χαραμάδα στο φως.

Ο τρόμος του όμως δεν κράτησε πολύ, γιατί θυμήθηκε κάτι ιστορίες που είχε ακούσει, όταν ήταν ακόμη στην κοιλιά της μάνας του, πως δηλαδή είν' έτσι που τα σποράκια γίνονται παπαρούνες. Αφέθηκε λοιπόν να μεγαλώνει, θρεμμένο απ' το φιλόξενο χώμα, ώσπου ένα πρωί, θαρρώ πως ήταν Μάης, μια παπαρούνα κατακόκκινη άνοιξε τα πέταλά της εκεί, στις πλάκες του πεζοδρομίου της μεγάλης λεωφόρου.

Φανταστείτε, αλήθεια, ένα τέτοιο λουλούδι, τόσο κόκκινο, τόσο γεμάτο αίμα, τόσο γεμάτο φως, πάνω στις πλάκες του πεζοδρομίου της γκριζας πολιτείας, πού 'ναι φτιαγμένη από τσιμέντο, ασφαλτο και σίδηρο. Φανταστείτε μια παπαρούνα στο πεζοδρόμιο της οδού Σταδίου. Κάτι τέτοιο. Σίγουρα, θα σκεφτόσατε πως εκείνο τ' ανοιξιτιάτικο πρωινό έγινε κάτι σαν επανάσταση στην πόλη· πως η συγκοινωνία σταμάτησε· πως τα γκριζα κτίρια άδειασαν κι οι άνθρωποι έτρεξαν κατά χιλιάδες να μαζευτούνε γύρω απ' την παπαρούνα, με το στόμα ανοιχτό μια πήχη,¹ με τα μάτια βουρκωμένα απ' τη χαρά για το θαύμα· πως οι πίσω, που δε βλέπανε, φωνάζανε στους μπρος «στην άκρη, να δούμε κι εμείς, κι εμείς»· πως χρειάστηκε να επέμβει η αστυνομία για την αποκατάσταση της τάξης, που τελικά δεν αποκαταστάθηκε, γιατί ακόμα και οι κρανοφόροι, όταν πλησίασαν, ανοίξανε κι αυτοί μια πήχη στόμα, και τα κλομπς τούς πέσαν απ' τα χέρια και βγάλανε τα κράνη τους, γιατί δε χώραγαν πια τα κεφάλια τους· πως οι γυναίκες, μη βλέποντας τους άντρες να γυρίζουνε το μεσημέρι σπίτι, αφήσαν το φαί να ψήνεται και πεταχτήκανε να δούνε τι συμβαίνει και μείνανε κι αυτές εκεί, ξεχνώντας τα φαγιά να καίγονται επάνω στη φωτιά...

Τίποτε απ' όλ' αυτά δεν έγινε. Οι άνθρωποι της πολιτείας ήτανε κι αυτοί από τσιμέντο κι ασφαλτο και σίδηρο και στο μέρος της καρδιάς είχανε μια πλαστική σακούλα. Περνούσανε, λοιπόν, πλάι απ' την παπαρούνα, σαν να μην είχε τίποτε συμβεί, γιατί, όσο κι αν φαίνεται τρελό, οι άνθρωποι της πολιτείας κοιτούσαν, μα δε βλέπανε.

Παράξενο πράγμα όμως· ενώ όλοι τους βαδίζαν στα τυφλά, κανένας δεν την πάτησε, λες κι είχε σηκωθεί τριγύρω της αόρατο περίφραγμα, για να την προστατέψει απ' όλες αυτές τις στρατιές πελμάτων που την απειλούσαν με ισοπέδωση κι έτσι να συνεχίσει να υπάρχει η ομορφιά στη μέση της ασκήμας, κι ας ήτανε αόρατη, μια που κανένας δεν την έβλεπε, κι ας μην ήτανε παρηγοριά για κανέναν, μια που κανένας δεν την αποζητούσε.

Έτσι προφυλαγμένη, έζησε τις μέρες της ζωής της και, όταν ήρθε η ώρα της, πέσανε κι αυτηνής τα πέταλά της, κι αργότερα απ' την ξερή κοιλιά της πήδησαν πάνω στο πεζοδρόμιο τα μαύρα ελάχιστα παιδιά της, κι ένας αέρας, ανακατεμένος μ' εξατμίσεις αυτοκινήτων, ήρθε και τα σάρωσε από κει και τά 'σπειρε πάνω στην ασφαλτο, και με την πρώτη βροχή τελειώσαν όλα μες στους υπονόμους. Όλα, εκτός από ένα, το πιο μικρό, το πιο ελαφρύ, που ο αέρας τό 'φερε και τ' άφησε στη στέγη ενός σπιτιού, πού 'χαν ξεχάσει να το γκρεμίσουν κι είχε ακόμα κεραμίδια. Εκεί, στα κεραμίδια ανάμεσα, σε μια γωνιά πού 'χε μαζέψει σκόνη μπόλικη και μούσγλα² απ' τη βροχή, κούρνιασε το σποράκι και, την άλλη άνοιξη, φύτρωσε κι έδωσε μια παπαρούνα κατακόκκινη, που έζησε κι αυτή και πέθανε ωραία κι αγνοημένη.

Η ιστορία θά 'πρεπε να τελειώνει εδώ, γιατί πού αλλού θα μπορούσε να πάει το επόμενο

¹με το στόμα ανοιχτό μια πήχη: με στόμα ολάνοιχτο· ²μούσγλα (τα): σαπισμένα φύλλα, βρύα

σποράκι; Ε, λοιπόν, δεν είναι έτσι, η ιστορία δεν τελειώνει εδώ (κι ίσως να μην τελειώνει και ποτέ), γιατί, την άλλη άνοιξη, μια παπαρούνα άνθισε επάνω σ' ένα συννεφάκι...

Επιμύθιο Ι: Αν δεν σηκώνετε, πότε πότε, το βλέμμα σας στον ουρανό, υπάρχει κίνδυνος να χάσετε θαύματα που συμβαίνουν εκεί πάνω.

Επιμύθιο ΙΙ: Αν περπατάτε κοιτώντας συνέχεια ψηλά, υπάρχει κίνδυνος να πατήσετε κάποια παπαρούνα που θάλλει³ στο πεζοδρόμό σας.

Αργύρης Χιόνης, *Το οριζόντιο ύψος και άλλες αφύσικες ιστορίες*, Κίχλη, Αθήνα 2010

³ θάλλει: ανθίζει

Ακούστε παράλληλα με τα κείμενα τα τραγούδια:

- «Πώς να σωπάσω μέσα μου την ομορφιά του κόσμου» (στίχοι: Κώστας Κινδύνης, μουσική: Σταύρος Ξαρχάκος, ερμηνεία: Νίκος Ξυλούρης <http://youtu.be/k-UKum5XxfE>)
- «Δέντρα-Φύλλα» (στίχοι: Νίκος Μωραΐτης, μουσική: Γιάννης Κωνσταντινίδης, ερμηνεία: Γιάννης Κότσιρας <http://youtu.be/jaNSrMYnqmc>)
- «Το φαινόμενο του θερμοκηπίου» (στίχοι/μουσική: Θοδωρής Κοτονιας, ερμηνεία: Ψαραντώνης <http://youtu.be/xxFTya59Cko>)
- «Νατούρα» (στίχοι/μουσική/ερμηνεία: Ψαραντώνης <http://youtu.be/zZSHWifZT9M>)
- «Στα καμένα» (στίχοι: Μιχάλης Γκανάς, μουσική/ερμηνεία: Λαυρέντης Μαχαιρίτσας <http://youtu.be/3zGTOI809WE>)
- «Μάνα Γη» (στίχοι/μουσική: Arurimac, ερμηνεία: Arurimac, Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας <http://youtu.be/K4xdOiwDb60>)
- «Ν' αγαπάς» (στίχοι: Νίκος Βελιώτης, μουσική/ερμηνεία: Παντελής Θαλασσινός <http://youtu.be/eaAsmncdJoM>)
- «Ο Ρομπέν των καμένων δασών» (στίχοι/μουσική/ερμηνεία: Ορφέας Περίδης <http://www.youtube.com/watch?v=F5wDLnPJ77k>)
- «Τα δέντρα» (στίχοι/μουσική/ερμηνεία: Παύλος Παυλίδης <http://youtu.be/i09ZayajZjE>)
- «Τα δέντρα» (στίχοι/μουσική/ερμηνεία: Χρήστος Θηβαίος <http://www.youtube.com/watch?v=XERWfHc2gLU>)
- «Το νερό» (στίχοι/μουσική/ερμηνεία: Χρήστος Θηβαίος <http://www.youtube.com/watch?v=Gtle7jr5P1o>)
- «Μπες στο κλίμα» (στίχοι/μουσική: Κώστας Λειβαδάς, ερμηνεία: Ελένη Τσαλιγοπούλου, Αντριάνα Μπάμπαλη, Νίκος Πορτοκάλογλου, Κώστας Λειβαδάς http://www.youtube.com/watch?v=4WK_5zfXtFk)
- «Αν θα μπορούσα τον κόσμο να άλλαζα» (στίχοι: Ντέπυ Χατζηκαμπάνη, μουσική/ερμηνεία: Φίλιππος Πλιάτσικας <http://youtu.be/fi6Y14bb7Nw>)
- «Ο εφιάλτης της Περσεφόνης» (στίχοι: Νίκος Γκάτσος, μουσική: Μάνος Χατζηδάκης, ερμηνεία: Μαρία Φαραντούρη <http://youtu.be/ex-3c5sErAI>)
- «Το χρώμα» (στίχοι/μουσική/ερμηνεία: Κώστας Τηλαβερίδης <http://youtu.be/PcPE2f361IM>)
- «Το ηλιακό λεωφορείο» (στίχοι: Μαριανίνα Κριεζή, μουσική: Λένα Πλάτωνος, ερμηνεία: Σαββίνα Γιαννάτου <http://youtu.be/fZ83beMSz18>)
- «Μάσα Σιδερομάσα» (στίχοι: Μαριανίνα Κριεζή, μουσική: Λένα Πλάτωνος, ερμηνεία: Λένα Πλάτωνος <http://youtu.be/jqVOJnBSV4o>)
- «Ιώδιο Καίσιο Στρόντιο» (στίχοι/μουσική: Άκης Πάνου, ερμηνεία: Επειγόντως <http://youtu.be/hzNNVulcXk8>)

- «Η Απόσβεση» (στίχοι: Λίνα Νικολακοπούλου, μουσική: Νίκος Αντύπας, ερμηνεία: Ελένη Βιτάλη http://youtu.be/s7m6_CI-Wn8)
- «Το Τέρας της Κυκλοφορίας» (στίχοι/ μουσική: Γιώργος Χατζηπεριής, ερμηνεία: Μανόλης Πάππος http://youtu.be/_3QXxWnTGzk)
- «Το δέντρο» (στίχοι/ μουσική: Γιώργος Χατζηπεριής, ερμηνεία: Φοίβος Δεληβοριάς, Αλκίνοος Ιωαννίδης, Γιώργος και Πέτρος Χατζηπεριής, Χορωδία <http://youtu.be/yUumfFMr1Z8>)
- «Στη λίμνη με τις παπαρούνες» (στίχοι: Παναγιώτης Καλαντζόπουλος, μουσική: Ευανθία Ρεμπούτσικα, ερμηνεία: Κρίστη Στασινοπούλου από τον ψηφιακό δίσκο «Πράσινα Τραγούδια» του περιοδικού *Δίφωνο*, Οκτώβριος 2008)
- «Στάχτη στα μπαλκόνια» (στίχοι: Λευτέρης Πλιάτσικας – Πένυ Ραμαντάνη, μουσική: Λευτέρης Πλιάτσικας, ερμηνεία: Όναρ από τον ψηφιακό δίσκο «Πράσινα Τραγούδια» του περιοδικού *Δίφωνο*, Οκτώβριος 2008)
- «Πίσω απ' τη βιτρίνα» (στίχοι: Κώστας Τριπολίτης, μουσική: Γιώργος Χατζηνάσιος, ερμηνεία: Γιάννης Κούτρας από τον ψηφιακό δίσκο «Πράσινα Τραγούδια» του περιοδικού *Δίφωνο*, Οκτώβριος 2008)
- «Το πράσινο ποτάμι» (στίχοι/μουσική: Νίκος Χουλιαράς, ερμηνεία: Πόπη Αστεριάδη από τον ψηφιακό δίσκο «Πράσινα Τραγούδια» του περιοδικού *Δίφωνο*, Οκτώβριος 2008)
- «Ο χορός της βροχής» (στίχοι: Ηλίας Πετρογιάννης, μουσική/ερμηνεία: Πράσσειν Άλογα από τον ψηφιακό δίσκο «Ο εχθρός μου»)
- Τον ψηφιακό δίσκο «Οικολογήματα: Τραγούδια για το περιβάλλον και την οικολογία» από τις Εκδόσεις Πατάκη (στίχοι: Βαγγέλης Ηλιόπουλος, σύνθεση & ενορχήστρωση: Κώστας Θωμαΐδης, εικονογράφηση: Φραντσέσκα Κοζάντι, ερμηνεία: Αναστασία Δουλφή, Άννα Λινάρδου, Ηλέκτρα Γεννατά, Δημήτρης Χατζής)

Δείτε ακόμη

Τις κινηματογραφικές ταινίες:

- «Gorillas in the Mist: the story of Dian Fossey» [Γορίλλες στην Ομίχλη] του Michael Apted (1988)
- «Le Grand Bleu» [Το Απέραντο Γαλάζιο] του Luc Besson (1988)
- «L' Ours» [Η Αρκούδα] του Jean-Jacques Annaud (1988)
- «Dances with Wolves» [Χορεύοντας με τους Λύκους] του Kevin Kostner (1990)
- «White Fang» [Ο Ασπροδόντης] του Randal Kleiser (1991)
- «The horse whisperer» [Ο γητευτής των αλόγων] του Robert Redford (1998)
- «Η εαρινή σύναξις των αγροφυλάκων» του Δήμου Αβδελιώδη (1999)

- «Une hirondelle a fait le printemps» [Ένα χελιδόνι έφερε την άνοιξη] της Christian Carion (2001)
- «Avatar» του James Cameron (2009)
- «War Horse» [Το άλογο του πολέμου] του Steven Spielberg (2011)
- «The Lorax» των Chris Renaud, Kyle Balda (2012)

Τα ντοκιμαντέρ:

- Του Γιώργου Αυγερόπουλου στη σειρά ΕΞΑΝΤΑΣ:
 1. «Δέλτα, οι βρώμικες δουλειές του πετρελαίου» (2006)
 2. «Αναμέτρηση στη Στέγη του Κόσμου» (2007)
 3. «49 λέξεις για το χιόνι» (2007)
 4. «Το αίμα του Κουάν-Κουάν» (2008)
 5. «Όταν βυθίζεται ο κόσμος» (2009)
 6. «Πωλείται ζωή» (2009)
 7. «Πουλώντας αέρα» (2010)
 8. «Κλέβοντας απ' τους φτωχούς» (2011)
 9. «Το άγγιγμα του Μίδα» (2012)
- «Koyaanisqatsi/Powaqqatsi» του Godfrey Reggio (1983)
- «Microcosmos, Le Peuple de l' Herbe» [Μικρόκοσμος, οι Κάτοικοι της Χλόης] των Claude Nurispany, Marie Pérennou (1996)
- «Le Peuple Migrateur» [Ταξιδιάρικα πουλιά] των Jacques Perrin, Jacques Cluzaud (2001)
- «Deep Blue» [Βαθύ Μπλε] των Andy Byatt, Alastair Fothergill (2003)
- «Darwin's Nightmare» [Ο εφιάλτης του Δαρβίνου] του Hubert Sauper (2004)
- «Φωνή Αιγαίου» της Λυδίας Καρρά (2004)
- «La Marché de l' Empereur» [Το ταξίδι του Αυτοκράτορα] του Luc Jacquet (2005)
- «An Inconvenient Truth» [Μια άβολη αλήθεια] του Davis Guggenheim (2006)
- «Les animaux amoureux» [Ερωτευμένα πουλιά] του Laurent Charbonnier (2007)
- «Earth» [Πλανήτης Γη] των Alastair Fothergill, Mark Linfield (2007)
- «Concrete coast» [Ακτή από μπετόν] του Robert Harding Pittman (2007)
- «Home» [Το σπίτι] του Yann Arthus-Bertrand (2009)

- «Oceans» [Ωκεανοί] των Jacques Perrin, Jacques Cluzaud (2009)
- «The Cove» [Ο Όρμος] του Louie Psihoyos (2009)
- «Το τρίγωνο της φωτιάς» του Νίκου Νταγιαντά (2010)
- Τις σειρές ντοκιμαντέρ παραγωγής EPT «Οικολογικά Ημερολόγια»
- Τις σειρές ντοκιμαντέρ παραγωγής BBC «Earth», «Wild Africa», «Wild Weather» κ.ά.
- Μπορείτε επίσης να αναζητήσετε στο διαδίκτυο τους τίτλους των ταινιών που από το 2004 προβάλλονται στο πλαίσιο του ετήσιου πανοράματος οικολογικών ταινιών σε διάφορες σχετικές ιστοσελίδες όπως το <http://www.econews.gr> <http://www.ecofilms.gr> κ.α.

Διαβάστε επίσης

- Αρχηγός Σηάτλ, *Η νύχτα των Ινδιάνων. Ένας λόγος του 1855*, μτφρ. Αλόη Σιδέρη, Άγρα, Αθήνα 2009
- Μάργκαρετ Άτγουντ, *Η χρονιά της πλημμύρας*, μτφρ. Μ. Κουμπαρέλη, Ψυχογιός, Αθήνα 2010
- Ράντγιαρντ Κίπλιγκ, *Ο Μόγλης. Το βιβλίο της ζούγκλας*, μτφρ. Μ. Κιτσικοπούλου, Καστανιώτης, Αθήνα 2009
- Ράντγιαρντ Κίπλιγκ, *Ο Μόγλης. Το δεύτερο βιβλίο της ζούγκλας*, μτφρ. Μ. Κιτσικοπούλου, Καστανιώτης, Αθήνα 1993
- Ντέιβιντ Κλας, *Οι φρουροί της φύσης 1: Ωκεανοί SOS*, μτφρ. Χ. Γιαννακοπούλου, Ψυχογιός, Αθήνα 2008
- Ντέιβιντ Κλας, *Οι φρουροί της φύσης 2: Αμαζόνιος ώρα μηδέν*, μτφρ. Μ. Γραμμένου, Ψυχογιός, Αθήνα 2009
- Ντέιβιντ Κλας, *Οι φρουροί της φύσης 3: Αρκτική, αντίστροφη μέτρηση*, μτφρ. Μ. Γραμμένου, Ψυχογιός, Αθήνα 2010
- Σέλμα Λάγκερλεφ, *Το θαυμαστό ταξίδι του Νιλς Χόλγκερσεν*, μτφρ. Κίρα Σίνου, Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα 2008 (περιέχει DVD με την ομώνυμη ταινία κινουμένων σχεδίων)
- Ούρσουλα Λε Γκεν, *Η λέξη για τον κόσμο είναι δάσος. Πιο πλατιά από Αυτοκρατορίες και πιο αργά*, μτφρ. Λ. Ιωαννίδου, επιμ. Γ. Ευρυρίδης, Παρά Πέντε, Αθήνα 2004
- Τζακ Λόντον, *Αγάπη για τη ζωή*, μτφρ. Ν. Ζαγκούρογλου, Καστανιώτης, Αθήνα 1982
- Τζακ Λόντον, *Το κάλεσμα της άγριας φύσης*, μτφρ. Μ. Κιτσικοπούλου, Καστανιώτης, Αθήνα 1989
- Τζακ Λόντον, *Ο Ασπροδόντης*, μτφρ. Μ. Κιτσικοπούλου, Καστανιώτης, Αθήνα 2008
- Μίλος Ματσόουρεκ, *Ζωολογία*, μτφρ. Σπύρος Τσακνιάς, Στιγμή, Αθήνα 1988
- Εντίτα Μόρρις, *Τα λουλούδια της Χιροσίμα*, μτφρ. Ν. Βρεττάκος, Θεμέλιο, Αθήνα 1975
- Γκρέγκορ Μπένφορντ, *Απόδραση από το χρόνο*, μτφρ. Τ. Μιχαηλίδης – Α. Μιχαηλίδης, Πόλις, Αθήνα 2004

- Μέλβιν Μπέρτζες, *Η κραυγή του λύκου*, μτφρ. Φ. Κονδύλης, Πατάκης, Αθήνα 1999
- Σβεν Μπέτσερ, *Απρόβλεπτη απειλή*, μτφρ. Ρ. Ζαρκάδη, Διόπτρα, Αθήνα 2012
- Αλεξ Ουίλιαμς, *Θύελλες και ανεμιστήρες*, μτφρ. Φ. Μόσχη, Ψυχογιός, Αθήνα 2010
- Τσέζαρ Πετρέσκου, *Φραμ, η πολική αρκούδα*, μτφρ. Γ. Ζωίδης, Κέδρος, Αθήνα 1990
- Λουίς Σεπούλβεδα, *Ένας γέρος που διάβαζε ιστορίες αγάπης*, μτφρ. Αχ. Κυριακίδης, Opera, Αθήνα 1996
- Λουίς Σεπούλβεδα, *Η ιστορία του γάτου που έμαθε σ' ένα γλάρο να πετάει*, μτφρ. Αχ. Κυριακίδης, Opera, Αθήνα 1998
- Φρανκ Σέτσιγκ, *Το σμήνος*, μτφρ. Στ. Τζαννετάκος, Καστανιώτης, Αθήνα 2007
- Γιοχάνα Σπίρι, *Χάιντι*, μτφρ. Κίρα Σίνου, Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα 2007
- Τζον Στάινμπεκ, *Το κόκκινο αλογάκι*, μτφρ. Φ. Κονδύλης, Καστανιώτης, Αθήνα 1981
- Μισέλ Τουρνιέ, *Ο Παρασκευάς ή η πρωτόγονη ζωή*, μτφρ. Δ. Ραυτόπουλος, Πατάκης, Αθήνα 2000
- Μόατ Φάρλεϋ, *Λύκοι σας παρακαλώ μην κλαίτε*, μτφρ. Γ. Λεβίδη-Λούη, Χατζηνικολής, Αθήνα 1989
- Τζέιμς Φένιμορ Κούπερ, *Ο τελευταίος των Μοϊκανών*, μτφρ. Μαρία Παππά, Παπαδόπουλος, Αθήνα 2001
- Έρνεστ Χεμινγκουαίη, *Ο γέρος και η θάλασσα*, μτφρ. Φ. Κονδύλης, Καστανιώτης, Αθήνα 2009
- Τάσος Αριστοτέλους, *Πλανήτης Γη μια ανοιχτή πληγή*, εκδ. Αριστοτέλους, Λεμεσός 2010
- Ελένη Βαλαβάνη, *Σαν τον άνεμο*, Κέδρος, Αθήνα 2001
- Αγγελική Βαρελά, *Φιλενάδα φουντουκιά μου*, Πατάκης, Αθήνα 1998
- Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη, *Εμένα με νοιάζει*, Πατάκης, Αθήνα 1996
- Πηνελόπη Δέλτα, *Ο μάγκας*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2005 (και μεταγενέστερες)
- Μαρία Ιορδανίδου, *Η αυλή μας*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1981
- Βλάσης Μαστροκώστας, *Οι φίλοι μας τα ζώα: ανθολογία νεοελληνικών παιδικών διηγημάτων (για μεγάλους και μικρούς)*, Κέδρος, Αθήνα 1990
- Μιχάλης Μοδινός, *Χρυσή Ακτή*, Καστανιώτης, Αθήνα 2005
- Μιχάλης Μοδινός, *Ο Μεγάλος Αμπάι*, Καστανιώτης, Αθήνα 2007
- Αθηνά Παπαδάκη, *Ο ήλιος κρύνει. Ο πετούμενος κήπος*, Πατάκης, Αθήνα 1999
- Δημήτρης Παπακώστας, *Άνθρωποι και ζώα στη νεοελληνική πεζογραφία (ανθολογία)*, Ωκεανίδα, Αθήνα 1994

- Χάρης Σακελλαρίου, *Ο θυμός του Ποσειδώνα*, Κέδρος, Αθήνα 1991
- Κίρα Σίνου, *Το αίνιγμα του πύργου*, Κέδρος, Αθήνα 2006
- Λίτσα Ψαράυτη, *Ανάσες και ψίθυροι του δάσους*, Κέδρος, Αθήνα 2000
- Λίτσα Ψαράυτη, *Η εκδίκηση των μανιταριών*, Άγκυρα, Αθήνα 2009 (συλλογικό)
- Συλλογικό, *Οικοεγκλήματα*, Κέδρος, Αθήνα 2008

ΠΗΓΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

σελ. 19 Adele Schlombs, *Hiroschige (1797-1858). Master of Japanese Ukiyo-e Woodblock Prints*, Taschen, Κολωνία, 2010

σελ. 22, 25 Συλλογή Γιώργου Γαβριήλ

σελ. 26 Οδυσσέας Ελύτης, *Ο κήπος με τις ανταπάτες*, Ύψιλον, Αθήνα 1999

σελ. 27 *THEOPHILOS Paintings*, Municipality of Mytilini – Theophilos Museum and “Art Editions G. Gezerlis co” - Αθήνα 1990

σελ. 31 φωτογραφία Κώστα Μόντη από το αρχείο της οικογένειας Μόντη

σελ. 32 Γιώργος Α. Κωνσταντίνου, *Όταν βγει το κόκκινο φεγγάρι. Διαβάζοντας με χρώματα, τραγούδια του Λουδοβίκου των Ανωγείων*, Λευκωσία 2007

σελ. 47 *Οι μεγάλοι πόλεμοι της Ελλάδος 1912-1913 & 1940-1941*, κείμενα-επιμέλεια Τίτος Ι. Αθανασιάδης, Κ. Κουμουνδουρέας, 1995

Το υπόλοιπο εικονιστικό υλικό προέρχεται από σχετική τράπεζα εικόνων, φωτογραφιών και σκίτσων, τα δικαιώματα των οποίων έχουν εξασφαλιστεί από την Υ.Α.Π./Π.Ι.Κ.

Τα κοσμήματα που πλαισιώνουν την έκδοση παραχωρήθηκαν από τον Χαμπή Τσαγγάρη.

